Žalčių karalienė

Vytautas V. Landsbergis

Vytautas V. Landsbergis

ŽALČIŲ KARALIENĖ

(Pokario pasaka)

Dominicus
Lituanus
2019

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Rašant šią apysaką panaudoti partizano Liongino Baliukevičiaus-Dzūko (1925–1950) dienoraščiai ir kita partizaniška medžiaga

Knygos leidimą rėmė

ISBN 978-609-8227-10-9

Viršelio foto – Ričardas Grigas
Fotografijoje – Linos Jonikės instaliacijos fragmentas

1945 kovo 18

Kartais sapnuoju ateitį. Būna, kad sapnas ima pildytis, ir jau žinau, kuo visa tai baigsis... Netgi su smulkmenom.

Užvakar sapnavau milžinišką banginį, išmestą ant paplūdimio. Sukapotą, išdarkytą... Sulestą paukščių, lapių nudraskytą, tik griaučiai belikę, apkibę nenugraužtais mėsgaliais.

Sapne suvokiau, kad visa tai, ką regiu, įvyko prieš daugybę tūkstančių metų. Netgi mačiau, kaip visi tie tūkstančiai prabėgo pro akis, kol milžino kaulai užsinešė smėliu, pavirto kopa, apaugo pakrantės smilgom, gubojom, karklais.

Kai pabudau, širdis daužėsi kaip paukštis, pakliuvęs į tėvo išdžiaustytus tinklus.

Vakar siautė didelė audra ir bangos (tokių nesu mačiusi nuo gimimo!) plovė ir griovė mūsų kopas. Iškart už jų – mūsiškės trobos... Tėvas keikėsi paskutiniais žodžiais, kad tuoj ir mus nuplaus! Tokios audros dar nesam matę, bent iki šiol bangos niekada neperžengdavo kopų slenksčio. O šį kartą sūrus vanduo su smirdančiomis jūrų šiukšlėmis (skudurais, stagarais, nugaišusiom žuvim, plūdurų liekanom) telkšojo ir mūsų kieme.

Paryčiu nurimo. Prašvitus nuėjau pažiūrėti ir aptikau didžiulę kaukolę, pusiau atidengtą jūros nugraužtoje kopoje... Lyg ir būtų žmogaus, tik dešimt kartų didesnė. Lyg ir banginio... Kakta aukšta, atsikišusi kaip milžino.

Apėmė panika, lyg pamačius kažką uždrausta, kas gali pražudyt mane arba mano šeimą. (Istorijos mokytoja kaip tik neseniai pasakojo apie mumijas ir Egipto piramides, kur patekę mokslininkai suserga nežinomom ligom!)

Šokau užkasinėt – pradžioje rankomis, paskui ir kastuvą slapčiom iš namų atsinešiau. Per kokias tris keturias valandas ir sutvarkiau, nieks nieko.

Nusišaipiau net iš savęs, grįžusi namo, – o kas, jei būtų ir pastebėję? Ką bloga čia padariau?

Tik reiks pušaičių dar pasodinti, kad kopa sutvirtėtų.

(Kažkada kopose panašiai užkasinėdavom spalvotus pajūrio stikliukus. Norą susigalvoji ir užkasi.)

1945 gegužės 14

Tėvas griežtai perspėjo šiomis dienomis niekur nevaikščioti. Ypač man ir sesėms. Pasakė trumpai drūtai, tarsi bizūnu kirto:

– Pagaus mongolai ir išprievartaus. Nebūkit avys.

Mes ir pačios žinom, kas vyksta, – Vokietija kapituliavo, visur pilna švenčiančių rusų kareivių, stribų.

O ką jie mums padarys? Mudvi su sese net specialiai nuėjom pasižiūrėt į juos, prieš tai apsirengėm škarmalais, veidus išsisuodinom, plaukus susitaršėm, kad kuo bjauriau atrodytume. Nieko ypatinga nepamatėme, tik parduotuvė išplėšta, sandėlis padegtas, pora girtų šlapiaklynių voliojasi už varpinės.

Lyg ir ramu, bet pasiklausius, ką šneka žmonės, išties ima nerimas:

– Laksto girti, važinėja, šaudosi, rėkauja, prie mergų kabinėjasi.

– Vakar saviškius kelis neapsižiūrėję nušovė.

– Linksminasi. Ir stribai su jais išvien.

O moteriškė prie parduotuvės dar baisesnių dalykų pripasakojo: pas ją atbėgo paklaikusi giminaitė iš Rytprūsių, ten prievartauja jau nuo praeitos žiemos – visas iš eilės. Prie kiekvienos moters ar net mergaitės eilė kareivių stovi, o viršininkai viską leidžia ir juokiasi. Paskui tas moteris nušauna.

1945 gegužės 16

Visad laukiu literatūros pamokų, vien dėl mokytojos Aldonos Gustienės. Mus sieja pomėgis skaityti eiles.

Ji man atneša knygelių, vertimų pasiskaityt... O kai per pamoką ir pati ima deklamuoti iš atminties – vokiškai Heinę arba Rembo prancūziškai, amą užima net ir knygų neskaitantiems!

Šiandien per pamoką nagrinėjom Kossu-Aleksandriškį.

Po to mokytoja uždavė patiems parašyti eilėraštį apie gamtą – mokslo metų baigimo proga:

– Tik nerašykit, ko nesate patyrę... Nenusirašinėkite nei nuo Maironio, nei nuo Aleksandriškio. Eikit prie jūros, į mišką ar ant piliakalnio kur užsiropškit. Laukit, stebėkit, kol eilėraštis atsivers, sučiulbės, sušlamės.

(Pasakė – tarsi pati eilėraštį sukūrė!)

Kitiems ši užduotis pasirodė sunkiau įkandama, o man tai kas! Dienoraštyje jau ir taip turiu gal dvidešimt, jeigu ne daugiau. Tuoj radau parašytą dar aną vasarą, sėdėjau, pamenu, viena kopose, stebėjau nuo horizonto besiartinančią audrą:

Debesys panašūs į žmones –
Pikti arba malonūs:
Niūrūs plaukia žemai,
Balti, plunksniniai aukštai.

Žemieji žaibuoja ir lyja,
Vakarop išsigiedrija tyliai.
Kiek daug žvaigždėto dangaus,
Kuris manęs nenubaus.

Beje, dienoraštį irgi rašau tik mūsų mokytojos dėka, ji paskatino. Pasakė maždaug taip:

– Išmokit stebėti save. To ir ateinam į šį pasaulį, kad susipažintume su savo siela, kad išgirstume ją. O poezija, dienoraščiai – tai ir yra mūsų sielos kalba. Jų net nebūtina kam nors rodyti, nebent artimam žmogui. Arba ugniai, ta moka saugot paslaptis.

(Taip ir darau – vienus įrašus pasilieku, kitus išplėšusi sudeginu. Ypač tuos, iš kurių sesės juoktųsi.)

1945 gegužės 18

Už savaitės mano gimtadienis, bus septyniolika. (Jei ką, pagal įstatymus greit ir tekėti galėčiau. Po metų.)

Tėvas šiandien kaip tyčia nužvelgė mane ir pajuokavo:

– Na ką, laikas mūsų mažę leisti už vyro.

– Nušneki, vaikas dar, – pabandė įsiterpt mama, bet tėvas smaginosi toliau:

– Žiūrėk pati, papai kaip moliūgai.

Niekas nesijuokė, išskyrus patį tėvą. Stačiokas jis kartais, nieko nepadarysi.

Tėvo juokelius dažniausiai praleidžiu pro ausis, stengiuosi tuoj užmiršti. Geriau įsiminti ką kita: tarkime, kaip plaukiame žvejoti ir traukiame tinklus, kaip tėvas moko buriuoti. Ar pasakoja apie pirmą pasaulinį, kuriame ir jam, devyniolikiniam berniokui, teko dalyvauti... Kaip nudobė pirmą vokietį kareivį, įšokęs į priešo apkasus ir aptikęs ten bendraamžį – išsigandusį, rankas iškėlusį, pasiduodantį. Šovė tiesiai širdin, gerai nė nepagalvojęs. Paspaudė gaiduką, šautuvas užtaisytas buvo, ir tiek. Paskui verkė visą naktį.

Tėvas jautrus kaip vaikas, gal dėl to, kad ir pats be tėvo užaugęs. Tačiau prie mamos, brolių ar sesių vaidina šiurkštų, pokštauja, pasako kartais nei šį, nei tą.

– Vyrą pati susirasi ar paieškot? – bandė tęsti juokus, bet tuoj suprato, kad ir vėl nepasisekė. Atsikrenkštęs pridūrė piktokai: – Rimtai sakau, visiems! Namie per daug burnų, laikas jau ir patiems duonos prasimanyt.

Ir peržvelgė atžalas, mus, tris seseris, ir abudu brolius – vyresnįjį Adomą ir jaunėlį Jurgį. (Adomas dvidešimt vienerių, Jurgis keturiolikos.)

Nelengva tėvui dabar – prieš karą nuplaukdavo į Gotlandą ar kitur. Cementą gabendavo arba degtinės kontrabandą, žodžiu, gyvenome neblogai.

Dabar viskas pasikeitę iš esmės: Šventoji jau pasienio ruožas, visi žvejų laivai registruoti. Privalome gauti *garnizono* leidimus, jeigu susiruošiame kur toliau.

Tiesa, tėvukas nesėdi rankų sudėjęs, retsykiais vis kažkur pradingsta. Grįžta po kelių dienų – nešnekus, perkaręs kaip šuo. (Po tokių „dingimų“ mūsų tvarte – ar ne stebuklai?! – kokia kiaulė ar avis atsiradusi.)

Viena tėvo akis netgi trūkčioti pradėjo, ir kalboje užsikerta, nors anksčiau niekad nemikčiojo.

Girdėjau sykį, šnibždėjosi su mama – ginklų kažkam iš Švedijos atvežęs:

– Vos nenušovė, per plauką... Kkkulka per kepurę perėjo, gerai dar, kad rūkas bbbuvo.

Bet nei kam vežė, nei kodėl.

– Baik jau. Pasieniečiai sugaus, nesiaiškins, – mamaitė prirėmė tėvą, – visus išveš.

– Gerai gerai, baigsiu, nebambėk tik čia... Ppppats viską žinau, – suniurzgėjo nepatenkintas tėvas, bet žodžio laikėsi. Nuo tada plaukdavo jūron tiktai menkių arba Klaipėdon į turgų.

1945 gegužės 19

Darosi vis akivaizdžiau, kad gyvenimas nuo šiol bus visiškai kitoks, negu tas, prie kurio esam įpratę. Dabar į namus bet kada gali užeiti stribokai, pasiimti neklausę, ko jiems reikia. Jau išsivedė vieną mūsų karvę. Arklį – ir tą užvakar „nacionalizavo“.

O ką tu jiems padarysi? Nieko... Nebent imtis burtų – taip mamaitė ir padarė!

Lauko pakrašty susirado aukštų sausžolių kuokštą ir jau riša iš jų mazgą, netgi nenurovusi. Prislegia akmeniu, eina ratu ir murma:

– Suku suku velniui barzdą. Jeigu arkliokas parsiras, tai atsuksiu, jeigu ne, dar labiau užsuksiu.

Paskui surinka sustojus:

– Atiduok mano arklį!

Tokių užkalbėjimų ji moka devynias galybes! Mama tiki, kad šitaip prislėgtas velnias sugrąžins pagrobtą daiktą, nekart taip jau atsitikę. Va kaimynas lentas pernai „netyčia“ pasiskolino – iš tų, kurias tėvas už daržinės sukrovęs buvo. Tai mamaitė surišo Velnio barzdą ir jam – po pusmečio atvežė norom nenorom, miegą pametęs, ramybės neberasdamas.

Kartais, ypač šiais laikais, tokie būdai patys saugiausi... Jei stribams priešinsies, geruoju tikrai nesibaigs – nesyk esam išvadinti „buožėmis“, tėvynės išdavikais, su kuriais greit bus susidorota. Kuriuos tuoj pasieks teisinga ir negailestinga tėvelio Stalino ranka.

(Beje, stribus iki šiol drąsiai vadindavome „naikintojais“, nuo rusiško žodžio –„istrebitiel“. Tačiau naujoji valdžia nebeleidžia, perkrikštijo „liaudies gynėjais“.)

1945 gegužės 20

Aną rudenį, pačioj mokslo metų pradžioj, Gustienė pasiūlė visiems norintiems lankyti jos literatų būrelį – kartą per savaitę, trečiadieniais, po pamokų.

Mūsų, literačių, čia tik keturios. Skaitome viena kitos eilėraščius, po to diskutuojame arba ruošiame poezijos vakarones mokykloje. (Net į Darbėnus pavasarį su programa buvom nuvykusios!)

Šiandien būrelyje Gustienė kalbėjo apie naująją prancūzų poeziją – turbūt tai mėgstamiausia jos tema. Pasakojo apie Oskarą Milašių, kurio protėviai iš Lietuvos. Padeklamavo vieną jo eilėraštį (po to net paprašiau, kad duotų persirašyt):

LIETUVA
Tai Lietuva, la Lituanie, Gedimino ir Jogailos
žemė. Atsiveria mums susimąsčiusi šalis, kurios
vėsi, dulsva padangė turi visą pirmapradės
giminės gaivumą. Ji nepažįsta prabangos liūdnos –
subręsti.

1945 gegužės 22

Kaukolės kopoje (taip nuo šiol ją vadinu) sodinau pušeles ir kalbėjausi su tąja užkasta milžino galva.

Beje, kalbuosi jau ne pirmą sykį, šitas įprotis atsirado, kai tėvas visoms mums uždraudė kalbėti:

– Ppper daug plepat, mergos. Žiūrėkit, kad už ilgą liežuvį nepakliūtumėm kur už grotų. Laikai neramūs, kkkitąsyk geriau išvis nebyliu apsimest.

Aš ir nekalbu kitiems ko nereikia, nebent su medžiais, paukščiais – šiaip sau, iš neturėjimo ką veikt.

Taip ėmiau kalbėtis ir su kaukole tarsi su kokiu gyvu banginiu:

– Klausyk, juk tu ten viską žinai ir viską gali. Vyresnioji sesė jau turi bernioką, slampinėja toks ilgšis aplink namus, vienąsyk net į sprandą nuo tėvo gavo.

Išburk ir man kokį nors. Tai kas, kad man tik septyniolika.

1945 gegužės 23

Nors per radiją skelbiama, kad fašistinė Vokietija nugalėta ir karas pasibaigė, tačiau pabaigos dar toli gražu nematyti. Tiesa, lėktuvai jau nebeužskrenda pažeme ir nebombarduoja kaip prieš metus.

Naktimis vis girdisi šūviai, o rytais žolinėdamos pamiškėse randame ir lavonų arba suniokotų karinių mašinų.

Neseniai netoli mūsų namų buvo likviduotas vokiečių batalionas, pėsčiomis traukęs į Vokietiją. Apsupo ruseliai, šukuodami miškus, ir sunaikino visus – gal trisdešimt ten jų buvo.

Tėvas liepia numirėlių neliesti, „kad neprisišauktume bėdos“, bet juos kažkas naktimis sulaidoja ir be mūsų. Mes su seserimis bent kryželius iš pagaliukų pastatom, susmeigiam į kauburėlius – juk vokietis irgi žmogus.

Broliams įdomiausia lavonų ginklai. Adomas visą kolekciją susirinkęs – paskui net namo parsitempia, paslepia už tvarto, aviliuose ar kitur, į skudurus susukęs.

Prieš savaitę jaunuolyne aptikome porą nesusprogusių bombų, bet tos irgi labiausiai rūpi mūsų broliukams. Tėvas kuo griežčiausiai draudžia net artintis prie jų... Pagavęs taip prikūlė bernus, kad paskui *nabagai* vos paėjo... Bet argi tokie klausys? Kitąsyk ir vėl lekia, kol tėvai nemato – vėl ardo, vėl savo saliutus daro. Arba namo tempia...

Tik prigrasino, kad tėvams ginkdie nesakytume:

– Bus kuo gintis, jeigu vėl veš į Sibirą... Visą traukinį susprogdint galėsim!

Išsigalvoja. Už ką mus vežt? Tėvai tikrai ne buožės, vos galą su galu tesuduria. Nebent mane galėtų išvežti, jei kas išduotų. Turiu rimtą paslaptį – Vasario 16-tąją su klasiokėm prikabinėjom atsišaukimų ir trispalvių, ant sienų, tvorų. Tačiau niekas lyg ir nepamatė... Draugės tikrai tylės, priesaiką viena kitai davėm.

(Šitą puslapį turbūt reiks išplėšti ir sudeginti. Pavojingos užrašytos paslaptys.)

1945 gegužės 25

Mano gimtadienis... Broliukai vakar tinklais pagavo plekšnių, jūros ešerių, o mama išvirė tirštą žuvienę.

Susėdome kieme po alyvom ir lapnojom. Tėvas netgi naminės atsinešė, išgėrė su mamaite. Įpylė pusę stikliuko ir man:

– Dddabar jau gali.

Užspringusi puoliau kosėt, žiaukčiot, o tėvas tik juokiasi visa gerkle ir daužo man per nugarą:

– Mergiote, kas gi taip geria? Užkąsk, nes skrandis tuoj iškris.

Pavakarojom, dainą sutraukėm.

Tada su sesėm kilome rinkti vaišių likučių ir jau ketinome nešti namo, kai pradėjo loti Myžnius, kiemsargis mūsų. (Taip tėvas *nabagą* pakrikštijo, kai sykį tas įsprūdęs į namus visas pakampes apdergė... Mažas tada dar buvo, tik neseniai parneštas.)

Tėvas pašoko, apsidairė – matome, iš už alyvų išlenda du nepažįstami vyriokai. Apskurę, apsiavę nudrengtais auliniais (ar tik ne nuo lavonų nutrauktais?). Iš viso nesuprasi, ar dezertyrai, miškiniai, ar kokie iš kalėjimo pabėgę. Apsitaisę šimtasiūlėm, visiškai netinkamomis šiam metų laikui.

– Nepavaišinsit svečių?

– Patys bbbadaujame.

– Teisybę sako, kad jūs, kuršiai, ne itin svetingi.

– Aš iš Dzūkijos... – atsainiai tarsteli tėvokas. – Nesidomiu, kkkas ką sako, turiu šeimą, septynios bbburnos, tik spėk suktis.

O mama jau ir vėl tiesia staltiesę ant pievos, deda vaišių likučius atgalios, pila degtinės – su tokiais sveteliais geriau nesipykt. Atvykėliai išsipūtę lyg kimštos skudurinės lėlės. Kas žino, o jei po šimtasiūlėm pūpso ginklai?!

Ryja tylėdami tarsi nevalgę būtų mažiausiai pusmetį... Teiraujasi, kaip iš čia perplaukti į Gotlandą.

– Pppaklausinėsiu kaimynų, – pažada tėvas, – gal ir sutiks kuris.

Tėvas įpila po stiliuką, pasiūlo, tie mielai.

– Ggeriau ieškokit Latvijoje, ten lengviau surast, – tęsia tėvas. – Ir saugiau... Pasienio gggarnizonas nuo jų gggerokai toliau.

Tada vyresnysis išsitraukia rusišką pistoletą, išberia ant delno šovinius ir lėtai, lyg žaisdamas, ima dėt atgal į būgnelį:

– Girdėjom, tavoji gelda irgi kartais ligi salos nupukši.

– Sunkiai... – išsisukinėja tėvas, – neppppritaikyta ji tokioms kelionėms.

Patylėjęs atvykėlių vadas atsidūsta:

– Gaila, kad atsisakai padėt. Nenorėtume skriausti tavo mergyčių.

– Kkas sakė, kad nepadėsiu, – gudrauja tėvas, pajutęs parako kvapą, – ttturiu pasiruošt. Už poros dienų.

– Mes žmonės kariški, mėgstame, kai žodžio laikomasi... Turbūt supranti, ką noriu pasakyt?

– Nėr čia kkko nesuppprasti, už poros dienų – tai už poros... Reikia laivą sutvarkyt, vandenį kkkažko leidžia.

Tėvas sugeria su jais dar po stikliuką – staiga pamato mus tris, stovinčias už nugaros.

– Miegot, snarglės! – užrinka kaip pasiutęs: – Mergoms čia ne vietta!

– Kodėl ne vieta? – meiliai vypteli atvykėlių vyresnysis.

– Ne bobų reikalas, – murma tėvas, metęs į mus tokį žvilgsnį, jog kaipmat sugarmam į trobą.

Vis tiek pro langą nusiklausom – atvykėliai vis dar neatstoja nuo tėvo:

– Žiūrėk, seni, kad būtų ne tik laivas, bet ir maisto. Miltų, lašinių, duonos.

– Sakiau, kad nettttturiu maisto. Jei netikit, ieškokit – dddurys attidarytos.

Tada prie jų prieina trečiasis, dar nematytas – matyt, budėjęs atokiau. Nešasi ryšulį ant nugaros ir juokiasi:

– O mes jau ir apieškojome... Štai ką radau slėptuvėje, po šuns būda.

Lengviau atsikvepiam tik tada, kai sutemsta ir tie trys išsinešdina. Išsineša porą maišų miltų, mėsos, karutį dar „pasiskolina“. (Užtat nieko nenušauna ir namų nepadega, o tokių atvejų apylinkėse irgi buvę!)

Tėvokas prisigeria ir rėkauja iki paryčių:

– Nušausiu kitąkart, blet. Tegu ttttik ateina!

Paskui nei iš šio, nei iš to užbaubia nešvankią dainą apie stribelius. Mama neapsikentusi tempia lovon:

– Neblūdyk, kvaily, nelaimę prišauksi.

– O tttu, boba, neaiškink man!

– Nuje nuje... Nušaus kaip Matijošiuką, bus tada.

Tėvas ir apsiramina.

Puikiai prisimenam – pas kaimynus buvo atėję stribai. Rado Vacių, dviem metais vyresnį už mane. Ant aukšto besislapstantį, nenorėjusį eit Raudonojon Armijon. Išsivedė į kiemą ir sušaudė. Čia pat, tėvų akyse. Vaciukas klūpojo, prašė pasigailėt. Kur tau! Po to įmetė vežiman, dar tėvą Matijošių ant sūnaus krūtinės pasodino ir išvežė abu.

(Kuomet senasis Matijošius sugrįžo vakare – tai juokiasi, tai verkia, tai vapa nei šį, nei tą, susišnekėt nebeįmanoma. Toks ir liko.)

1945 gegužės 26

Po gimtadienio ilgokai negalėjau užmigti. Varčiausi lovoj, varčiausi, o kai prisiverčiau užsnūst, regėjau tris skenduolius. Plūduriuoja jūros pakrantėj kniūpsti, šimtasiūlės tik kyšo. Iš visų pusių kirai apstoję – kleginėja, tupinėja, lasioja.

Papasakojau ryte seserims, ką sapnavusi, o vyresnėlė Rožė ir sako:

– Duok dieve, kad tie šunsnukiai iš tiesų nuburbtų.

– Tėvo tarp skenduolių nebuvo? – pasiteiravo Liepa.

– Nemačiau.

– Gal visgi latviai nuplukdys juos į salą, ne mes? – prasidėjo sesių svarstymai, – o gal...

– Gal gal... – nutraukiau tarškančias varnas, – gal nieko ir plukdyt nebereikės!

Liepa nusijuokė:

– Tokias kaip tu senovėj ant laužų degindavo!

– Ypač jei sapnas išsipildys! – burbtelėjo Rožė. – Įdomu tik, ar tu atspėji, kas nutiks, ar pati sukuri?

– Ką sukuriu?

– Susapnuoji, o paskui tik bac ir išsipildo.

– Koks skirtumas, – numojau ranka, – kad tik kuo greičiau tas „bac“ baigtųsi.

– Susapnuok man kokį berną, – pratrūko juoktis Rožė, – kad normalus būtų, pasipirštų.

– Ir kad nepabėgtų, kai tėvas į sprandą įkirs! – pasišaipė Liepa.

– Storą ar ploną? – nusijuokiau ir aš.

– Bet koks gerai, vis tiek tėvas iš namų varo!

– Vakar girtas tokiais žodeliais išdergė – būtum girdėjusi! – pritarė ir Liepa. Jau buvo beeinanti prie gyvulių, bet staiga sustojo tarpdury prasižiojusi, tarsi dvejotų, sakyt ar ne.

– Jeigu tėvas nuskęstų, – pareiškė, – irgi nieko tokio.

– Ką čia šneki,– per kuprą vožtelėjo vyriausioji, – *durna*? Verktumei paskui šunį apsikabinusi.

– O ko čia verkti? – numykė Liepa. – Jis nekenčia mūsų... Ir iš viso žmonių nemyli!

– Myli, myli, savaip, bet myli...

– Numirtum, *durne,* iš bado.

– Pati numirtum, aš prasimanyčiau ką nors.

1945 gegužės 28

Gaila, bet vakar buvo jau paskutinioji literatūros pamoka šiais mokslo metais. Gustienė pasakojo apie rusų rašytoją Tolstojų. Pabaigoje perskaitė jo laišką bičiuliui, kuriame aprašytas keistas atvejis medžioklėje, kai raitas Tolstojus vijosi kiškį, bet arklys kanopa pataikė į duobę... Rašytojas išlėkė iš balno ir plojosi į žemę. Ir tuo momentu prisiminė, kad prieš du šimtus metų, būdamas visiškai kitu žmogumi, taip pat išlėkė iš balno.

(Gustienė paaiškino, kad tokiems reiškiniams apibūdinti prancūzai turi žodį – *déjà vu*. Tai jausmas, aplankantis daugelį žmonių, kai suvokiame, jog tai, ką matome ar patiriame, kažkada jau yra įvykę. Kad tai kartojasi.)

Jau antra diena iš galvos niekaip neišeina toji Tolstojaus medžioklė.

Man irgi nutinka panašiai, kai pradedu matyti, kas toje ar kitoje vietoje įvyko prieš kelis šimtus metų. Kitąsyk taip ryškiai regiu, tarsi ir pati ten dalyvavusi būčiau.

Štai, pavyzdžiui, kovo pabaigoje ėjome į pėsčiųjų žygį su geografijos mokytoju Jurgiu Steponavičium. Aplankėme senosios Įpilties piliakalnį dešiniajame Juodupio krante.

Atsisėdau ant viršūnės, kiti nulipo sau, papėdėje susikūrė laužą. Užsimerkiau ir jau matau buvusius miestus, ant kalvų

sustatytą kariuomenę. Kunigaikščius ir jų žirgus... Ir jau žinau, kad esu šios pilies virėja, tačiau kartu prižiūriu kalinį, svetimšalį riterį, suimtą prieš metus po nepavykusio pilies užpuolimo.

Sutemus leidžiuosi į rūsį, nešu jam sriubos su šerno šonkauliais, o jis man:

– Skaniai išvirta, moterie.

Vos neatsisėdau – kada spėjo išmokti mūsiškai?

O svetimšalis tęsia:

– Imk arkliukus du, iš duonos nulipdžiau. Tai dovana berniukams tavo...

– Tu, riteri, irgi turi vaikų?

– Tris berniukus ir dvi mergaites.

Ir ėmė pasakot, ką mėgsta jo vaikai, ką moka ir kaip žaidžia, kol pajutau, jog reikia jį paleisti. Ir delsti negalima – kužda moteriška nuojauta.

Atidarau duris, naktis jau:

– Štai durys, riteri, bėk pamiške, pro ąžuolyną ligi pelkės. Tada brisk kūlgrinda palei lazdynus, alksnius, beržus, o ten jau niekas nesuras.

Jis taip ir padaro, o man kunigaikštis po poros dienų įsako nukirsti galvą.

Pati prisipažinau, kai tardė. (Meluoti sunkiai sekasi lig šiol.)

Nežinau, kas būtų nutikę toliau, bet pažadino atbėgusi klasiokė Aušra, esą visi jau susiruošę namo, manęs tik laukia. Dar išsigando, kad aš tokia išbalusi, nors jaučiausi visiškai gerai.

Grįžusi namo pasipasakojau viską sesėms.

– Visad buvai trenkta, – tiek Liepa tepasakė, – prisigalvoji pasakų.

1945 gegužės 29

Vakare pas tėvą atėjo kaimynas Balceris, latvis. Užsidarė dviese pas karves ir ilgokai ten šnekėjo. Paskui išėjo abudu jau sutemus, o grįžo tik auštant... Tiksliau, tėvas parėjo vienas, be kaimyno. Su mūsų karučiu, kuriame drybsojo pora maišų miltų ir vienas bulvių.

Seserys jau parpė, tik aš dar ne.

Tėvokas pasiėmė kastuvą, vėl viską paslėpė po šuns būda.

Mama, pasirodo, irgi nemiegojo, būdravo. Pamatė tėvą, plušantį prie būdos, išėjo padėt.

– Atttlikta, – nuramino mamą tėvas, paglostė Myžnių ir pastatė būdą į vietą, – ggalitte ramiai miegottt.

– Nuje nuje... O Balceris kur?

– Namie.

– Atsirokavai?

– Neėmė. Sakė, gal ir jam kkkada mano pppagalba pravers.

– Tai plaukti nebereiks?

– O ko ten beplaukt?

– Nu ir ačiū Dievui... Eik, pamiegosi, pajuodęs visas.

1945 gegužės 30

Paryčiu sapnavau: po lova rangosi žalčių kamuolys. Net šnypščia... Pasiėmusi pagalį bandau juos išvaikyt, tie apsipina pagalį, nepaleidžia. Paskui supančioja ir mane, netrukus jau ir aš rangausi gyvatės kailyje. Ir aš jau tokia pat kaip jie.

Bet nebaisu – visiškai!

Pabudusi puoliau žiūrėt po lova – ten nieko.

Pasipasakojau mamai, nes mamaitė (kaip ir mūsų baba, amžinatilsį) retsykiais sėkmingai „paraganauja“ – sapnus kaimynams išaiškina, žolių nuovirą užpila ar dar ką.

– Nuje nuje... Žaltys – nemalonumai, o besiraitantys žalčiai – nuostolis arba nepasitenkinimas. Jeigu žaltys šliaužia prie namų ar prie lovos, gresia nelaimė, kalėjimas. Jeigu užmuši žaltį, perspėjimas.

– Neužmušiau... tik badžiau juos, pagalį pasiėmusi.

– Tada už blogus darbus gausi atpildą arba priešus nugalėsi.

– Tai sapnas – geras ar blogas?

– Ką aš žinau... – paslaptingai atsakė mama, – žalčio juk nepribaigei?

– Ne... – numykiau. – Tik pagąsdint norėjau.

– Tada viskas gerai, – ir pasuko į tvartus, nieko nebeaiškindama.

Po pietų buvau nuėjusi į pievas parsivesti karvių. Atbėgo uždususi Liepa.

– Nieko dar negirdėjai?

– O ką turėjau girdėt?

– Pasieniečiai rado visus tris vandeny. Lygiai kaip tu ir sapnavai, ragana.

– Pati matei ar sakė kas?

– Tik iš tolo, arčiau neprileido. Mačiau, kaip traukė tą, vyriausiąjį. Bjauriausią, su randu ant veido.

– O ką žmonės šneka?

– Ką ten šnekės. Banditų *perestrielkės*[1]...

1945 gegužės 31

Šiandien broliukai pasikvietė eiti ardyt sprogmenų. Sutikau, bet su sąlyga: pati tikrai neardysiu, nebent sargyboje pastovėsiu, kad jų kas nors nepamatytų.

Įkliuvom. Pasieniečiai sugavo visus tris – *durnai* pražiopsojau, belaukdama to jų saliuto! Bernai gavo į kailį kaip reikiant. Man irgi blauzdon spyrė vienas, net parkritau, cypdama iš skausmo.

Po to tris kibirus bulvių ten, kareivinėse, nuskutom.

Vos namo parsivilkau, o čia ir tėvas pristojo:

– Ko krypuoji kaip žąsis?

– Lipau į medį ir iškritau.

– Ir ko ten nematei?

Nesumečiau, ką atsakyt, kad brolių neišduočiau. Bandžiau skiesti, kas ant seilės užėjo:

– Paukščiukas tupėjo, sužeistas.

– Sugalvok ką įtikinamesnio, jeigu jau meluoji! Ir nerausk!

Tėvuko, regis, nebloga nuotaika šiandien:

– Gerai meluoti irgi menas... Mittrus liežuvis šiais neramiais laikais gali net ir praversti!

[1] Susišaudymai (svet.)

1945 birželio 2

Vakar pirmą sykį pamačiau gyvą partizaną!

Rytą nuo miško atbėgo du, vienas sunkiai sužeistas, kitas jį tiesiog vilkte velka, ranką per petį persimetęs... Prašo kur paslėpti. Supratau, kad tėvukas tą vedlį pažįsta, nes kreipėsi vardu:

– Tu kkką, Stasiau, mongolų appplinkui pilna.

– Tik vienai nakčiai, ryt poryt išsivešim.

Paliko sužeistąjį ir dingo. Mama staigiai perrišo žaizdą, tėvas tvarte ant aukšto padarė slėptuvę po šienu ir paguldė.

Po pusryčių mama liepė nunešti jam kiaušinienės su spirgais. (Kodėl man – net pyktelėjau. Gal bijojo, kad vyresnės nesusikukuotų su kareivioku.)

Nunešusi pamačiau sužeistąjį iš arti – nusisukęs, alsuoja sunkiai. Atsiklaupusi persisvėriau pažiūrėt, koks jis. Akys vos pramerktos, ant kaktos stambūs prakaito lašai.

– Valgyt atnešiau, – bandau prašnekint, o jis tyli... Sukando dantis, suinkštė ir prikando lūpą.

– Labai skauda? – klausiu.

Jokio atsako, veidas iškaitęs, matyt, karščiuoja.

Aš ir nebežinau, ką čia daryti... Patikrinsiu, sakau, temperatūrą delnu, kaip ir mamaitė mums daro. O jis tamsoje sugraibė manąją ranką, prispaudė ir laiko.

– Kokia švelni, – sušnibždėjo neatsimerkdamas, – vėsi, gydo.

Nė nebandau ištraukti.

Noriu kažko paklausti, bet nesugalvoju nieko. Suveblenau kažką kaip vaikas:

– Bet tave... Jus gi gali nušauti!

– Kai bijai mirties, tai bijai ir gyventi, – atsimerkęs šyptelėjo vos pastebimai. Paskui vėl užsimerkė ir nurimo, tarsi užsnūdo. Kvėpavimas lygus, o aš vis tiek sėdžiu.

Kiaušinienės nė neparagavo, taip ir parnešiau namo ataušusią.

Naktį vėl nuėjau, slapta nuo tėvų ir sesių. Norėjau tik pažiūrėt, ar gerai miega. O tas jau atsigavęs, sėdi ir šypsosi:

– Žinojau, kad ateisi.

Nustėrau net! Visažinis mat atsirado.

– O aš nežinojau, – burbtelėjau, bet sužeistasis, regis, nė neišgirdo. Arba tik apsimetė. Vėl paėmė mano ranką.

– Galiu? – paklausė jau paėmęs.

– Prašom, į sveikatą, – nesumojau, ką atsakyti.

Sėdim, tylim.

– Į kelintą klasę eini? – paklausė, o aš meluot, kad vyresnė atrodyčiau:

– Šiemet baigiau jau.

– Pats laikas vyro dairytis, – bandė pajuokaut. (Nesusilaikiau, net suprunkščiau, prisiminusi savo tėvą – nejaugi visų vyrų juokeliai panašūs?)

– Dairausi, bet nesimato niekur!

– Tai gal blogai dairaisi?

Pamažu ir įsišnekėjom: pasirodo, jis mokytojas, į partizanus išėjęs prieš porą mėnesių, kai prasidėjo pirmieji suėmimai. Baigęs aukštuosius karininkų kursus, priesaiką davęs. Jo būrys už dešimties kilometrų įsikūręs. (Kur tiksliau – nepasakė, nepasitiki, matyt.) Pateko į pasalą vakar, per susišaudymą pasimetė vieni nuo kitų... Jis, nors ir sužeistas, įlipęs į

eglę ir pralaukęs naktį... Viršūnėje prisirišo diržais ir kybojo, kol ruseliai pasitraukė iš miško. Gerai, kad tas Stasys – vietinis, surado paryčiui ir iškėlė, nes pats jau būtų nebeišlipęs.

Paskui paprašė, kad perriščiau žaizdą: kulka perėjusi per petį, bjauriai išplėšta, bet nieko pavojingo. Tvarstis prikepęs, šiaip ne taip nulupau – jam suskaudo, ir kraujas pasipylė, pradėjo kvėpuot giliai, lyg dustų, akys užmerktos, prakaitas vėl ant kaktos. Nejučiomis ėmiau kvėpuoti kartu su juo – taip pat, kaip jis... Į žaizdą švelniai papučiu, kad mažiau skaudėtų. Staiga – nieko sau! – svaigumas nepatirtas pagavo, paaiškint dabar nemokėčiau... Drebėti, trūkčioti ėmiau, nutirpau ir, regis, isškridau, įsistvėrusi jo rankos. (Sekundę truko, ne daugiau.)

Tik tiek, daugiau artumo nė nebuvo.

O kai atsigavau, jis tik žiūri, šypsosi:

– Sakiau, prisilietimas gydo.

– Vienus gydo, kitų negydo! – leptelėjau susigėdusi, tuoj susirinkau tvarsčius ir pabėgau.

Paskui ilgai užmigti negalėjau. Jaučiausi gana keistai – ir švari, ir nusidėjusi.

Ką reiks per išpažintį pasakyt?

Tikriausiai nieko nesakysiu, nes nieko ir nebuvo.

Prisiminiau, mamaitė sakė kažkada:

– Taupyk save, kol sutiksi sau skirtąjį. Tiktai su juo patirsi tai, ką moteris patirti gali. Paukščiu išskrisi, kai šitoks prisilies.

1945 birželio 3

Paryčiu pažadino Myžnius – loja kaip patrakęs. Kai savi ateina, niekad šitaip neskalija!

– Šūdo krūva! – nusikeikė tėvas, žvilgterėjęs per langą. – Stribokai!

Ir suriko:

– Lįskkkit, mergos, po lova. Kad man nė garso, ppadlos!

Širdis į kulnus nusirito – matyt, krės namus, ieškos sužeisto! (Pati matau, kad perspėti jau niekaip nebespėčiau.)

Tik tėvas nesutriko – nė nepagalvojau, kad jis toks artistas! Apsimetė tuoj *durneliu,* kad pradės rėkt:

– Bbbbanditai užpuolė, banditai!

Mes akimirksniu po lovom – dabar tai prasidės!

Atėjo į vidų rusai, o tėvas rėkia, susišnekėt neįmanoma:

– Banditai! Ant stogo bbbanditai, šuliny banditai, rūsy banditai...

Vienas aukštesnio rango kariškis iš tiesų nusileido į rūsį, skirtą maisto atsargoms. (Ten patekt galima tik grindyse atkėlus sunkų dangtį.)

O tėvukas pribėgo ir užvertė tą dangtį rėkdamas:

– Gelbėkit, banditą sugavau! Banditą!

Karininkas taip ir liko rūsyje, po žemėm! Keikiasi, baladojasi:

– Idiot, blet...

Išlaisvintas rusų kariškis tik numojo ranka, nusispjovė ir jie išėjo. Dingo, nieko nepešę.

Partizanas irgi išnyko tyliai – kai išlindau iš palovio ir nulėkiau į tvartą, jo ten nebebuvo. Tiktai dabar supratau, kad

sužeistasis taip ir neprisistatė. Nei vardo, nei pavardės, nei slapyvardžio. Tarsi vaiduoklis.

(Galėtų toks ir būti jo partizaniškas slapyvardis!)

Užlipusi tvarte ant aukšto radau kruvinų, sukrešėjusių šiaudų, kur vaiduoklis gulėjo. Nunešiau už tvarto ir užkasiau – maža ką.

1945 birželio 8

„Kai bijai mirties, tai bijai ir gyventi."

Paklausiau mamos, ar ji nebijojo, kai ruseliai partizano ieškojo. Arba kai tėvukas *durnių* voliojo...

– Kas iš to, kad bijosi, – atsakė mamaitė. – Tik išsiduosi, o tada ir kitus įduosi.

– O jeigu vis tiek baisu, – neatstojau, – juk baimės kontroliuot neįmanoma.

– Kokios dar baimės?

– Tarkim, aš nė už ką naktį neičiau prie jūros. Bijau.

– Su baime liuob susidraugauti, nebėgti nuo jos kaip aviai... Nuo vilko bėgsi, ant meškos užlėksi.

Naktį, kai tėvai jau sumigo, nuėjau prie jūros. Prasėdėjau tamsoje iki paryčių. Nebaisu, nebent pradžioj truputį. Tik šaltoka.

Prisiminiau dar, kad ryt Rožės gimtadienis, o aš dovanos neparuošusi.

(Jai dvidešimt metų, skundžiasi, kad senmergė liks!)

Sudėjau eilėraštį mėnesienoj, sugrįžusi užrašysiu ir pakišiu po pagalve:

Keliauk, sesuo, ratu ratu,
Bandyk suprast, kas tu –
Žuvėdra, vėjas ar žuvis,

Žolė pakrantės ar pušis,
Palietus kraštą pilnaties,
Kuri netrukus patekės.

Kitą naktį vėl eisiu pasivaikščioti, tik dabar į mišką. Turiu nugalėti save.

1945 birželio 15

Kažkodėl kelinta diena vis galvoju apie tą savo sužeistą vaiduoklį, ar viskas jam gerai? Jaučiuosi tarsi apvogta: aš juo rūpinausi, o jis...

(Reiks velniui barzdą surišt palaukėj, galgi parsiras.)

Net pykstu ant savęs, kodėl jis man taip rūpi! Išmovė kaip bailys – nei ačiū, nei viso gero. Galėjo laiškelį bent perduot ar ką.

1945 birželio 18

Prapuolė mokytoja Gustienė, naktį ją suėmė ir kažkur išvežė. Kalba, kad dabar trems visus Lietuvos vokiečius, liuteronus, vokiečių kalbos mokytojus, o paskui jau imsis ir lietuvių.

Nors lietuviams ir dabar jau ne pyragai.

Prieš savaitę mama nuėjo pas Rudaičius pasiskolinti vaistų, tėvui galva plyšo iš skausmo. Vaistų neparnešė, grįžo apsiverkusi:

– Nuje nuje... Rudaičius nuvežė iki Mažeikių, sumetė į vagonus ir išgabeno į Molotovo sritį.

– O kur ta Molotovo sritis? – paklausiau.

– Toli, vaike, labai toli... Kažkur prie Permės, ką aš žinau.

Kaimynai patyliukais kalbasi, kad tai tik pradžia, greitai ir vėl veš masiškai, kaip 1941-ais. Tada išvežė ir tėvo vyresnįjį brolį su šeima, karininką. Jokios žinios iki šiol... (Per Kalėdas tėvas stikliuką ir jam padeda, išgeria į jo sveikatą. Sako: Būk sveikas, Kostai.)

Mama pridžiovinusi drobinius maišelius duonos, bulvių – dėl visa ko.

1945 birželio 19

Ką veiki be manęs,
Mano bemiege siela?

Pajūrio guobose šnaruos,
Mano mielasis mėnuo.

1945 birželio 22

Jau ir pas mus buvo atbildėję rusai su stribais – nesupratau tik, ar ketino vežt, ar tik šiaip, pasilinksmint. Pilnas sunkvežimis, įsismaginę, įkaušę.

Tėvas lyg tyčia veršioką ką tik paskerdęs: tas vargšelis apsirijo duonos plutų, išverstų patvory – mama gamino girą... Ir išpampo kaip balionas, teko skubiai pjauti!

Mama pakvietė ruselius trobon, tėvas privaišino kaip reikiant. (Gerai, kad bent prie šitų *durniaus* nevaidino. O mums liepė nė nesirodyti, „kad kkkoks gyvulys nenužiūrėtų".)

Turėjęs šviežio alaus, skilandžio, o tie vargšai – išbadėję, seniai tokių patiekalų neragavę! Supuolę gėrė, rijo, pešėsi kaip kirai. Paskui dainavo ir tapšnojo tėvą, apsikabinę per pečius:

– Maladiec, charošij mužik![2]

Rėkė, keikėsi, dergė pakampėse, kol išgriuvo vidury kiemo.

Ryte atsikelia, o tėvas ir vėl prie stalo kviečia – *baliavojo* gal tris dienas, kol iš Kretingos atburzgė dar du sunkvežimiai su kareiviais. Išsigando turbūt, kad miškiniai bus čia visus patvarkę! Rado knarkiančius – kas tvarte ant šieno, kas pievoje. Perliejo šulinio vandeniu, bet ten, tarp miegančiųjų, vienas svarbus viršininkas buvęs! Kad pasiuto jis keiktis, rėkti! Net į snukį vožtelėjo tam, kuris jį vandeniu apliejo. Paskui mostelėjo mūsų pusėn ir sako:

– Eto chorošije liudi, ostavit vsio kak jest. Pojechali.

Susėdo ir išdūmė dainuodami, tėvas kelionėn dar naminukės įdėjo.

– Ką ten pasakė išvažiuodamas? – klausinėjom tėvą paskui.

– Geri žmonės, pppalikit juos ramybėj, – išvertė nenorom.

1945 birželio 23

Nelinksmos šiemet Joninės. Žinojome, kad viskas keičiasi – turbūt nei laužų, nei kupoliavimų šįkart nebebus.

– Bent karves nuveskime numaudyt! – pasiūlė Rožė, tuojau džiaugsmingai ir pritarėm. Šis triukas, manėm, paprastas

[2] Šaunuolis, geras vyras! (rus.)

ir nepavojingas – parodysim, kad ruselių nebijom! O jeigu kas, išverčiame akis ir sakom:

– Jau ir gyvulių nuprausti nebegalima?

Liepa juokėsi net springdama:

– Sakysim, apsišikusios buvo ligi ausų.

Tik tėvas liko nepatenkintas, pamatęs grįžtančias su karvėmis nuo jūros. Suniurzgė kaip ruonis, kramtydamas ūsus:

– Tttikėkimės, nieks nematė. Įskųstų kkkas nors, važiuotumėm ir mes Rudaičių aplankyti... Veskite greičiau į tttvartą.

Mes nuvedėm, uždarėm, bet negi liksim be vainikų? Nulėkėm, prisikupoliavom pievose. Ir niūniavom pusbalsiu, kad niekas neišgirstų:

Kupolio rože, kupolijyte.
Kupolio rože, o kur buvai, Jonai?
Kupolio rože, kupolijyte.

1945 birželio 24

Tėvas užsirūko suktinę, kosteli į saują:

– Einu į tttvartą pas karves.

Žinome tas jo „karves“... Tupinėja už karvių gardo paties susimeistrautoje slėptuvėje ir klausosi „Vatikano radiją“. Galvoja, kad niekas čia nieko nemato, negirdi!

– Galime išsimaudyt?

Tėvas pakelia galvą ir prisimerkęs žiūri į dangų. Paskui sumurma:

– Gal ir spppėsit iki audros.

(Tokie jau tie mūsų tėvai, niekad nieko tiesiai nepasakys. Mama išvis lyg kurčnebylė, kitąsyk kiaurą dieną žodžio iš jos neišgirsi. Tik visokie „nuje“, „nuje“.)

Kai atbėgom su sesėm nusimaudyti, audros pajūryje anei matyt, anei girdėt. Rodėsi, laukia rami, giedra pavakarė, pliuškentis galima į valias. Nusimetėm drapanas ir į bangas! Nuogut nuogutėlės – kaip nuo vaikystės pratusios... Retai čia svetimi į mūsų kaimelį teužklysta, nebent žuvies, pieno ar kiaušinių. Dažniausiai pabėgėliai, našlaičiai, vilko vaikais juos čia vadina – iš Rytprūsių, vokietukai, lietuvninkai.

Mums tai kas! Jei ir eitų, iš tolo pamatytume.

Bangos šiandien – pats smagumas!

Nepamenu, kiek laiko maudėmės, turškėmės, šokinėjome per bangas, vaidindamos undines, kol tolumoje sududeno griaustinis. Pradžioj manėm, kad pasigirdo, bet Rožė, vyriausioji mūsų, tuoj ir rodo pirštu:

– Tvenkiasi ties horizontu.

– Toli dar, – numojau ranka, o žaibas lyg tyčia kirto visai šalia! Išniro akinanti gyvatė iš juodų gumulų ir šnypšdama nuvinguriavo jūron.

– Einam namo, – sušnibždėjo ir Liepa, – gana jau.

Tuoj pasuko kranto link, paskui ją ir Rožė.

– Pasivysiu, – mostelėjau pavymui, norėdama parodyt, kad man tie Perkūno grūmojimai – nė motais. Iki audros dar geras pusvalandis.

Krante sesės užsimetė rūbus ir klupdamos bėgte per kopas – kuo greičiau į trobą! Man juokas, ypač iš apkūniosios Rožės:

– Tai skuodžia dičkės... Būta čia ko bijot!

(Jos visada pašiepia, esą aš jauniausia ir bailiausia! O pačios kudašių neša kiek įmanydamos!)

Tik tada, kai lietaus bizūnai ėmė pliekti skruostus, nutariau krantan bristi ir aš. Išlipau iš jūros, apsivilkau apatinius – gulėjo arti kranto. Už poros žingsnių ir mano sulyta suknelė – lenkiuosi, bet staiga:

– Labą vakarėlį, – vyriškio balsas.

Širdis per gerklę ko neiššoko! Krūptelėjau, nė nepažvelgusi, kas gi čia šnekina. Griebsiu drabužį bent prisidengti, tas primynė suknelę ir nepaleidžia. Bandau trūktelt iš visų jėgų, tačiau užpuolikas stipresnis:

– Pažadėk, kad tekėsi, iškart atiduodu!

(To betrūko, neblogi juokeliai!)

Tupiu, laukiu, kas toliau... Prieš nosį batas – aulinis, kareiviškas. Suvarstytas, tvarkingai nuvalytas. Galvą vis dar baisu pakelti. Ausyse skamba tas jo „labas vakarėlis“! (Šnekasi kaip su mažvaike!)

Nirtulio apimta pakėliau galvą ir sušnypščiau:

– Atiduosi ar ne?!

Va gražiausia!.. Argi čia ne tas pats vaiduoklis, kuris slapstėsi mūsų tvarte?!.. (Ir kaip nepažinau iš balso?) Anąsyk atrodė toks mandagus. Gulėjo pusgyvis ant šieno, dar ranką ant galvos uždėjusi laikiau! Dabar kitas žmogus, stypso tarsi įkaltas. Susinervinau. Tuoj bernužėlis pasigailės!

(O mano būdas karštas! Iš tėvo paveldėjau... Pamokė, kur ir kaip kirsti, jeigu koks *diedas* lįs!)

– Kurčias gal, – piktai sušvokščiau, – ką čia darai?

Nepadėjo. Tik pagarbą atidavė kareiviškai, o pats juokiasi:

– Tarnauju Lietuvai!

Koja su kareivišku batu vis tiek ant suknelės.

(O ką, jei pamišėlis koks, gal būsiu apsipažinusi? Dabar po karo daug tokių slampinėja, paklaikusių... Iš Tilžės, Karaliaučiaus.)

Geriau įsižiūriu – tikrai tas pats, tik barzdelę užsiželdinęs. Tarsi ne beprotis, o jeigu dar nusipraustų, barzdą nusiskųstų, išvis gražuolis būtų. Žandikaulis toks prakaulus, atsikišęs. Akys juodos, liūdnos, bet nepiktos – kai nusišypso, net žiežirbos spingsi.

– Nešalta panelei undinėlei?

– Nenorėk, kad brolius pašaukčiau! Iškarš kailį – žinosi!

– Ką ką iškarš? – apsimetė nenugirdęs.

– Buvo čia tokių drąsuolių, išmetė paskui į krantą pamėlusius.

– Pažadėk, kad tekėsi, iškart atiduodu, – pakartojo, į gąsdinimus nekreipdamas dėmesio.

– Atiduok. Man šalta.

– Tai kaip – tekėsi už manęs?

– Nejuokauk.

– Aš rimtai.

– Gerai jau, gerai, – atsakiau nerimtai, kad tik greičiau atstotų. Juolab ir lietus įsismarkavo, merkė kaip reikiant. Padavė suknią – kaipmat apsivilkau, kad ir šlapią, o apatinė lūpa net tirta nuo šalčio. Jaučiu, dantis ant danties nesueina.

– Tai sutarta, Eglute? – nusimetęs kareivišką švarką, apsiautė mane.

Net loštelėjau:

– Iš kur žinai mano vardą?

– Lauk svečių.

– O pats gal irgi kokį vardą turi? – pasiteiravau patylėjusi.

– Neturiu vardo, – ir ištiesė ranką. – Gali vadinti mane Žilvinu.

Spustelėjo kariškai ir darsyk atidavė pagarbą.

– Turiu panelę palikti, – gūžtelėjo pečiais tarsi teisintųsi, – atsiprašau, bet tokia jau toji mano tarnyba.

Apsisuko ir buvo benueinąs.

– Švarką palieki? – šūktelėjau, bandydama pajuokauti ir aš. – Man per didelis!

Grįžo, pasiėmė švarką, o mane ir vėl velnias už liežuvio timpt:

– Betgi ir slapyvardis tamstos – Žilvinas! Vaiduoklis labiau tiktų.

Nieko neatsakė, apsisuko ir nulingavo – už poros žingsnių dingo lietuje.

Pylė kaip iš kibiro, namo grįžau kiaurai šlapia, tirtėdama. O sesės tik juokėsi pamačiusios:

– Džiaukis, kad tėvas pas savo karves. Iškarštų kailį kaip Dievą myliu.

1945 liepos 3

Šiandien vėl kalbėjausi su Kaukole, neprisimenu apie ką, tik maždaug. Sakiau, kad norėčiau išvykti iš čia mokytis – kur nors į užsienį... Kaip mūsų literatūros mokytoja Gustienė, ji Sorboną ar ką ten baigusi.

Paskui nusimaudžiau, namo neskubėjau. Sueiliavau net kažką:

O iš aukščiausiosios pušies
Tuojau ir mėnuo patekės –
Išbarstęs gintarus žvaigždėms,
Nuskendęs vakaro gelmėn,

Tarsi kalbėčiau su savim,
Tarsi mane girdėtum.

1945 liepos 9

Buvau jau primiršusi keistąsias Joninių maudynes pajūry, merkiant audringam lietui. Ir sesėms nieko nepasakojau, kad Liepa tėvui neįskųstų. Ji juk mėgėja paliežuvaut – reikia nereikia!

Naktį beveik miegojom, kai pasigirdo kanopų bildesys. Pripuolėm su sesėmis prie lango – ogi pulkas uniformuotų! Pilnas kiemas!

– O tu žalty... – nusikeikė Rožė.

– Kas ten? – išsigando Liepa.

– Partizanai, – sakau, o tie jau ir lipa nuo žirgų.

– Tylėk, – užuolaidą užtraukė vyriausioji, – gult! Ir nėr čia ko spoksoti! Egle, Liepa, ar girdit, ką sakau.

– Tuoj tuoj... – nenorom nuo lango atsitraukė Liepa, – betgi jie tokie... tokie...

(Baugščioji Liepa dabar, regis, pirma pultų atvykėliams į glėbį!)

– Apsimetam, kad miegam, – paliepė Rožė. – Neaišku dar, ko jie čia atsivilko. Užsiklokit!

Man širdis į kulnus! Juk matau – uniformos kaip Žilvino.

Apsikloju iki ausų, bet girdžiu kuo puikiausiai, mūsų sienos taigi plonos! Beldžiasi:

– Atidaryk, tėvai, jaunikis atvyko.

(Neblogai linksminasi?!)

– Ir ne bet koks – miškų karaliūnas! Valdovas jūrų ir marių!

– Kkkoks dar jaunikis? – bamba suirzęs tėvas. – Miegame kkkuo seniausiai.

– O tu, tėvai, nemandagus. Nejaugi nori, kad duris išverstume?

Tėvas sutrikęs, tikriausiai ir vėl *durnium* apsimes... Bet ne, prispaudusi ausį prie sienos girdžiu, kad šnibžda mamai:

– Žadink Adomą, Jurgį, tegu ištttarabanija mergas. Sttttaigiai! Ttttik tyliai, pro galines duris.

– Nuje nuje, nesnervuok... Kur vežti?

– Į Darbėnus, pas tttavo seserį, kur daugiau. Ggeriau tegu pėsčiom mina, per mišką, kol aš čia tttuos pppagirdysiu.

Piršlys nekantrauja, beldžiasi toliau:

– Nebijok, tėvai, jaunikis *nebiednas*! Žalčių ir gyvačių vyriausias! Pažiūrėk tiktai, kiek dovanėlių atvežėm!

Tėvas jau apsitaisęs, praveria duris, bando vaidint linksmą:

– Kkkur tas jūsų jaunikis?

– Jaunikis pajūry, žavių medūzų ir žuvėdrų apsupty! Akeles baigia pražiūrėti, nuotakos belaukdamas.

O mama su broliais jau rengia mus paskubom! Net žvakės nedega. Girdime – sudzingsi stikliukai, tėvas pilsto naminę, o piršlys saldžiai gieda toliau:

– Gintaro pilis vidury jūros, dukrelė vargo nematys... Nagi, žmogau gerasis, ko toks susiraukęs kaip pakrūmėje tupintis katinas? Vesk nuotaką karaliui!

– Kokią dar nuotaką?

– Eglutę.

– O kkkuo čia dėta Eglė?

– Pati davė žodį.

Rupūže švenčiausioji, ką daryt? Žodį tikrai daviau, betgi ten buvo juokai. Sakyt mamai, nesakyt? Tarsi koks velniūkštis mirktelėjo: visgi ne... Pavaidinsiu ir aš šį spektaklį, apsimesdama kvailele. Nuduodama, kad nieko nežinau.

O tėvas vis ginčijasi su jais:

– Bbaikit nesąmones, per jauna Eglutė dar... Tegu mokyklą pirma pabaigia!

– Sakėsi jau baigusi... Negi panelė melavo?

Tėvas nebesurezga atsakymo, kažką nerišliai mikčioja, o piršlys savo varo:

– Nieko tokio, norės, pabaigs ir *ženota*[3] būdama... Atvesk sužadėtinę, tegu pati viską pasako. Žodis yra žodis, negi manai, kad meluojam.

– Mielai atvesčiau, bbbbet išvykusi.

– Kur išvykusi?

– Kur kur... Į Kauną... Pas gimines, atostogos juk.

– Kažką čia suki, tėvai?

– Nieko nesukkku, supaisysi ttten jas... Susikrovė daikkktus ir išmovė, – tėvas raitėsi it ungurys keptuvėje, – nagi, dar po vieną, sušalę po kelionės ttturbūt!

Toliau nebegirdėjom. Išsėlinom paskui brolius pro atsarginį išėjimą, mamaitė peržegnojo mus ir nupėdino pas svečius, nuduodama tik dabar pabudusi.

Iš pradžių bėgome parugėm, priešpilnis rodė kelią, sunkiau pasidarė pasiekus mišką... Broliai siuto, kad nepagriebė žibinto anei ginklo. Adomas iš viso nebesivaldo:

– Ir tie, ir tie geri. Šitie lyg ir savi, bet elgiasi kaip stribai.

[3] Vedusi (svet.)

– Šitie kitokie, – bandžiau ginčytis.

– Išgvoltavos[4] pagavę ir pakas kur nors pakrūmėj, – vis labiau niršo vyresnėlis.

Nutarėm drožti Darbėnų vieškeliu, broliukai jau puolė džiaugtis, kad taip lengvai pasprukom nuo miškinių, bet... netoli mes tenuėjom! Visiškai šalia suprunkštė arklys ir akinantis žibintas apšvietė mus, skuodžiančias lyg nusikaltėles:

– Kurgi taip skubame?

Tas pats uždusęs balsas pranešė ir kitiems:

– Kurapkos jau spąstuose! Sakiau, toli nenubėgs...

(Nuo pabėgimo praėjęs gal tik pusvalandis.)

Vyriausias brolis nusikeikęs mėgino nert į mišką, bet pasala ir čia – partizanai čiupo mus už parankių, sustatė kaip žąsis ir veda namo pasilinksmindami:

– Į Kauną jaunimėlis naktį susiruošė... Nagi, rankos už galvyčių, stojame į eilę ir namučio! Šlumpu pumpu šlumpu pumpu Rudanosis takeliuuu!

– Nuves atokiau ir nudės, – išgirdau šnibždant Adomą.

– Šūdas... – nusikeikė ir Jurgis.

– Niekas čia nieko nenudės, – raminu pašnibždom. Man jokios baimės, netgi priešingai – nuotykiai tarsi kokiame „Grafe Montekriste“! Pabėgimas vidury nakties, spąstai, nuotakos pagrobimas! Savaip net patikti pradėjo – neužkliuvo nei piršlio kvailionės, nei ginkluotų miškinių juokas. Skirtingai negu broliams.

Adomas sukuždėjo:

– Tik nesipriešinkit, kvankos, ir nebėkit. Bus tik blogiau.

Taip ir partipenom kaip žąsys namo.

[4] Išprievartaus (svet.)

Ten, pasirodo, viskas išspręsta: piršlys su tėvais jau viską aptarę, mano manta („kraitis“) jau sudėta lagaminėlin, stovi prie durų, tik Žilvino vis dar nesimato.

Mama užsiverkusi, net į akis nežiūri, o tėvo akys krauju pasruvę. (Gal bandė priešintis? Nors ne. Atrodo, kad uniformuotieji lyg ir nusiteikę taikiai.)

– Teks, dddukra, keliauti su jais.

– Kaip pasakysi, tėvel...

– Jie tttikina, kad pati sutikai.

– Aš... nepamenu, kad būčiau... – ir išraudau kaip burokas.

– Keliauk, vaikel, tttaip bus geriau... Lietuvoj pati matttai, kas vyksta, o tttave būsimasis išsiveža užsienin... Už jūrų marių, kaip sako... Bbent gyva liksi.

– Kaip pasakysi, tėvel.

– Pati matai, kokia ppekla čia ddabar užvirus.

– Matau, tėvel... Ačiū jums už viską.

– Tttaip reikia, – lyg bandė teisintis, – jie pppažadėjo, kad...

– Viskas gerai, tėvel. Tikrai jūsų nepamiršiu – nei tamstos, nei mamaitės, nei sesių... Pasirūpinsiu, kiek galėdama.

(O viduje keistas džiaugsmas, tik žinau, kad turiu neparodyt.)

Nudelbusi akis priėjau, atsiklaupiau – tėvas palaimino ir nieko nebeištarė.

Tik piršlys niektauza smaginasi kaip pasamdytas:

– Ką jūs, kuršiai, lietuviškų dainų nė vienas nebemokat?

(Tik dabar pamačiau, kad piršlys dvimetrinis, vos sutelpa troboj. Ne veltui tėvas susigūžęs – su tokiu milžinu nedaug tepasiginčysi!)

Piršlys apkabino tėvą ir motiną ir uždainavo:

Dėkui motulai,
Mielai širdelei,
Kad mani jaunų
Valion auginai.

Atokiau stovėję uniformuoti irgi pagavo atitart... (Nesuprasi, kur pokštauja, o kur jau rimtai.) Net pačiai graudu pasidarė, tėvas tuoj irgi šniurkščiot – seniai nemačiau jo verkiančio. Ypač išgirdus dainą.

Vai tik nedėkui
Mielai motulai,
Kad mani jaunų
Toli nudavei.

Paskui leido atsisveikint su broliais, seserimis. Liepa neišlaikė, į ašaras, o tėvas dėbt į ją ir kad suurgs kaip lokys:

– Ar nenutilsi?

– Nuje nuje, – atitarė ir mama, – kaimynus dar prižadinsi.

Paskui priėjusi skepetaitę įdavė ir sušnibždėjo:

– Babos palikimas, saugok, vaikel, kaip akį.

(Neištvėrusi kilstelėjau kraštelį, o ten – auksinė grandinėlė ir papuošalas su brangiais akmenimis! Nė neįtariau, kad namuose tokių lobių esama.)

– Mamaite... ačiū tamstai už viską, – staiga pajutau, kad tuoj nebesusivaldysiu, paplūsiu ašaromis ir aš! Apsisukusi išbėgau iš namų.

Kieme papuošta karieta, išties pasijutau kaip žalčių karalienė!

Išdardėjus iš kiemo piršlys padavė laišką, užklijuotą voke. Atplėšiau, skaitau patamsyje, įtempusi akis:

Atleiskite, kad teko tamstą pagrobti tokiu būdu. Tikiuosi, pažadas, ištartas aną lietingą dieną pajūry, vis dar nenustojęs galios.
Tačiau nenoriu, kad tamsta jaustumėtės suvaržyta.
Jei Joninių apsisprendimas pasikeitęs, duokit žinią piršliui ir jis parlydės panelę namo.
Jūsų laukiantis Žilvinas

Kol skaičiau laišką, piršlys stovėjo atokiau ir stengėsi vaidinti, kad į mane nė nežiūri. Nors puikiai jaučiau, kad šelmis dėbso iš padilbų – ar tik neteks jam jaunosios parlydėti atgal?

Suvaidinau dvejojančią, suraukiau kaktą, smakrą delnan sugniaužiau – atseit, svarstau. Piršlys įvertino mano mėgėjišką vaidybą, pratrūko juoktis, aš iš paskos.

Tuoj surimtėjau, susilanksčiau laišką, įsidėjau ir nieko nesakau.

Piršlys dar paklausė:

– Važiuojam toliau?

– Jūs pagrobėt, jūs ir žinokitės.

Pajoję gerą pusvalandį sustojom vidury eglyno, pamažu švito.

1945 liepos 10

Ten laukėm kokią valandą, pusantros, neleido net išlipti – pasirodo, negalima. Nebent su palydovu! (Nejaugi jie rimtai galvoja, kad aš bėgsiu? Kur? Pas tėvą, nuolat bambantį, kad namuose per daug burnų? Ar pas rusų pasieniečius? Be to, pati gi sutikau, galėjau atsisakyt.)

Laukiam kažko, tyla nejauki, tarsi prieš audrą. Palydovai ėmė žvalgytis, nerimauti. Keli nuėjo atokiau parūkyt, nugirdau šnekant:

– Negirdėjai šūvių?

– Nenusišnekėk tik.

– Ar neužsičiaupsi?! – užsiplieskė ir kitas. – Kranksi ir kranksi kaip varnas!

– Pašoksiu dėl visa ko iki kaimo, – pasisiūlė spuoguotas neūžauga. Dar metė per petį nubėgdamas ir nusiviepė:

– Tik mergą *dabokit*[5]! Kad vėl pas gimines į Kauną nepasprukty.

Ilgokai negrįžo, tik po pusiaunakčio pamatėm atjojančius vyrus. Žirgų galvos papuoštos gėlėm, baltais vainikais, kaspinais – plaikstos prieblandoje tarytum vaiduokliai. Pirma jojikų klupdamas bėga neūžauga – jau nutuokiau, kad tarp jojančių bus ir Žilvinas.

Taip ir atsitiko – atvėręs karietos dureles, pasisveikino elegantiškai, nusilenkė.

– Būkit pasveikinta, malonioji karaliene, – ir įteikė puokštę ramunių.

Iškilmingai linktelėjau ir aš, spektaklis tai spektaklis.

[5] Saugokit (svet.)

– Dėkui, didysis kunigaikšti, – vos susilaikiau neprunkštelėjusi, paskui pridūriau: – Nuotakos pagrobimas – tamstos mintis ar piršlelio?

– Senoviškas paprotys, – nusijuokė Žilvinas, – tikiuosi, neįsižeidėt?

– Tikėkitės.

– Tikėsimės, kad nepabėgsite iš savo vestuvių?!

– Matysim... – įnoringos pagrobtosios vaidmuo man ėmė patikti.

Žilvinas įšoko grakščiai karieton, paėmė ranką, pabučiavo ir paguldė sau ant širdies:

– Anąsyk pasveikau per naktį...

– Nieko ypatinga, – bandžiau švelniai ištraukt, o tas vis tiek laiko:

– Tamstos rankelės išties gydo.

– O tamsta... – pradėjau nesugalvojusi, ką sakysiu, bet Žilvinas ir neleido baigti, prispaudė pirštą man prie lūpų: – Tssss, nieko dabar nesakykit.

Patylėjusi vis tiek neištvėriau, negi taip ir dardėsim it nebyliai:

– Kur mes važiuojame?

– Ir pats daug ko nežinau, – gūžtelėjo, – viską suorganizavo maniškiai.

– Tas piršlys? Matyti, kad jis čia to teatro vadovas.

– Nykštys, toks jo slapyvardis. Puikus artistas, jam tik duok pašnekėt.

– Labai jau šmaikštus.

– Net ir slapyvardį pasirinko dėl juoko, – mane linksmino Žilvinas, – koks iš jo nykštys, du metrai du centimetrai!

Svajoja krepšinį žaist, kai Lietuva bus laisva. Ne juokas partizanaut, esant tokio ūgio, reikia ypač saugotis, kad kas nepažintų. Man tai kas, įsimaišau persirengęs tarp žmonių, net į Mišias nueinu – niekas nieko.

Patylėjęs sako vėl:

– Dar vieną paslaptį tamstai išduosiu – ryt anksti išplauksime. Vos tik prašvis.

– Kur?

– Į Gotlandą, į povestuvinę kelionę, – nesuprasi, turbūt ir vėl juokauja.

– Jūs čia rimtai?

– *Prabočykit*[6], jeigu ne tokių vestuvių tikėjotės, – ir švelniai apkabino. – Praeitą kartą vienas kitam jau lyg ir sakėme „tu"?

– Lyg ir... – padėjau galvą Žilvinui ant peties: – Niekaip nesumoju, kaip tamstą vadinti, Žilvinu ar kaip?

– Kaip patogiau.

– Gal ir tikrą vardą sužinot galėčiau?

– O kam? Taip įpratau prie Žilvino, kad galiu ir neatsiliept, kitu pašauktas.

Patylėjęs pasakė jau rimtai:

– Miške stengiamės kuo mažiau žinoti vieni apie kitus.

– Kodėl?

– Čia tokia nerašyta taisyklė – mažiau žinosi, mažiau ir išduosi, jeigu kankins.

Pasakė ir nutilo.

(O mane kaip žaibas trenkė: nebloga vedybinio gyvenimo ateitis! Kita vertus, juk žinojau, už ko teku, galėjau ir atsisakyt, būtų parvežę namo. Tik ko ten begrįžt?)

[6] Atleiskit (svet.)

Na va, ir Gotlandą pamatysiu, tėvas daug pasakojęs apie tą salą. Sakė, fazanai ten vaikštinėja kaip rojuj, žmonių visiškai nesibaimina.

Riedėjome tylėdami kokią valandą ar ilgiau. Iš šonų raiteliai – šnopuojanti mūsų palyda – tarsi vaiduokliškose velnių ir raganų vestuvėse!

Kai išlipom, pasitiko kunigas. Netoliese nedidukė medinė miško bažnytėlė. Aplinkui trys ar keturios sodybos, tankūs eglynai... (Įdomu, kokioms miško dvasioms ši bažnyčia pastatyta?)

Laukdami mūsų, svečiai ant karties iškėlė dervuotą ratą, uždegė.

– Kad kelelis būtų šviesus! – mojavo, kai riedėjome pro juos, – Kad ūkuos nepasiklystute.

Prie vartų, prie namo durų irgi sustatyta eilė žibintų, išskobtų iš raudonų ir baltų burokų, o viduje žvakelės. Mirguliuoja viskas – lyg pasakoje!

Buvau nuvesta į zakristijos kambarėlį, ten laukusi moteris pasodino kunigo sostan – tuoj šukuoti, puošti galvą.

Paskui aprengė, bet ne baltais nuotakos, o partizaniškais rūbais! (Dar pasisekė, kad ne kelnes gavau, o karišką „vestuvių" sijoną! Su kišenėmis, ant sagų vyčiai!)

O tada jau į bažnytėlę, kiekvienas su savo palyda: aš su dviem pamergėmis ir man pristatyta svočia, ir Žilvinas su savo pabroliais. Abudu pulkeliai plaukė šoninėmis bažnyčios navomis, susikabinę po du tris, kiek leido navos plotis.

Prie altoriaus svočia patiesė baltą rankšluostį.

– Lipkit, jaunieji, – sušnibždėjo.

Užlipom ant jo, o rankšluosčio galas buvo paduotas kunigui, kuris ir vadovavo tolesnei ceremonijai – suklupdė mus prie altoriaus, degant žvakėms, sukalbėjo maldą:

Kryžiaus ir erškėčių kelią, Viešpatie Kristau,
Tu perėjai pirmas.
Žinau, kartus ir kietas tas Tavo kryžiaus kelias.
Bet dėl to, kad jis Tavo, mane jis žavi ir traukia.

Atkartojome pašnibždom, tada kunigas uždėjo rankas mudviem ant galvų ir palaimino, o Žilvinas iš partizaniško švarko kišenės (to paties, kuriuo buvau apsiausta tada per lietų!) ištraukė du žiedus. Kunigas pašventino ir juos.

(Manasis tarsi specialiai man išlietas, kaip taip tiksliai nutaikė?!)

– Na, štai ir viskas, galite pasveikinti vienas kitą.

– Jeigu karalienė nieko prieš, – kunigo žodžius pratęsė Žilvinas, apkabino ir svaigiai mane pabučiavo.

Tada priėję ir kiti sveikino, ašarojo apsikabinę, glostė, nors daugelį mačiau tik pirmąsyk.

Prieš sėsdami prie stalo, nusiprausėme šulinio vandeniu – pylė tiesiai ant rankų iš molinio ąsočio.

Kuklios vaišės klebonijoje, be žodžių... Viršum stalo „sodas“, surištas iš šiaudų, apipintas žolynais. Suskaičiavau paskubom, kiek čia mūsų – penkiolika, tikrai ne daugiau.

Ir daina, prieblandoje traukiama kelių kaimo moterų, apsigobusių baltomis skaromis:

Sakyk sudie, sakyk sudie,
Sakyk seserėlėm, sakyk sudie.

Tuomet svočia su pamergėmis palydėjo mane į pamiškėje stovinčią trobą – kelias nubarstytas jazminais, rūtom.

Iki šios akimirkos, rodės, nieko lyg ir nebijojau. Tačiau dabar pradėjo krėst drebulys. Pravirkau.

(Maniau, būsiu stipresnė.)

Tokią mane ir rado Žilvinas. Atsisėdo ant lovos krašto, o aš jam:

– Neliesk manęs, labai prašau. Ne šiandien.

– Kaip karalienė pasakys, – sušnibždėjo, – išties reikėtų numigti... Už poros valandų iškeliaujame.

– Nevadink manęs šitaip. Aš Eglė...

– Jokiu būdu, tik karalienė, – atsakė kuo rimčiausiai ir tuoj prapliupo juoktis: – Aišku, kad Eglė! Netgi ne Eglė, o Eglutė... Eglelė... Kaipgi kitaip?

Paskui apsikabino:

– Labanakt.

Vėl pajutau tą patį, kaip ir tada, tvarto palėpėje. Svaigus drebulys ir kamuolys gerklėje, noras įkvėpt ir rėkt. Tik oro, atrodo, trūksta... Nuskristi, atsistojus ant aukščiausios Nidos kopos. Nežinau, kas su manim pasidarė... Apkabinau jį iš visų jėgų ir bučiuoti, kandžiotis – lyg laukinė. Žaidimas darėsi vis alsesnis, kaip ir lietus už lango. Ir griausmas kažkur tolumoje.

Žaibai artėjo, priartėjo, nušviesdami tai kambario lubas, tai užgesusią žvakę, nukritusią ant žemės. Tai mudviejų kūnus – įkaitusius.

Paskui matau visą apylinkę tarsi iš paukščio skrydžio, iš eglės viršūnės – už miško jūra, pakrantėj tėvų namas, Kaukolės kopa. Paskui ir bažnytėlė, mūsų šios nakties trobelė, leidžiuosi, leidžiuosi... Nuo jūros atsivijo smaugiąs graudulys ir

apsivijo kaklą lyg gyvatė... Nusisukau į sieną ir kūkčiot, o Žilvinas tyli, laukia.

Nežinau, kiek laiko praėjo.

– Kam tau visa tai? – klausiu susitvardžiusi.

Atsisukau ir pakartojau:

– Kam?

– Kas „visa tai“? – atsakė klausimu į klausimą, o akys šelmiškai juokiasi.

– Vestuvės, piršliai? Aš... Dabar karas. Ką tu gali žinoti... – nutilau supratusi, kad tuoj ir vėl pravirksiu.

– Žinau, – kalbėjo glostydamas. – Viską žinau. Net ir tai, kad kiekvieną dieną galiu būti nušautas. Bet būna, sutinki žmogų ir supranti, kad jis tau skirtas... Tarsi perskelto obuolio pusė. Tada nieko nebegali su savimi padaryti. Viskas bus gerai, matysi.

– Kas gerai?

– Ir tavo tėvui sakiau, kad ten būsi žymiai saugesnė. Galbūt ir laimingesnė.

– O tu? Juk tu... grįši atgal į Lietuvą?

– Viena koja ten, kita ten... Aš gi greitas, – pabandė juokauti, bet tuoj pat surimtėjo: – O jei rimtai... Nė vienas iš mūsų nebus laimingas, kol Tėvynę mindžios svetimi.

1945 liepos 11

Neprisimenu, ar miegojome nors truputį.

Palyda tikrai nemiegojo, sulig pirmais gaidžiais girdim – bruzdesys prie durų. Atveriam, o ten priberta nekultų javų! Ir pabroliai partizanų uniformomis kad kulia, duoda spragilais!

– Tsss, – rytines linksmybes sustabdė atbėgusi svočia, – vakar netoli sukiojosi sunkvežimis, pilnas rusų. Tuoj švis, paskubam.

Greiti pusryčiai, atsisveikinimas. Paskui vėl karieta, vėl kelionė atgal prie jūros, svaigaus sapno tęsinys.

Trumpam užsnūdau, o kai sustojome ir išlipau, aplinkui tvyrojo sidabras!

Rūkas ir už jo kylanti saulė – bundanti, dažanti padangę pirmais atsargiais potėpiais! Melsvėjanti rytmečio balkšvuma.

Pakrantėj suposi kateris.

– Vestuvinius rūbus palik krante, – paprašė Žilvinas, – dėl visa ko.

Svočia pasivedėjo šonan ir padėjo persirengti įprastais. Žilvinas irgi šalimais pradėjo rengtis, nusivilko švarką, marškinius – ties kaire mentim žiojėjo gilios žaizdos pėdsakas.

(Kaip naktį nepastebėjau?)

Žaizda užsitraukusi, bet negraži dar, paraudusi. Matyt, pūliuoja.

– Įdrėskimas tik, – ramino pamatęs mano žvilgsnį, – palaikysi rankelę ir užgis.

Į katerį Žilvinas mane nunešė tiesiog ant rankų. Pats brido vandeniu kone iki juosmens, nebijodamas sušlapti, kad tik išlikčiau sausut sausutėlė. Padavė laivo kapitonui į rankas, paskui lengvai įsiropštė ir pats.

Netrukus atbridęs įšoko ir mūsų milžinas piršlys.

O kiti liko krante ir mojo mums, vis greičiau ir greičiau tolstantiems į jūrą. Ilgai nesiskirstė, kol ištirpom ūke.

– Parodyk žaizdą, – paprašiau. Žilvinas pakluso. Tik pirma ištraukė iš kuprinės tvarsčių, spirito, vis nenustodamas juokauti:

– Dabar tu partizano žmona, teks visko išmokti.

– Moku gi... Gal užmiršai?

– Čia jau kita žaizda, – tarsi perskaitė mano mintis. – Ana lengvesnė buvo, ta jau seniai užgijusi. Šįsyk kliuvo granatos skeveldra, turbūt gabalėlis palikęs bus.

Vatos gniužulą sumirkiau spirite ir uždėjau ant žaizdos. Žilvinas suinkštė, sukandęs dantis – kaipmat atitraukiau ranką lyg nusideginusi.

– Duokš, – pasisiūlė piršlys, – žiūrėk, kad kitąsyk mokėtum.

Apčiupinėjo žaizdą, spaudydamas pakraščius be didesnio gailesčio. Pasipylė pūliai... Piršlys kažką užčiuopė:

– Turim!

Išsiėmė medžioklinį peilį, atlenkė – net užsimerkiau.

– Paduok spiritą! – pasigirdo įsakymas.

Padaviau. Jis ištiesė butelį Žilvinui:

– Gurkšnį... Kad mažiau skaudėtų.

– Kaip nors, ne pirmas kartas, – atsisakė tas, išpiltas prakaito.

Piršlys truktelėjo pats tiesiai iš kaklelio. Tada ir peilį spiritu kruopščiai nuvalė, ant nosinės papylęs.

Jau ir aš įsidrąsinau žiūrėt: piršlys praplatino žaizdą, išrakinėjo gabalą metalo.

– Na, martele, greit ruošk adatą ir siūlų, turi kraičio skrynioj?

Kur ten neturėsiu... Visko mamaitė įdėjo.

Viens du ir sutvarkė žaizdą, susiuvo, aprišo.

– Amuletą pasiliksit ar išmest? – piršlys atkišo kruviną granatos atplaišą maždaug piršto galo dydžio.

– Sušerk ruoniams, – prisivertė nusišypsoti Žilvinas.

Tada persirengė kitais marškiniais, drobiniais, atsigulė ant katerio grindų ir šypsodamasis užsimerkė.

Kranto seniai nebesimatė, ir rūkas palengva prasisklaidė. Aplink vien bekraštė jūra, kiek tik akys aprėpia.

– Galiu paklausti? – nutariau nutraukti tylą.

Žilvinas tylėjo, galbūt snaudė.

– Negalima karalienei sakyti „ne“, – gero ūpo vis neprarado piršlelis. – Viską atsakysiu, nieko nenuslėpsiu. O jis tegu pailsi, klausk manęs.

– Kur vis dėlto plaukiame?

– Į Gotlandą, martele.

– Kur mes ten gyvensim?

Atsimerkė ir Žilvinas:

– Ten tau bus saugu.

– O tau?

– Irgi...

– O ką ten veiksim, kuo užsiimsim?

Patylėjęs Žilvinas tęsė:

– Įsikursime visų pirma...

– Karalienei esame nužiūrėję puikius rūmus! – įsiterpė piršlys.

– O paskui?

– Turim daug reikalų, reikia ginklų siuntą surinkt, vaistų... Piršlys irgi su mumis pabus, kol viską sutvarkysim. Jeigu tu nieko prieš.

– Aišku, kad nieko.

Tyla. Užsimerkė vėl.

– O į Lietuvą kada grįšime?

– Išplaukėm į neutralius vandenis, – pranešė kapitonas.

Žilvinas atsisėdo, patiesė savo švarką ant suolo.

– Eikš, ištiesk kojas ir tu.

– Nepavargusi, – bandžiau prieštaraut, tik jis nenusileido. Švelniai, bet įsakmiai paguldė ir užklojo pilkuoju piršlio lietpalčiu.

– Laikas pailsėt, – tepasakė, – plauksime apie dešimt valandų.

Paskui nuėjo į laivugalį, prisėdo šalia Nykščio, netrukus iš ten atskriejo tyliai niūniuojama jųdviejų daina:

Jei ne auksinės vasaros,
Ne mėlynos vosylkos,
Nebūtume atėję čia,
Kur slenka dienos pilkos.

Gulėjau ir klausiausi jų balsų.

Užmigau.

1945 rugpjūčio 18

Gyvename saloje netoli Visbi. Sala akmeninga, apaugusi žemaūgiais medžiais.

Mūsų namelis gūdžiame eglyne, sunkokai pasiekiamas bei atrandamas.

Maždaug už šimto žingsnių teka upelis.

Aišku, nameliu mūsų naująją buveinę vadinti galima tik pusiau juokais... Kokio nors vaiduoklio arba raganos paliktos griuvenos. Vienas kambarys šiek tiek tvarkingesnis, yra

krosnis, kituose išvis tik šikšnosparniai nakvoja... Net avietės auga vidury kambario.

Va tai tau, martele, ir išsvajoti rūmai už jūrų marių!

(Juokauju, su Žilvinu man visaip gerai.)

1945 rugpjūčio 19

Aptvarkę namą, piršlys su Žilvinu puolė valyti užvirtusį šulinį, kad nereiktų vandens nešiotis iš upelio.

Apėjusi pamiškes radau šį tą geresnio – tarp akmenų trykštantį šaltinėlį, po pat eglės šaknimis. Tolėliau du ąžuolai laukymėje, tarsi gamtos šventykla. Ir sakau Žilvinui, kad gal nereikia nė šulinio, kam jis, jeigu čia pat šaltinis gyvas trykšta. Vanduo ledinis, skaidrus ir gydantis.

1945 rugpjūčio 20

Radau pakrantėje akmenį, primena bangų nugludintą Rūpintojėlį, susirietusį, kenčiantį. Nunešiau prie šaltinėlio, tuoj ir vietą jam radau – viršum versmės, krante, tarp elgės šaknų. Tesėdi, tesaugo mus.

Dangus parausta per sekundę,
Net saulė susigėsta gundyt,
Pasislepia už debesies,
Tuojau ir vakarą paties

Pakrantėje iškaltas kiras,
Vis spoksantis į mus,

Išdykusius tarsi vaikus,
Akimirkoj ištirpstančius.

Radusi minutėlę ateinu čia, ėmiau net kalbėtis su tuo vandeniu. Ir regisi man, kad šaltinio versmėje kažin kas gyvena, kruta, vartosi – tarsi gyvačių kamuolys ar kas. Galėtum valandų valandas sėdėti ir spoksoti į šį verdantį grožį, gaila nėr kada – darbų tiek, kad tik spėk suktis.

1945 rugsėjo 9

Iki miestelio trys valandos pėsčiomis žvėrių takais, per mišką.

Dažnai iki Visbi einame dviese su Žilvinu, piršlį paliekame namie.

Keistokai jaučiuosi gyvendama su dviem vyrais, bet Žilvinas vis ramina:

– Pakentėk dar truputį, ilgai tai nesitęs.

Kartais su Žilvinu nuklystame, kur akys mato. Mylimės tarp pajūrio akmenų, juokiamės, maudomės, kalbamės.

Grįžtame sutemus, piršlys nieko nė neklausia.

Pajūris čia visiškai kitoks, nei įprasta Lietuvoje. Kadagiai, kadagiai. Tik pušelės žemaūgės kaip Nidoje... Pamiškėmis fazanai laksto, lapės, kiškiai, o pavojingų žvėrių išvis nėra.

Teateinie tavo vasara,
Teišeinie mano ruduo.

1946 spalio 1

Upelyje prie namų Žilvinas pagauna lašišų – tiesiog įsibridęs. Sėlina tykiai palei kranto žoles, susilenkęs, rankas sukišęs po medžių šaknim – lyg koks indėnas. Tik capt, ir žuvis jau spurda, sučiupta už žiaunų!

Išmokome lašišas valgyti žalias, tik pasūdytas, apibarstytas žalumynais – tokie čia vietinių vikingų receptai!

Žilvinas su piršliu pamažu tvarko, įrenginėja mūsų namą, tą eglyne riogsojusią griuveną, kad joje būtų įmanoma gyventi. Sakėsi nupirkę pusvelčiui iš vietinio žmogelio. Suomio.

Man sako, aš ir tikiu. Bet jaučiu, kad ne viskas čia pasakoma iki galo. „Mažiau žinosi, mažiau išduosi, kai kankins,“ – matyt, dėl to.

Dirbdamas piršlys vis juokavo:

– Kaip, Eglute, gintaro pilis? Iš tolo šviečia, ar ne?

Vyrai išvalė šulinį, perstatė krosnį, nubalino sienas, o piršlelis linksminosi be atvangos:

– Tuoj, baigiame rūmus! Beliko deimanto langelius įstatyt.

– Pagyvensi kurį laiką viena, – vakare lyg tarp kitko užsiminė Žilvinas, – mums su piršliu reiks tėviškėlėn sulakstyt.

– Tai gal ir aš kartu?

– Bus saugiau, jei pasiliksi čia. Aš tik sutvarkau reikalus, apsisuku ir grįžtu.

Bandžiau dar ginčytis, bet Žilvinas – ne, ir viskas:

– Ten tau per daug pavojinga. Vėliau kada.

– O tau nepavojinga?

– Aš įpratęs.

Iš tiesų su šia mintim aš seniai susitaikiusi, juk matau, ne akla. Mėnuo jau, kaip jiedu ruošiasi Lietuvon. Bėgioja, treniruojasi, miega eglėse, prisirišę diržais. Maudosi šaltame vandeny.

Vis laukia pasirodant laivo.

1945 spalio 5

Prie šaltinėlio vis nunešu gėlių, pajūrio kriauklelių, nugludintų stikliukų. Padedu Rūpintojėlio pakojy, puošiu tarsi altorėlį.

Jau ir Žilviną įpratinau, kad arbatą virtume tik iš šio vandens, skonis visiškai kitoks nei šulinio. Ramunėlių pasirenkam, čiobrelių, avietstiebių prisilaužom.

Įsigudrinom net gilių kavą išsivirti, Žilvinas iš dviejų plokščių pajūrio akmenų pagamino girneles. Susimalam, paskrudinam ir puikiausiai tinka.

Taip netikėtai šaltinėlis tampa maža mūsų šeimos šventviete – ne tik arbata, bet ir apsiprausimai, gydymai pašventintu vandeniu. Atsimenu gi dar, kaip užkalbėti vandenį:

Jaunas Mėnulaiti,
Dangaus karalaiti,
Apšvietei dangų ir žemę,
Apšviesk ir mano kūną.

Pravers, jei susirgtų kas. (Vaistų taigi čia nėra.)

1945 spalio 12

Sapnavau mokytoją Gustienę – taip ryškiai, taip aiškiai. Paklausė, ar vis dar rašau, bandžiau teisintis, kad neturiu tam laiko. O ji:

– Tam daug laiko ir nereikia. Nors eilutę, posmą, mintelę... Ar citatą peržaisk kokią iš perskaitytos knygos.

– Neatsivežiau knygų, – teisinausi. Jaučiausi vėl kaip mokykloje po pamokų, kai klasėje pasilikdavome kelios romantiškos literatės ir klausydavomės jos pamokymų:

– Užrašinėkit viską, net smulkmenas ar savo mergaitiškus darbelius... Jeigu garsiomis rašytojomis ir netapsite, tai bent save pažinti išmoksit.

Aš ir nenoriu būt rašytoja, rašau tik sau. Net Žilvinui nerodau:

Geltoni padūkę drugeliai
Tarp dviejų ąžuolų paklydę
Meiliai gainiojo viens kitą –
Prieš viską. Ir po visko.

1945 spalio 18

Būnu rami rami, bet kartais neišlaikau, pradedu nervintis, apsiverkiu nei iš šio, nei iš to.

Ir šiandien kažkas pasidarė, pasisodinau Žilviną ir reikalauju atsakyt, kada ir kaip žada grįžti į salą.

– Kai tik atsiras galimybė, – numykė nenoriai.

Jaučiu, įsitempęs, gal ir nedera daug klausinėti, bet vis tiek neatstoju:

– Niekaip nesuprantu... Kam čia mane atsivežei?
– Per jėgą niekas nevežė.
– O jeigu ir tave ten nušaus?
– Žirgelis parneš, – pašmaikštavo, – nors ne, žirgas neperplauks iki mūsų salos. Paukšteliu parlėksiu.
Ir užtraukė:

Vilioj pana sakalėlį
In aukštą klėtelę,
Ir aukštą klėtelę.

Viliok, pana, jaunikaitį,
Viliok, pana, jaunikaitį,
Ne mane, paukštelį.

Nuo tokių dainų mane tik siutas ima:
– Aš rimtai klausiu!
– Jei kas ir atsitiktų, tavimi bus pasirūpinta.
Neišlaikau:
– Man nereikia, kad manim kas rūpintųsi!
Žilvinas ir vėl ramina, atseit ten nekariausiąs, žmonių nešaudysiąs, tik žvalgyba. Tik partizanų būrių komplektavimas. Jeigu žūsta kuris, į to vietą Žilvinas turįs rasti naują. Neseniai atsisakyta didesnių būrių, darosi nebesaugu:
– Į Lietuvą privežta sovietų kariuomenės, valo miškus, šukuoja. Didesnis vyrų pulkas vargiai išsislapstytų.
Dar perspėjo, kad nekalbėčiau saloje su bet kuo:
– Geriausia, jeigu vaidintum nebylę, taip saugiausia. O maisto užveš kaimynas, tas suomis, iš kurio pirkom namą...

Nieko neklausinėk, vis tiek senis lietuviškai nė mur mur. Užteks paprasčiausių žodžių. Ačiū – *kiitos*, labas – *hei*, viso gero – *moikka*, atsiprašau – *anteeksi*. Tiek atsiminsi?
Kur aš ten atminsiu, ne tai dabar galvoj!
Jis turbūt ir pats pajuto:
– Parašysiu gi iš Lietuvos... Gal ir siuntinėlį kokį perduosiu ar ką.
– Ačiū, paguodei! – neištvėrusi pašokau ir pro duris į kiemą.
Ten Žilvinas ir rado mane, už malkinės. Apkabino, glosto pečius:
– Tu mano užnugaris. Ramus būsiu tik tada, kai užnugaryje viskas bus ramu. O Lietuvoje man ohoho kiek ramybės prireiks!
– Aš irgi gyvas žmogus, ne medis!
– O ką, medis negyvas? – atsistojo prie stambios pušies, apkabino, prisiglaudė:
– Kaip kiekvienas žmogus yra žmogus, taip ir kiekvienas gyvūnas yra žmogus, ir kiekvienas medis yra žmogus.
Atsisėdo prie manęs.
Padėjau galvą Žilvinui ant peties:
– Nepyk... Važiuok, ten svarbiau. Aš susitvarkysiu.
O jis tęsia:
– Lietuvoj net nusnaudžiu šitaip, į medį atsirėmęs, kai tenka nakvoti miške. Labiausiai tinka ąžuolas, dešimt minučių – ir jėgos atsistato!
– O Eglė netinka? Aš gi nesibadau... – pagauna svaigi žaismė, sagstau Žilvino marškinius ir glostau, glostau – gerai pažįstamą randą ties raktikauliu, krūtinę.
Paskui gulim, žiūrim į debesis:

– Važiuok, važiuok, matau, kad nenustygsti vietoj.

Žilvinas tarsi atsiprašinėdamas, tarsi juokaudamas:

– Nepyk, bet šiuo metu, Eglel, esu tau truputį neištikimas. Pati matai, kad turiu ir kitą mylimąją; kai ji pašaukia, turiu bėgt, tave palikęs... Ir nežinau, kaip judvi sutaikyt – tave ir tavo konkurentę.

– O mudvi puikiai sutariam, – iškart suprantu, apie kokią neištikimybę kalba Žilvinas, – puikiai tave suprantu, neturi man teisintis... Ji iš tiesų svarbesnė, – pritariu, juolab iš tiesų taip galvoju: – Žinojau tekėdama ir dabar žinau, kad mudviejų laimė neįmanoma be Lietuvos laisvės. Netgi nenorėčiau, kad mūsų santykiai apsiribotų sėdėjimu šalia ir žiūrėjimu vienas į kitą... Man patinka ir antrosios žmonos vaidmuo. Važiuok pas savo pirmąją.

Žilvinas apkabino valiūkiškai:

– Kai gims sūnus, pavadinsim Ąžuolu?

Namo grįžome tylomis, nekalbėjome iki pat vakaro. Abudu turbūt galvojome tą patį: „O ką, jei mylėjomės paskutinį kartą?“

1945 spalio 19

Žilvinas pasakojo, kad šiaurėje gyvenanti tokia tauta (sakė pavadinimą, bet neįsidėmėjau), kurios vyrai turi ilgam išsiskirti su savo šeimomis, išvyksta į medžioklę – laivais ar per ledynus. Dėl to jų vestuvinės apeigos yra visiškai kitokios negu mūsų: ten pastatomos dvi palapinės – toli viena nuo kitos. Ir jaunieji visą naktį sėdi atskirai, kūrena ugnį, tyli. Kad išmoktų kalbėtis ir be žodžių... Ryte susitikę patys supranta, ar susikalbėjo tą naktį, ar ne.

Jei ne, tai ir šeimos nėra ko kurti.

Bet mudu, regis, ir be palapinių jau greitai kalbėsimės be žodžių. Šiandien visą dieną nesikalbėjom, tik pora žodelių būtiniausių persimetėm. O viską jaučiu, žinau, ką jis galvoja. Tiksliau – apie ką neleidžia sau pagalvoti.

Vakare visgi įsidrąsinau:

– O kur tu ten gyvensi?

– Miško vilkas irgi nežino, kada kur bus.

– Aš rimtai. Pas žmogų kokį ar miške, bunkery?

Išvengė tiesaus atsakymo.

– O ką aš žinau? Akmuo po galva, ir miegu.

– Tai paslaptingą vyrelį gavau, – šyptelėjau. Nusijuokė ir jis:

– O ką... Daug žinosi, greit pasensi. Jauna tu man žymiai gražesnė.

1945 spalio 20

Kitą dieną vėl tas pat: nerimas smaugia gerklę, nerandu vietos, tai nuėjau prie savo šaltinėlio, žiūriu į versmę ir kalbuosi be žodžių... Pratinuosi prie nebylės vaidmens.

Ten Žilvinas mane ir susirado.

Nežinau, kiek laiko sėdėjom nekalbėdami, tik girdžiu: maniškis niūniuoja kažką. Pasižiūriu – Žilvinas prisėdęs prie pailgos eglės šaknies ir groja „pianinu“! Įsijautęs, netgi prisimerkęs! O pirštai kad laksto „klaviatūros“ paviršiumi, kad laksto. (Turi aktoriaus talentą. Visai kaip mano tėtis.)

Abu juoktis – pirma aš, jis iš paskos... Paliko „pianiną“, paėmė mano ranką, pasidėjo ant kelių ir glosto, pasakoja, kad tik nereikėtų apie rimtus dalykus kalbėtis:

– Mūsų namuos irgi stovėjo pianinas, bet tikras. Dukart per savaitę ateidavo muzikos mokytoja. Rusė, profesorė iš Leningrado. Olga Nikolajevna. Mama priglaudė... Vokiečiai traukėsi nuo artėjančio fronto ir išdalino belaisvius lietuviams. Visas traukinys tokių buvo. Jos kojos atrodė siaubingai – vien apipuvusios votys, mama gramdė, mirkė, kol šiaip ne taip išgydė. Olga Nikolajevna mokė mano mažąją sesę groti. Parodydavo ir man, kaip kokį Bethoveną sugroti. „Elizai" galiu ir dabar užsimerkęs paskambint.

Bet sesuo nuolat išsisukinėdavo, tingėdavo groti. Meluodavo, kad pirštukai nesilanksto, skauda. Tai Olga paimdavo sesės ranką ir kantriai masažuodavo. Paskui ir vėl liepdavo pabandyti – „Nu što, mirgaitė, poprobujiem jieščio".

– Ką sakydavo?

– Bandykim dar.

Tebeglostydamas staiga pakeitė temą:

– Jeigu atvyks žmogus nuo manęs, kalbantis lietuviškai, pirmiausia paklaus, ar nereikia šviežių bulvių. Tokiam atsakyk – „ačiū, turime savo." Tiktai tada, kai pasakys antrą slaptažodžio dalį – „bet šitos skanesnės, lietuviškos!" – gali su juo jau bendrauti. Bet vis tiek nepasakok, ko nereikia.

– O jei be slaptažodžio?

– Net nekalbėk su tokiu. Arba...

– Kas „arba"?

– Jeigu įtartinas, tai... – išsiėmė pistoletą ir padėjo priešais mane: – Žilvino žmona turi mokėt ir apsiginti.

– Tik ne tai! Užmiršk.

– Lietuvoje paskelbta mano paieška, už mano galvą paskirta krūva pinigų. Reikia būti viskam pasiruošus, jei iki čia netyčia koks šnipelis atsikapstytų.

Ir ėmė ardyti pistoletą, aiškinti, kaip sudarytas, kaip veikia:

– Žiūrėk, Egluže.

– Nė nerodyk, – purčiau galvą, – sakau tau, negaliu šauti į žmogų.

– O jei kėsinsis į tave? Arba į vaikus?

– Kokius dar vaikus? – net sutrikau, o jis kuo ramiausiai:

– Mūsų vaikus... Dabar gi karas, ir vyksta jis visur, ne tik Lietuvoje. O pistoletas labai paprastas, rusiškas.

– Iš kur tu jį ištraukei?

– Pažįstamas stribas padovanojo, – ir vėl nesuprantu, rimtai ar juokauja.

Keliskart išrinko ir surinko, o pats kad aiškina, kad dėsto – tarsi mokinukei:

– Stalinas net įsakymą išleido, kad visi jų ginklai turi būti gaminami kiek įmanoma paprastesni, kad kiekvienas žmogus galėtų juos išardyti, surinkti ir prižiūrėti. Išmoksi ir tu.

1945 spalio 23

Pamažu vis labiau įgundu naudotis šiuo rusišku ginklu – Žilvinas pistoletą išrenka, sumeta dalimis į kepurę ir liepia surinkti.

Netgi akis šiandien užrišo, ir ką – surinkau nežiūrėdama.

– Šaunuolė, – pabučiavo, kol dar stovėjau užrištom akim.

Ir šaudyti teko išmokti, einam į medžioklę kartu, dviese, parsinešam ančių. Šuo medžioklinis iš kažkur priklydo, tai dantyse partempia antį iš pelkių.

Juokingai šokinėja ant užpakalinių kojų, pavadinom Zuikiu.

1945 spalio 24

Pradedu prisijaukinti šią salą. Rodos, ne tik su šaltiniu, bet ir su medžiais jau susišneku, ir kiškiai nuo manęs nebebėga. Liuokt porą žingsnių ir vėl tupi, kol Zuikis išbaido.

Išėjusi malkų ar voveraičių netgi užsimirštu, kad esu ne namie, ne Lietuvoje.

Gulinėju ant samanų. Uogų, žolių arbatoms prisirenku. Bruknių aplinkui daug, tai susitrinam su medum ir gardžiuojamės vakare po darbų... Geriam bruknių arbatą su Žilvinu, prisimindami, kas yra arba buvo gera.

Stengiamės kalbėti gražius dalykus, taip keršijame karui – elgiamės, tarsi jo nė nebūtų.

1945 spalio 25

Žilvinas su piršliu iš kažkur parsibogino radijo stotį ir dar vieną nematytą aparatą su rankenėle. „Žiogų telegrafas“ – taip man buvo paaiškinta.

Dabar bando susisiekt su Lietuva, tupi užsidarę per naktis, ciksi kaip žiogai. Arba žinių klauso įvairiomis kalbomis.

Kai paklausiu, kokios naujienos, tik ranka numoja:

– Nieko gero, Egluže... Anglijoje kalbama apie trijų oro koridorių atidarymą į Berlyną. Dabar ten šeimininkauja rusai ir sumaištis turbūt dar didesnė negu Lietuvoj. Gal anglai su amerikonais susitvarkys ten ir tada mus prisimins?

– O apie Lietuvą nieko?

– Šiandien dar nieko... Nebent iš Maskvos – bet ten tik skaičiai, pūdai, soclenktynės. Melas, šlykšti apgavystė. Migdo pasakomis apie rojų, laimę, džiaugsmą, o čia, žemėj, sukūrė tokį pragarą... Nėra žodžių visam tam išreikšti.

– O ką taviškiai? Pavyko susisiekt?

– Vargais negalais pavyko. Sakė, laivas jau išplaukęs.

1945 spalio 27

Kai Žilvinas turi laisvesnę valandėlę, kai nesitreniruoja ir nesėdi sulindęs į savo žiogiškus aparatus, išsitempiu pasivaikščioti po salą.

Įdomus jausmas: eini su savo mylimiausiu žmogum Gotlando pajūriu, kalbiesi, kaip viskas gerai, tik tas mažas keistas „beveik“, atsirandąs tarsi iš niekur, gal iš prisiminimų, iš Lietuvoje prasidėjusių ir niekaip nesibaigiančių okupacijų... Gal net ir iš nuojautos, kad greitai visa tai nesibaigs.

Kuris esi,
Kuris turėtum būt,
Atleisk ir neleisk
Mums susigundyt
Dabar ir mūsų nuojautoj
Amen

Bet ne, su tuo lyg ir išmokome susigyventi. Gyventi dabar ir čia, saloje, nieko nebelaukdami, nesitikėdami, pasitikėdami Dievuliu, kad kaip šiandien, taip ir rytoj – kažkaip bus.

Beveik bus.

Dar eisim pajūriu.

Dar sustosim pamatę gražų medį.

Dar sėdėsim prie šaltinio ir mokysimės kalbėti be žodžių, dar.

1945 lapkričio 8

Atplaukė laivas.

Iš ano pasaulio, tarsi iš mirusiųjų karalystės. Atvyko perkelti manąjį žmogų per užmaršties jūrą.

Auksinis mėnesio pelekas
Išskrodžia vandenų paviršių
Ir nuplasnoja pulkas gulbių,
Jų lizdas pilnatis, o žodžiai dulkės.

Tik tiek... Suskaičiavau
Išplaukiančius lig vieno.
Ir nieko jau daugiau nebeužmiršiu.
Nebent numirtų mano siela.

1945 lapkričio 9

Praeitą naktį išvyko Žilvinas.

Piršlys irgi kartu.

– Taip ir išsiskirsime be dainos? – prieš kelionę dar pasiūlė Nykštys ir užtraukė partizaniškos posmelį:

Nurimkit, bangos, bangos sidabrinės,
Gana raudoti nekaltų aukų,
Oi daug, dar daug, dar teks jums apraudoti
Žalioj pakrantėj brolių nekaltų.

Paskui pakštelėjo broliškai į abu skruostus:

– Sudie, sese.

– Sudie, piršleli.

Atsistojo ir išėjo.

Žilvinas nedainavo, tiktai pastovėjo tarpdury, tarsi norėtų ką pasakyt... Priėjęs apkabino, bet ir dabar netarė nė žodžio. Atidavė pagarbą, apsisuko ir uždarė už savęs duris. Sutrikęs.

Lauke buvo dar tamsu.

1945 lapkričio 10

Po bemiegės nakties neįstengiau nurimti, juolab užmigti.

Net verkti nebeturėjau jėgų.

Sulaukiau, kol prašvito, nuėjau pajūrin ir vaikščiojau pirmyn atgal. Rytas buvo šiltas, ūkanotas, pro rūką švietė blausi rudenė saulė.

Saule mūsų, kuri esi danguje,
Teesie šventas tavo vardas.
Teateinie tavo karalystė,
Kaip danguje, taip ir Lietuvoje.

Lietuvoje turbūt jau rūstauja žiema, o čia dar visiškai šilta!

Pajūry nė vieno žmogaus, lyg rojus ar pasaulio pakraštys. Radau įlankėlę, daug išmestų šapų ir kriauklių, tik gintarų nė vieno. Kelias gražesnes nusinešiau prie šaltinio, sudėliojau Ž raidę. (Kaip kokia įsimylėjusi gimnazistė.)

Grįžusi priguliau, trumpam užsnūdau, susapnavau mišką: žiema Lietuvoje, prisnigta iki kelių ir nė gyvos dvasios. Mano tėvas su kibiru kalkių skiedinio – baltai dažo pušis lyg vaismedžius pavasarį. Daug daug baltų medžių, beveik visas miškas toks.

Iš paskos bėga geltonplaukis berniukas, suprantu, kad tai mano sūnus. Jis klausia:

– Seneli, o kam dažai šituos medžius?

– Čia ne paprasti medžiai, – berniukui atsako mano tėvas, – tai nušauti medžiai.

Ir rodo kulkų žymes kamienuose.

1945 gruodžio 23

Kalėdas šiemet sutiksiu viena, prie šaltinio.

Užsidegiau porą žvakelių, išsikepiau kūčiukų, sėdžiu apsimūturiavusi skarom ir susirengusi viską, ką tik turiu, nes šį vakarą stipriai šąla. Tūnau ir žiūriu į versmės akį. Bandau prieblandoje kažką įžiūrėt, kokį nors ženklą ar ką. Jeigu šią naktį net gyvulėliai tvartuose šneka, tai gal ir šaltinis ką nors papasakos?

Tarkim, kada Lietuva bus laisva?

Kiek turėsim vaikų?

Kada parvyksiu į Lietuvą?

Kiek metų liko man, Žilvinui?

Nieko nesako. Tik pasijuokiu iš savo „kalėdinių burtų“.

Peršti akys, tai pasemiu delnais šaltinio vandens ir prausiu:

Švarus vandenėlis,
Stiprus akmenėlis,
Kad būtų sveikos
Ir mano akelės.

1945 gruodžio 24

Naktį šiokie tokie burtai visgi įvyko.

Vėl prisisapnavo tėvas, bet ne Lietuvoj, o čia, saloje. Pasibeldė į duris ir liepė eiti paskui jį – Žilvinui atsitikę kažkas negera. Nusivedė prie šaltinio, padavė ranką ir sako:

– Šokam!

Atsispyrėme ir neriam gilyn, krentam juodu tuneliu į tamsą. Jokios baimės, juk su tėvu! Minkštai nukrentam tarsi ant samanų, priešais – ąžuolinės durys. Tėvas atveria jas, stumteli mane ir uždaro duris už nugaros, pasilikdamas anapus jų... Ten vėl labirintai, tuneliai, smaragdiniai kambariai, viename jų randu miegantį Žilviną. Bet ne manišką, o besiraitantį milžinišką žaltį. Klausia:

– Ko čia nori?

– Sužinot, kada grįšiu į Lietuvą.

– Kai prie eglės šaknų grįš šaltinis, tai ir tu prie savųjų sugrįši.

Taip ir pabudau su šiais žalčio žodžiais ausyse.

1946 vasario 23

Žilvino nėra jau trys mėnesiai.

Prieš kelias dienas apsilankė pasiuntinys, su „šviežiom lietuviškom bulvėm“.

Atnešė laišką iš Lietuvos:

Eglut,
nėra lengva rasti paštininką gyvenant ir kovojant už geležinės uždangos. Todėl tikiuosi, nerūstauji, kad laiškai Tave, mano meile, pasieks tik retsykiais, atsiradus palankiai progai.
Kad Tu žinotum, Eglut, kaip skęstu Tavam ilgesy. Vis suku galvą, kodėl likimas mums neleidžia būti kartu ir džiaugtis tąja laime, kurios esi nusipelniusi. Bet noriu tikėti, kad nenusivilsi mūsų bendryste, laukdama ir skendėdama prisiminimų ūkuos. Galiu tik paguosti, jog panašiuose klaidžioju ir aš.
Šiandien niūri diena ir tarpais lyja. Guoba su Nykščiu išėję tvarkyt reikalų – maisto, spausdinimo mašinėlės. O aš likau „žvyrduobėje“ – taip mes vadiname savo naująjį bunkerį. Dažnai, kai būnu vienas, mane apima apatija. Aš žinau, jog reikia ką nors daryti, bet kartais negaliu pakelti rankų. Tada dažniausiai sėdžiu ir galvoju apie tave arba rašau. Kažkur girdėti piemenų dainavimas. Man dažnai pasigirsta, jog kažkas eina, bet tai tik varlės po langu šlepsi. Vieną kartą taip smarkiai kažkas viršuj subildėjo, jog aš net pistoletą buvau pasiėmęs. Greičiausiai vis varlės.
Šiąnakt visiškai išsigiedrijo. Pilnatis. Rausvas mėnulis jau gerokai pakilęs. Visą dieną pragulėjau. Negaliu nieko dirbti. Aš vis galvoju apie mūsų dabartį ir ateitį. Netgi įsivaizduoju, kaip Tu ten vaikštinėdama saloje vis mini maldose savo atsiskyrėlį vyrą ir jo būrio vyrus... Tikiuosi, jauti ir supranti panašiai kaip ir aš – kad mudviejų meilė visavertė bus tik tada, kai Lietuva bus laisva. Bet iki to tikslo dar turime abudu padirbėti, smagiai rankoves pasiraitoję. Tad tariu partizanišką „sudie“ ir stipriai apkabinu, iki kito –
Ž.

1946 kovo 11

Naktimis vis dažniau loja Zuikis... Jaučiuosi tarsi būčiau stebima, dabar jau net malkų laukan einu užsikišusi pistoletą.

Suomis atveža žuvų, kito maisto. „Kiitos“, – sakau. Pamažu pradedu ir daugiau suomiškų žodžių įsimint. Labiausiai patinka „Moikka!“, jau net ir mūsų suomį vadinu Moika. Tik galvą linkteli, kai pasakau:

– Ačiū, Moika, geras tu žmogus.

Kiekvieną dieną pradedu rašyt Žilvinui laišką, bet iki galo neparašau.

Net įprotis atsirado – dienai baigiantis sėsti prie stalo, brūkštelėti savo žmogui po keletą sakinių:

Brangusis –
Šiandien jau aštuoni mėnesiai, kai mudu vedę. Nuo Tavo išvykimo praėjo septyniolika savaičių ir keturios dienos. Nepyk, bet likusi pati viena saloje viską skaičiuoju – dienas, savaites, datas, gimta-

dienius, kad nuo tylos ir vienatvės neišprotėčiau.
Prisimenu mūsų vestuves... Šiaip jau sveikam protui tokios vedybos turbūt nelabai suvokiamas dalykas. Juk apie saugią šeimyninę ateitį mudu galime tik pasvajoti.
Taip ir darau – svajoju ir meldžiuosi, kad į salą grįžtum sveikas ir gyvas. Pati puikiai suprantu, kad karo laiku mudviejų gyvenimas ir negali būti kitoks, kad viskas yra tik Dievo rankoj. Žinau, kad ir Lietuvoje visko gali atsitikti, ir čia, bet pasikliauju gerom pajautom, sakančiom, kad Tau pavyks saugiai prasimušt per sovietų sieną į salą. Ir tada mudu galėsim pradėti galvoti, kaip gyventi toliau.

Parašiau kelis vakaro sakinius – ir į krosnį.

(Bet labiausiai norėjau parašyti, kad vasaros pradžioje turėsime vaikelį.)

1946 kovo 25

Gyvendama vienišos kurčnebylės gyvenimą turiu begalę laiko. Galiu dėti jį kur panorėjusi. Galiu tylėti, galiu liūdėti, džiaugtis, šokti, laiminti.

(Baba sakydavo – kai laimini kitus, tada ir pats būni laimingas. Juk negali duot kitiems to, ko neturi.)

Tą „darbą“ uoliai dirbu – siunčiu palaiminimus Žilvinui, piršliui, namiškiams, kaimynams, ištremtiesiems ir nušautiesiems... Jūrai, akmenims, žuvėdroms, šaltiniui, medžiams... Mane išgąsdinusiam kėkštui.

Aukštos viksvos kaip rugiai –
Kur ėjai, ten nubridai,
Kur stovėjai po dangum,
Apsimetus vėl žmogum,

Tik suriko medy kėkštas,
Horizontas ėmė brėkšti,
Prie bekraščio ryto lango
Pilka snaigė šoko tango.

1946 gegužės 22

Prieš dvi dienas gimė Ąžuolas.

Būtų gimęs trim dienomis vėliau, švęstume mudviejų gimtadienius kartu.

Artėjant gimdymui Moika pradėjo atvedinėt moterį, pribuvėją. Ta tarsi pasakų ragana – susimūturiavusi skarom, juodos akys spingsi, įsodintos giliausiai po kakta. Ir visą laiką šypsosi, tačiau ne burna, o akimis.

Nieko neklausinėja, nieko nesako.

Suomis net ir lopšį sumeistravo, pakabino palubėj – irgi be žodžių.

Toji moteris atėjo ir tądien, kai prasidėjo sąrėmiai. Pasmilkė namus kadagių šakom, pašildė dubenį vandens, pasodino pusiaugula ir giedojo giesmes sava paukščių kalba. (Skausmo beveik ir nejaučiau.)

Paskui nuprausė berniuką, sutvarkė, suvystė ir paguldė man ant pilvo. Kažką dar aiškino, baksnodama į krūtis. Išvertus iš raganų kalbos turbūt skambėtų:

– Duok krūtį, jeigu verks.

– Kiitos, – padėkojau, bet nieko neatsakė.

Turbūt švedė, sakau, tai nesupranta suomiškai.

1946 liepos 16

Šį kartą Žilvino laišką atnešė Moika, paslėpęs krepšelyje su uogom. Pradžioj net nepamačiau – tik suvalgiusi uogas. Sutrikau, ant dugno radusi paguldytą voką. Pirmoji mintis visiškai kvaila – nejaugi pats suomis man laiškus rašo? Gal merginasi ar ką?

Ne, Moika čia niekuo dėtas, laiškas nuo maniškio. Tik siųstas turbūt ne paštu, o per rankas, tad ir pasiekė gerokai apglamžytas.

Rašytas gegužės viduryje, dar Ąžuolui negimus:

Brangi Eglel –
Vis ieškau atsakymo, ieškau kaltininko, kodėl viskas yra taip, kaip yra. Jau beveik metai nebuvau mūsų saloje, mūsų naujuose namuose. Tai kas, kad laikinuose... Kas šiais laikais nelaikina?
Bandau įsivaizduoti Tave, kaip gyveni, ką valgai, kaip pasirėmusi ant palangės žiūri į jūrą, Lietuvos pusėn. Kaip nešies vandenį iš šaltinio...
Savaitėmis lindint tamsiam bunkeryje vaizduotė pradeda veikti taip, tarsi galėtum išsilukštenti iš savo žemiško kiauto ir skristi pas tuos, ką myli, kur saugu ir gera ir nereikia bijoti barbarų.
Tačiau skristi salon galėsiu tik tuomet, kai bus sudėlioti ir atlikti būtiniausi darbai. Tad trumpai apie juos, kad ir tu galėtum įsivaizduot, kaip priešų apsupty gyvena tas tavo kareivėlis, apie tave nuolat svajojantis.
Ties bunkerio anga auga ieva ilgomis nukarusiomis šakomis. Sprogsta lapai. Vasarą sužaliavusios šakos bunkerį visiškai uždengia. Keletu metrų žemiau vingiuoja mažutis upelis. Jo abu krantai apaugę tankiais krūmais. Žydi žibutės ir purienos. Šitas bunkeris – tikra vasarvietė. Visa gamta ir oras kvepia pavasariu. Deja, mes juo negalime pasidžiaugti. Turime tenkintis tuo, kad pro mažą angos plyšelį matome ievos šakelę, keletą prasiveržusių saulės spindulių ir girdime čiulbant lazdynų krūmuose paukščius ir čiurlenant upelį.
Jau pradėjom spausdinti laikraštėlį. Vedamasis bus mano, parašytas prieš mėnesį laiko. Popieriaus jau labai nedaug turime. Žaibo prašėme, kad atsiųstų, bet apie tą nieko negirdėti. Jo, Rugio ir Vanago laukiam kiekvieną dieną pasirodant.
Kokios puikios dabar naktys! Taip maloniai šiltos, mažučio vėjelio gaivinamos. Eini per laukus ir stengiesi kvėpuoti pilna krūtine. Koks puikus galėtų būti žmogaus gyvenimas, jeigu ne šitas velniškas teroras! Širdį protarpiais sugelia kažkoks nerimas. Ir visada jis mane, o gal ir visus kitus aplanko

tada, kai mūsų gyvenime pasirodo truputį laimės ir sėkmės. Tada tarytum kas viduje šnibžda, jog mums negali sektis, jog turi kas įvykti, kas mūsų planus apverstų aukštyn kojom. Ir lauki kažko... Bet ko? Tik nelaimės, tik nepasisekimo. Žvilgterėjau į laikrodį ir nustebau – nejaugi jau antra nakties? Tikriausiai seniai miegi, eisiu gult ir aš. Tai tik sudiev, Eglut, galiu Tau pridėti. Bučiuoju – Ž.

1946 rugsėjo 7

Grįžo Žilvinas, netikėtai, neperspėjęs!

Naktį pradėjo loti Zuikis, paskui nurimo, pradėjo inkšt, cypt. Čiupau pistoletą ir prie lango, bet tamsoje nieko neįžiūriu!

Kai pasibeldė į duris, net gaiduką atlaužiau dėl visa ko.

– Lietuviškų bulvių nepasiilgote? – pasigirdo gerai pažįstamas balsas.

Net nutirpau: netyčia vos nenušoviau savo vyro!

Pamatęs patamsyje Ąžuolą, suakmenėjo, nustėro, žiūri, negali ištart nė žodžio.

Teko juodu supažindint:

– Nestovėk gi tarpdury, eik vidun... Ąžuolėli, tėtukas grįžo!

Atvykėlis, regis, nė neapsidžiaugė:

– Kodėl nieko nesakei?

– O kaip? Kokiu būdu?

– Tu teisi, atleisk.

Matau, maniškis sutrikęs, nežino, kaip elgtis. Tuoj bandau

užkalbėti:

– Ten turėjai ir svarbesnių rūpesčių.

– Nėr svarbesnio nei šis, – Žilvinas atsitokėjo, iškėlė miegantį sūnų iš lopšio, apžiūrinėjo ilgai. Tik dabar nusišypsojo, pabučiavo į kaktą: – Sveikas, Ąžuole.

Dirst per petį į mane:

– O skruostus bus iš tavęs pasiskolinęs! Duobutes!

– Labiau į tave, regis, – atlėgo ir man, – ypač kai antakius suraukia. Matysi, kai pabus, atsimerks.

Ir vėl nežinau, ką kalbėt, puoliau tvarkytis aplink krosnį:

– Kaip tu, alkanas turbūt? Nesužeistas?

– Ir kirvio sriubą suvalgyčiau!

(Perkaręs tarsi kapinių vaiduoklis!)

– Tuoj, einu kirvio, – prisiverčiau pajuokaut.

Gal pamažu ir vėl įprasime vienas prie kito.

1946 rugsėjo 10

Apie Lietuvą beveik nieko ir nepasakojo. Nešnekus, pirmom dienom tik daug valgė ir miegojo. Gal tik trečiąją dieną ėmė darytis panašesnis į žmogų, vėl bendrauti, šypsotis.

– Trumpam tesugrįžau, – pasakė lyg teisindamasis, – savaitei, galbūt dešimčiai dienų.

– Argi pykstu? – apkabinau Žilviną.

– Toks jau mano darbas.

– Žinau, – teatsakiau.

Jau seniai supratau, koks gyvenimas manęs laukia pažadėtoje „gintaro pilyje“, tačiau nė karto nepriekaištavau – nei jam, nei sau.

– O piršlys kur?

– Nebėra Nykščio.

Nieko daugiau ir neklausiu, norės kada, pats papasakos.

1946 rugsėjo 11

Papasakojo po pusryčių, kai Ąžuolas dar miegojo:

– Buvome pasidarę bunkerį apleistoje troboje, po krosnim. Išsikasėme tunelį gal dvylikos metrų, ant angos geležies plokštė uždėta. Dar plytomis aptaisėm, kad niekam nekiltų įtarimo.

Vakare jau ruošiamės migt, tik girdžiu – virtuvėje šurmulys. Tuoj prišliaužiu tuo urvu, klausausi – rusiškai kalba.

Grįžęs šnibždu saviškiams:

– Vyrai, atrodo, jau esam išduoti.

Tie, kur viršuj, brazda, bando geležį judinti, mes tuoj už ginklų!

Duodu komandą:

– Kai tik atidarys, šoksime į paviršių. Pavaišinsim svečius.

O tie jau angą ardo... Nuėmė plytas, tik skarda belikusi, matome – jau ir skardoje šviečiasi plyšiai.

Vis tiek ruseliai bijo atidengti angą, šaukia su akcentu:

– Mes žinom, kad esate trise. Pasiduokit gyvi, priešintis nėra tikslo.

Tupime susiglaudę vienas už kito, anga labai jau nedidelė... Už manęs Nykštys, juokauja kaip visad, tu gi jį žinai:

– Pabučiuosit man užpakalį, bet gyvo manęs nematysit!

Žiūriu pro plyšį, o ten stovi su berete toks vienas, jaučiu, kambary ir daugiau jų yra. Užsitaisau automatą, tupiu, laukiu, kas bus. O jie tą skardą užkabino kažkokiu geležiniu kabliu,

tik – dzinnn! Suzvimbė ir išlėkė kaip varna, aš su automatu paskui ją!

Tie nesitikėjo! Kad šoks kūliais per virtuvės langą su visai stiklais! Jau šausiu pavymui, bet „čikt“... Sudžeržgė automatas, o šūvio ir nėra!.. Turbūt pelenų į apkabą pateko, kai tą skardą plėšė?

Rupūs miltai! Dar vienas jų bebėgdamas paleido trumpą seriją man virš galvos, į plytas. Plytų skeveldros pažiro į plaukus.

Įlindau atgal į bunkerį ir sakau:

– Nesuveikė automatas. Ką darom?

Girdžiu, kaip širdis kala – „tuk, tuk, tuk, tuk“! Net oras pro ausis eina.

Lakūno automatas irgi vokiškas.

– Imk mano, – sako.

Paėmiau tą automatą ir šoksiu... Bet pirma iškišu ranką, paleidžiu seriją – visą ragelį iššaudžiau.

Išlipu – niekur nieko. Visi gražiai iššokom, sustojom prie langų. Tyla.

Lakūnas spyrė duris ir jau lėks šaudydamas į visas puses, bet... „Cik“ trumpas šūvis, ir nuvirto aukštielninkas... Per slenkstį galva persivertė, garas tik veržiasi iš burnos.

Troboje likome mudu su Nykščiu, šaudėmės gal kokią valandą dar. Šaudėm ir šaudėm, išsišaudėm visus šaudmenis, likome su pistoletais.

Žiūriu, jau ir namas, ir kluonas dega.

– Nemėgstu kepto savęs, – pajuokavo Nykštys ir šoks pro langą.

Nuaidėjo šūvis ir... guli nuvirtęs ant grindų. Atsisėdo, užspaudė žaizdą, bet vis tiek kraujas pro pirštus bėga.

Jau ir lubos degti pradėjo. Sako:

– Nenoriu sudegt gyvas, brolau. Paskolink pistoletą.

Padėjau jam savo parabelį devinto kalibro ir sakau atsisveikindamas:

– Ginkis, o aš bandysiu trauktis... Turiu dar vieną. Mane turbūt nušaus jau bėgantį.

Šokau pro kitą langą ir už kelių žingsnių pūkšt į griovį.

Vandens tenai iki kelių – panirau ir guliu, kol tie šviečiančiom raketom į dangų šaudo, kad lauką apšviestų.

Kai tik sutemsta, ir vėl bėgu.

Tuo grioviu ir pabėgau, o Nykštys liko ten. Paskui atpažino sesuo numestą Merkinėje su kitais... Apdegusiu veidu buvo, gulėjo prie cerkvės. Atpažino iš kojinių, kurias pati ir numezgė.

Tik tada, kai juos numetė prie kapinių tvoros, galėjome pasivogti. Palaidojom kaip žmones.

1946 rugsėjo 14

Tipena per kelią, per lygumą
Žalvarinis fazanas, pakyla,
Salos paviršiumi sklendžia
Nuauksintas saulės, sprendžiantis

Kam būti jo pastebėtiems,
Kam likti be žvilgsnio, be vietos,
Ilgėtis namų, atodūsių, visko,
Kas blunka, nubyra, išnyksta –

Nes fazanas, sala, net ir tu
Esam vaiski rudeninė iliuzija,
Sujungusi mūsų žvilgsnius
Apsimest, kad rugpjūtis.

1946 rugsėjo 17

Žilvinas ir vėl susiruošęs išvykti, tik nežino kada. Treniruojasi, maudosi vėsioj jūroj, kartais nuplaukia tiek toli, net nesimato.

Sako, laivas turėtų pasirodyt iki spalio.

(Taip ir laukiam abu – nei pakarti, nei paleisti.)

Kai užeina sunkesnės akimirkos, šaunu pro duris – prie šaltinio, išsitylėt pas Rūpintojėlį.

Arba į mišką „malkų“, palikusi Žilviną su Ąžuolu vienudu.

Bet nuo Žilvino nieko nenuslėpsi, apkabino vakare:

– Aukščiau nosį, karaliene! Giedrų properšų yra kiekvienoje dienelėje, netgi pačioje juodžiausioje.

– Kur tu jų matai? – paklausiau, – parodyk nors vieną ir man.

– O čia kas? – mostelėjo Ąžuolėlio pusėn, lopšio link.

Paskui nusivedė prie lango, praskleidė užuolaidą:

– Žiūrėk, žvaigždės... Ir mėnulis properšoje tuoj pasirodys.

Kalba pusbalsiu, tarsi pats su savimi:

– Va, ir kiškis už šulinio. Nustraksėjo...

(Kas mums belieka, tik šitos properšos.)

1946 rugsėjo 19

Iš vakarykščio mudviejų pokalbio:

– Kiek laiko tu jau partizanauji?

– Įstojau keturiasdešimt penktų kovo dvidešimt penktą.

– Jau pusantrų metų...

– O ką?

– Kažkada sakei, kad vidutinė partizanavimo trukmė – pusmetis.

– Tikrai taip sakiau? – Žilvinas moka apsimesti kvaileliu, kai nori: – Visaip būna. Jeigu gerai sekasi – metai, kitiems net dveji, treji. Pati matai.

1946 spalio 20

Išvykdamas Žilvinas liepė nekelti kojos iš namų, neslampinėti po salą, nebent rimtesnė bėda.

Tačiau kartais, jei atvirai, nebeištveriu viena: aš ne kokia laumė, kad gyvenčiau vien su miško dvasiomis!

Būna, nusižengiu Žilvino įsakymams, nusėlinu miško takeliais iki Visbi... Sykį sekmadienį skaron susisupau ir Ąžuoliuką, išsinešiau parodyt, kur gyvenam.

O įsidrąsinusi net ir bažnyčion su vaiku įsliūkinau.

Pamaldų metu kažkokia moteriškė atsisuko į mane ir kreipėsi švediškai!

Neišmanau, ką ir atsakyt, bandau mykt, atseit, negaliu kalbėti... Matyt, iš tiesų atrodžiau nekaip: skarmalais apsitaisiusi, vaikas ant rankų niurzga, muistosi, žeļėja sudžiūvusios duonos plutą. Ir švediškai nė žodžio neišlemenu.

Po pamaldų priėjo, įspraudė į delną pinigą, sutrikusi net ranką pabučiavau.

(Jei taip ir toliau, greitai būsiu patyrusi *ubagė!*)

Šiaip nieko lyg ir netrūksta, kartą per savaitę atbilda nešnekusis Moika, atveža cukraus, miltų, žuvų. Kartais žvėrienos ar antį kokią nušovęs.

Sykį mano „prievaizdas“ netgi nuotraukų pluoštelį atsinešė, sudėliojo ant stalo ir aiškina suomiškai. Supratau ir be žodžių: dalyvavęs Suomijos kare su rusais, va, jaunas dar, baltais rūbais, su slidėmis.

(Mūsiškiai žiemą irgi panašiai atrodo.)

Paskui moteris su vaiku, krikštynos. Kažkokio berniuko laidotuvės, maždaug septynerių. Ir Moika su ta pačia moterim prie atidengto karsto.

Tik šešios nuotraukos, o visa žmogaus istorija: toks savas akimirksniu pasidarė, tarsi giminė.

Apkabinau, kai atsilabinom.

1946 spalio 22

Kieme dvi senos obelys, bet vis dar derlingos. Obuoliai vėlyvi, ne visus kėkštai nukapojo.

Lapams gelsti, nukristi,
Obuoliams nokti, supūti.
O mudviem tik būti išbūti
Voratinklių bunkeriuos skirta.

Prisiruošiau išsivirt obuolių sūrio, kaip su mamaite darydavom.

Virdama pajutau, kad pamažu užmirštu tėvų namus pajūry, karą, mokyklą, Kaukolės kopą – viską.

Regis, jau visiškai apsipratau su čionykščiu gyvenimu.

1946 lapkričio 27

Vis aiškiau matyti, kad laukiuosi ir vėl. Antrasis arba antroji turėtų atsirasti kovą. O gal balandį.

Kur gimsta vaikas, ten ir gimtinė: vis labiau patikiu šia čigonų išmintim.

(Iš Žilvino – jokių laiškų.)

Iškrito pirmasis sniegas, toks ilgai nesilaiko. Čionykštis klimatas panašus kaip Lietuvos pajūry, rimtesni šalčiai neužsibūva.

1946 lapkričio 28

Diena kaip visos: po pusryčių susitvarkau namuos, tada skarom apmūturiuoju Ąžuolą, per petį persimetu lovatiesę surištais galais ir įsidedu vaiką į šitą savo pačios susigalvotą ir susimeistrautą čigonišką nešyklę... Drožiame pasivaikščiot pajūriu, kalbamės... Pasakoju, kaip mums čia sekasi, ką jaučiu. Staiga suprantu, kad kalbu iškart abiem savo vyriškiams:

Mano miestai balti, mano kalnai pilni medžių, mano žmonės gražūs ir neklastingi, mano šaltiniai tyri, upės švarios, mano žemėje gimsta sveiki vaikai, oras kvepia gėlėmis, mano paukščiai gieda dangaus giesmes, o žvėrys draugiški žmogui. Dievas vaikšto po žemę ir sutikęs kiekvieną apkabina, o žmonės iš laimės vis gerėja. Tegu ir tavo pasaulyje būna taip gražu, kad mums visiems būtų gera.

Grįžusi išsiuvinėsiu šią maldelę ant nosinaitės, slapta įdėsiu Žilvinui į kišenę. Ne, gal įsiūsiu į pamušalą, bus dar geriau. Tada tikrai nepames, tikrai bus apsaugotas.

Tokie tad maži džiaugsmai, maži susigalvojimai. Noras matyti ne tai, kas yra, o kitokį, pačios susikurtą ar kuriamą pasaulį.

1946 lapkričio 29

Regis, tik pasiguodžiau, kad jokių laiškų nuo Žilvino – ir štai! Yra! Radau šįryt pakištą po durim!

Gaila, nesutikau laiškanešio, būčiau gal ir aš saviškiui ką perdavusi.

(Nors ne, liepė nieko niekam nerašyt, laiškai būsią tik į vieną pusę! Kažkada bandžiau tėvams brūkštelt svetimu vardu – Žilvinas neleido, netgi supyko.)

Eglut,
Vis galvoju ir galvoju, kaip ten jūs? Kaip mūsų mažasis? Turbūt vis dar pyksti, kad palieku jus įkalinęs saloje, kad vis dar nesame kartu... Bet žinodamas, kad jūs ten sveiki ir saugūs, ir pats jaučiuosi žymiai geriau. Beje, lyg ir atsirado galimybė aplankyti judu, taigi – laukite Kalėdų senelio! Bet iki to turiu nuveikti dar keletą darbų, plačiau juos nupasakosiu atvykęs.
Žinai, Egluže, kas visgi čia, Lietuvoje, skaudžiausia ir sudėtingiausia – tai ne su priešais kovoti, o su saviškiais... Ypač partizaniškus darbus sunkina mūsų žmonių nevieningumas. Yra daug puikių ir

atsidavusių žmogelių. Tačiau yra ir menkystų. Aš esu linkęs manyti, jog tai yra mūsų tautos mažo kultūringumo pasekmė. Štai pavyzdys. Neseniai buvom užėję pas vieną žmogų maisto. Ūkininkas jis neblogas, bolševikiškai tariant, „buožė“. Paprašėme mėsos. Žmogus mums pasiūlė kriaukšlę duonos ir pradėjo dejuoti, jog visiškai nieko neturi. Pasirodo, turėjo šešias kiaules ir keliasdešimt paukščių. Žinoma, mes patys paėmėm keletą kalakutų, tačiau reikia įsivaizduoti, kad jis savo širdyje mus prakeikė, pasmerkė, galbūt ir greito galo linkėjo. Jis dreba dėl savo skatiko, kai mes paaukojom viską – ir savo turtą numetėm kaip nudėvėtą pirštinę. Kaipgi pagaliau vertinti tokį žmogų, kuris gaili saviesiems ir atiduoda svetimiesiems? O jis paniuręs ir nekalbus sėdėjo ant lovos. Ką jis tuo metu galvojo? Ne, jis nesupranta, kas tai yra tėvynė, kas tai yra Lietuva. Jam tėvynė – pinigų terba.
Ir kitas, priešingas pavyzdys: bunkerio, kuriame gyvenu dabar, šeimininkai yra vargšai žmonės, tiesiog elgetos... Tačiau jų širdys – auksinės. Jie nieko neturi, skarmalais apsivilkę, sukrypusioj, supuvusioj trobelėj (jei ją dar taip būtų galima pavadinti) gyvena, tačiau jie sutinka atiduoti mums paskutinį savo duonos kąsnį. Ir tai nėra kažkoks apsimetimas: ne baimės verčiami jie tai daro, nes per tiek metų išmokom žmogų pažinti ir vertinti iš pirmo pažvelgimo, iš balso intonacijos. Šiuos žmones jauti visa siela, kad jie tau tik gero linki,

kad jie trokšta naujo gyvenimo taip, kaip kad mes, partizanai, trokštam.
Nepyk, brangioji, kad dalinuos su Tavim ne tik šviesiomis naujienomis. Vis galvoju, kokia laimė ir džiaugsmas yra Tave mylėti, kasdien apie Tave galvoti, su Tavim kalbėtis ir įsivaizduoti mūsų būsimą pasimatymą.
Šviesk, mano gyvenimo saule, nuskaidrindama ir mano kelius, vinguriuojančius kruvinos tėvynės pamiškėm.
Tavo Ž.

1946 gruodžio 2

Vakare sėdausi ir aš atsakyt savo žmogui:

Mano brangusis,
ačiū už Tavo puikų laišką, esu be galo laiminga, jausdama tą patį, ką ir Tu. Kaip ir Tu, taip ir aš kasdien keliuosi ir guluosi su mintimis, kaip ten tas mano mielas žmogus, ar nesužeistas, ar pavalgęs, nesušalęs. Ir siunčiu Tau tiek šviesos, kiek pajėgiu, tiek savo minčių bei maldų, kiek reikia permaldauti rūsčiuosius lemties dievus. Tikiu, kad Dievas leis ne tik Lietuvai, bet ir mudviem išeit šio mūšio nugalėtojais, o pergalės vaisiai galbūt ir bus ta paprasta šeimyninė laimė, kurios abu ilgimės. Galų gale, jei Dievas nuspręs, kad turi būti kitaip, tai ta laime tegu pasinaudos kiti, kurie kada nors gims ir

gyvens nepriklausomoje Lietuvoje. Tik ar jie žinos, kad tai nutiko tokių kaip Tu, mielasis, dėka, tų, kurie nepabijojo būti laisvi net ir tokiomis slegiančiomis aplinkybėmis, kokiomis tenka gyvuoti Tau ir Tavo ginklo broliams.
Visad atmink, kad sulig Tavo atsiradimu tuščiai atrodęs manasis gyvenimas prisipildė džiaugsmo, kad mano siela perpildyta Tavęs. Ir niekas netrukdo netgi čia, saloje, gyvent Tavim ir Tavęs ilgėtis, puoselėjant šventą tyrą meilės jausmą savyje, kurio nieks atimt negali ir kuris viską viršija.
Tau, mano brangi Meile, siunčiu visa tai, ko žodžiais išreikšt negaliu, bet žinau, kad Tu viską kuo puikiausiai junti.

Ištaisiau klaidas – ir į ugnį!

O pati įsivaizduoju, kad Žilvinas naktį sėdi kur miške, prie laužo. Žiūri į liepsnas ir skaito sudegintą laišką.

Galbūt net mano balsą girdi?

1946 gruodžio 15

Kalėdos ant nosies, laukiame Žilvino.

Išpuošėm eglutę su Ąžuolu – pati pagaminau žaislus, iškarpiau iš sausų žolių, popierių. Kankorėžius nudažiau.

Niūniuoju sūnui kalėdinę giesmę.

(Ją dainuodavo mano močiutė, tėvo mama, kai atvažiuodavo iš Perlojos.)

Atbėga elnias devyniaragis,
lėliu kalėda, kalėda.

Visad buvo smalsu, kaip mano tėvas, tas dzūkelis iš Perlojos, atsidūrė kažkur pajūry, visai kitame Lietuvos krašte.

Sykį įkaušęs buvo, tai ėmiau ir užklausiau. O jis:

– Nėr ką daug pasakot... Važiavome su bernais Klaipėdos vaduot, gal šimtas mūsų, perlojiškių, buvo... Išvarėme prancūzus, paskui atšventėm kaip pridera. Čia ir sutikau tavo motulę, susuko man galvą, jaunam bernužėliui. Ir pasilikau žuvelių gaudyt.

– Negrįžai?

– Ko man grįžt? Smėlio kalneliai, titnago kloniai pas mus Dzūkijon, nei pasėsi ką, nei užaugs.

Ant vieno rago kavoliai kalė,
lėliu kalėda, kalėda.

Žvilgt pro langą – o ten iš tiesų elnias vaikšto, tik be ragų! Geriau įsižiūrėjusi supratau apsirikusi, čia tik tokie salos arkliai... Maži, laukiniai, panašūs į mūsų žemaitukus.

Oi jūs kavoliai, mani brolaliai,
lėliu kalėda, kalėda.
Tai jūs nukalkit aukselio žiedą,
lėliu kalėda, kalėda.

Keista, kai suvoki, kad tavo tėvai, broliai, seserys – vos už šimto kilometrų, Šventojoje. Turbūt ir jie eglutę puošia, jei tik naujoji valdžia leidžia.

1946 gruodžio 17

Atodrėkis, ir sniegas bemaž ištirpo.

Mėnesiena mėlynai vaiduokliška, nudažiusi viską. Šviesu kaip dieną.

Užmigdžiusi Ąžuolą išėjau pasivaikščiot pajūriu. Ir staiga pajutau, kad jau kelios dienos nieko negalvojau apie Tave. Nesmagu, netgi gėda pasidarė. Puoliau teisintis bangoms, mėnuliui, uoloms:

– O ką... Reikia kartais palikti savo žmogų ramybėje, primiršti. Kartais ir pačiai nekenkia būti paliktai, užmirštai.

Tikiuosi, Tau viskas gerai.

1947 sausio 26

Eidama į lauką vėl radau laišką nuo Žilvino, pakištą po durų slenksčiu. (Senokai rašytas, matyt, norėjo, kad gautume iki Kalėdų.)

> *Mano Brangioji, mano saule,*
> *Kalėdų negrįšiu, kaip planavau. Tad Kalėdų senio dovanų jums teks luktert. Atsiprašyk Ąžuoliuko, pasakyk, kad tėtis atsiras tik po Naujų.*
> *Vis sunkiau rasti kaip perduot laiškus, bet šį kartą pasisekė, radau patikimą žmogų.*
> *Pirmiausia sveikinimai mūsų pirmagimiui! Apkabink jį nuo tėtės – stipriai ir partizaniškai. Kas žino, galbūt ir jam kada teks tėvynę ginti. Kartais net imu abejoti, ar užteks mūsų aukų laisvei pasiekti, ar neturės ir ateinančios kartos pratęst*

> *mūsų misiją... Godusis mirties demonas reikalauja vis naujų aukų... Viešpatie mano, kiek jų daug! Štai tik per vieną mėnesį apygardoje žuvo apie 50 vyrų... Jokie komentarai čia nereikalingi.*
> *Vakar visą naktį lijo lietus, ir aš skaičiau vokišką romaną apie vyrą ir moterį, kurie buvo artistai, tačiau savo laimę pagaliau rado pradėję dirbti žemę. Žemė ir vaikai – aukščiausias tikslas, dėl ko suprato, jog verta gyventi. Žinoma, tai neturi nieko bendra su mūsų gyvenimu. Mes visiškai kiti žmonės. Mes turim tik vieną tikslą, tik vieną idėją – Laisvą Lietuvą, o visa kita išnyko. Taip, taip, šeima, vaikai... Man vis dažniau kyla apie tai mintys, bet... Tame „bet" paslėpti didžiausi mano vidaus sunkumai.*
> *Taip, rodos, norėtųsi atsidurti su tavimi ir vaikais kokioj nors ramioj vietoj, kur visiškai nėra žmonių, o tik žydintieji sodai su dūzgiančiom bitėm, vijokliuose paskendę. Kvailas aš svajotojas, Egluže. Nėra pasaulyje žydinčių sodų su dūzgiančiom bitėm, jei tų sodų tyro grožio ir raminamo bičių dūzgimo pirmiausia nejauti savo sieloje. Kas žmogaus viduje glūdi, tas ir išoriniame pasaulyje atsispindi.*
> *Kartais manoji tarnystė tiek užima mano protą, kad pasijuntu tarsi užnuodytas, tarsi nebematantis ir nebejaučiantis savo saulės, šviečiančios čia pat, saloje, kuri regisi ranka pasiekiama... Pasiilgau Tavo akių, tamsių, gilių ir įdėmių, suprantančių be žodžių, o kaip, regis, ištrūkčiau nors trumpam,*

užmigčiau ir miegočiau padėjęs galvą ant Tavo krūtinės, tarsi nieko tada ir nebetrūktų.
Tavo Ž.

1947 kovo 2, naktis

Sapnavau tėvų namą, ten apsistojęs rusų kariuomenės būrys. Su stribais. Ir vadovauja jiems mano vyriausias broliukas Adomas... Uniformuotas, karininko antpečiai.

Aš grįžusi su vaikais – vakarieniaujam kieme, po liepom, tylėdami. Brolis vis kažkur išsiveda po vieną rusų kareivį – pasivaikščioti į sodą. Sako:

– Einam pasikalbėti.

Po pokalbio išvestasis nusižudo, valgydami tik šūvį išgirstame. Bet nekreipiam dėmesio, užkandžiaujame toliau, tarsi viskas būtų savaime suprantama.

Brolis atneša nusišovusiojo atsisveikinimo laiškelį ir perskaito visiems – o ten parašyta, kad ši auka savanoriška, ji būtina žmonijos tobulėjimui.

Paskui tas pat atsitinka ir su kitu kareivėliu.

Dar kitu.

Bandau jaunesnįjį brolį Jurgį pasivesti šonan ir iškvosti – gal bent jis ką nors žinąs apie šias paslaptingas savižudybes. Jis atsako, kad tie nusišovę kareiviai turėję išsinerti iš senos odos, iš senų taisyklių, stipriai juos kausčiusių. Nebuvę geresnio būdo nei šis.

Taip ir vakarieniaujame toliau – sutrikę, laukdami, kieno dar ateis eilė, ką dar broliukas nusives pokalbio į paslaptingą sodą, iš kurio niekas nebegrįžta.

Tarsi nujausdama kažką negera, atsistoju – pasakau, kad einu pasivaikščioti. Ir išeinu prie jūros, palieku rusų kareivius, kurie šiuo metu valgo desertą – vienas kitam į burną deda raudonas žemuoges.

Perlipu per tvorą, jūra kažkodėl atitverta.

Šioje vietoje ir atsibundu.

1947 balandžio 11

Šią naktį pasaulį išvydo dvynukai – Uosis ir Beržas.

Suomis ir vėl pribuvėją iš kaimo atvedė. Berniukai gimė ramūs, vieną teko net pliaukštelt, kad pradėtų verkti.

Taigi, mielasis, turime dar du kresnus vyrukus – Uosį ir Beržą. Net įsivaizduoju, kaip atvažiuosi ir džiaugsies. (Ne taip, kaip praeitą kartą.)

Gal net pasakysi:

– Šaunuolė! Reiks vyrų Tėvynei atstatyt!

O aš atsakysiu:

– Tarnauju Lietuvai!

Šiais žodžiais, jei pameni, pasveikinai mane ir tuomet, kai pirmąkart susitikom pajūryje! Buvau pusnuogė, o tu visiškas begėdis.

1947 gegužės 25

Kai prieš porą metų atvykau į salą, atrodė, kad dabar prasidės tikrasis gyvenimas. Iki tol tebuvo sapnas.

O gal klystu? Gal sapnas kaip tik yra tai, kas vyksta dabar?

Kartais, regis, nebeatskiriu, kas tikra, o kas – ne. Viena aišku, visa plečiasi, gilėja... Tai esminis mano mažo gyvenimo nuotykis, pradžia kažko tikro, svaigaus ir beprotiško... Džiugaus ir liūdno vienu metu. Neskubraus.

Pasidariau gimtadienio dovaną – ant nosinaitės išsisiuvinėjau kelis patarimus ir įkišau į pagalvę, po užvalkalu. Tikiuosi, padės:

Nesigailėti, eiti savo keliu ir nesidairyti atgal. Atrasti ramybę nerime. Viskas taip, kaip ir turi būti. Taip ir yra geriausia.

1947 lapkričio 8

Naujųjų artimųjų ratas plečiasi. Anksčiau šnekėdavausi su šaltiniu, medžiais, jūra, su Ąžuolu, su Zuikiu. Dabar jau ir su Uosiu, Beržu.

Bet kartais net tam nebeturiu jėgų – gal pavargau, o gal tiesiog tyla ima viršų.

Ji galinga kaip vandenynas, kaip bedugnė.

Ar žino medis, kaip jam augti?
Ar žino debesys, kaip plaukti dangumi?
Ar žino vėjas, kur jis pučia?

Kita vertus – tyla gera byla. Nebelieka poreikio ką nors vertinti ar su kuo nors tapatintis, tampu laisva. Jokių lūkesčių, netgi jokio laukimo – nieko, ką reikėtų atmesti. Tik prigimta tyla, ramybė.

Galėčiau taip ir tylėti, bet Ąžuoliukas pradeda šnekėt, klausinėja visko. Privalau kalbėtis su juo, nes paskui nesusikalbės su tėvu, parplaukusiu iš Lietuvos.

Tuomet seku pasakas, prisimenu ką nors iš savo vaikystės.

Arba pati prisigalvoju:

– Gyveno du milžinai, tėvas ir sūnus. Ėjo jiedu kartą Nemuno krantais, susiėmę rankomis. Staiga sūnus pamatė žmogų ant žemės, arkliu ariantį lauką, klausia tėtės:

– Kas čia?

Tėtis pasilenkė ir paėmė ant delno tą žmogų su visu arkliu. Parodė sūnui ir sako:

– Čia, sūneli, žmogus. Jis toks pat kaip mes, tik labai mažas. Bet kada nors, kai mūsų nebeliks, žemėje gyvens tik šitie mažieji žmonės.

1947 lapkričio 19

Kartais pajuntu, kad manyje vyksta keisti dalykai... Tarsi būčiau susidvejinusi, viena mano dalis gyvena, o kita – ją stebi.

Ne, turbūt neišprotėjau, tik stebiu save pro stiklinę padūmavusią sieną ir matau, kad kitame trobos gale pluša tokia suvargusi, į mane panaši mano antrininkė. Man jos gaila, bet padėti jai nebeturiu jėgų. O toji sukasi net pajuodavusi aplink krosnį nuo ryto lig nakties su dviem naujagimiais ant rankų, trečiasis iš paskos kėblina, sijono įsitvėręs.

Taip ir laukiu nakties tarsi išganymo, galvodama, gal bent tada truputį pailsėsiu, pamiegosiu, bet... ir naktis ne geresnė. Kas pusvalandį keliuosi tai vieną pamaitinti, tai kitą, net ir apsiversti bijau, kad kurio nors nenuspausčiau. Lopšy

gulėt mažieji vis dar neįpranta, užminga tik prie šonų prisiglaudę. O aš tarsi perekšlė, sparnais apglėbusi, net pajudėti nedrįstu.

Taip dažniausiai ir atsikeliu nemiegojusi, nutirpusiom rankom.

O kad būtų sesės, kad kas nors pavaduotų nors kelioms akimirkoms... Taip tiesiog imčiau ir ramiai pasėdėčiau prie šaltino nuėjusi – tai būtų didžiausias džiaugsmas šiame pasaulyje.

1947 gruodžio 2

Moika, šiandien jo gimtadienis. Atėjo vakare su lašiša, pasipuošęs, netgi degtinės iš kažkur atsinešė.

Sako nenorįs švęsti vienas, įpylė truputį ir man. Atsisakiau, aš gi maitinu.

Vaikai jau suguldyti, tai sėdėjom prie stalo ir pašnibždom kalbėjomės – jis suomiškai, aš lietuviškai, puikiai vienas kitą supratome.

Moika pasakojo apie kažkokį berniuką, kaip supratau, lyg ir savo sūnų, kuris nuėjęs į rusų stovyklą apsimetęs našlaičiu ir gavęs valgyti... (Viskas per tą patį žiemos karą, kai Rusija užpuolė suomius.) Paskui vaikis padėkojo ir paklausė, o kur čia vado palapinė. Tie draugiški – vaikas klausia, kodėl neparodyti. Parodė, o tas išsitraukė granatą iš užančio ir susprogdino vadavietę.

Vaiką, aišku, tuojau pat irgi nušovė – pasakodamas Moika nebesulaikė ašarų.

Teko išvogti sūnaus kūną, kad galėtų bent palaidoti.

Iki šios akimirkos galvojau, kad suomis labiau susitvardąs. (Galbūt šiandien praskydo dėl to, kad gerokai išgėrė.)

Nors pati irgi žliumbiau.

Apsikabinom atsisveikindami, bet atsitraukiau, pajutusi jo karštą alsavimą į ausį, tuoj pat ir dilgčiojimą savo pėdose. Maudimą pilvo apačioj.

– Eik, eik namo, – išstūmiau jėga pro duris ir užšoviau skląstį.

Moika dar nenorėjo išeit, matyt, kažką irgi pajuto.

Paskui mačiau, sėdėjo ant malkų krūvos, rūkė, ilgokai nėjo namo.

(Pavojinga ilgai trunkanti gyvanašlės vienatvė.)

1948 vasario 9

Maniškis vėl trumpam parlėkė, atsirado pačioje sausio pabaigoje. Nugesęs, be didelio džiaugsmo, tad nieko beveik ir nešnekėjom.

Pamatęs dvynukus, per daug nenustebo – jau žinojęs. Matyt, Moika išplepėjo ar kas. Ištraukė du būgnelius, turbūt paties ir padarytus naujagimiams.

Ąžuolui knygą atvežė, „Lietuviškas pasakas“. Ir mane šįkart pagyrė, visiškai taip, kaip tikėjausi:

– Šaunuolė, Egluže. Reiks vyrų tėvynei atstatyt.

1948 vasario 15

Žilvinas iš kažkur parsitempė dideliausias roges, susisodina mane su berniukais, tada „įsikinko“ pats ir drožiame į miškus. Sako, bent šitaip dabar norįs atsibūti su manim, su vaikais.

„Geriau susipažinti“. Važinėjamės nuo kalnelių, žvėrių pėdsakais sekame, malkų prisikertame.

Kai grįžtam, jis jau žvalesnis, pralinksmėjęs. Vakarais jau ir dainuoja abu su Ąžuolu, Uosis su Beržu bando kažką mykti tiedviem iš paskos:

Aš tau kardą išvalysiu,
Žirgą pabalnosiu,
Tave, o brangus sūneli,
Tėvynei aukosiu.

Ryt švęsim Vasario 16-ąją, iškepsiu pyragą. Viską turiu jau susiruošusi.

1948 vasario 21

Bandau Žilviną išklausti, kada vėl tikėtis sugrįžtančio, bet išsisuka nuo tiesaus atsakymo. Sako, laivais perplaukt darosi beveik nebeįmanoma, šįkart geležinę sieną kirtę ties Suvalkais. Ėję į Lenkiją, iki Gdansko, ten sėdęs į laivą.

Kai įsikalbėjom, papasakojo ir smulkiau: ėję jų šeši. Tik du perėjo, kiti žuvo per susišaudymą, tuojau už sienos papuolę į pasieniečių pasalą.

Pasirodo, taip ir buvę sutarta, jog keturi už sienos liks atsišaudyti... Iš anksto sutarė, kurie žus.

Darę burtus, traukę nulaužtus degtukus – kam trumpas, tas ir žus.

Sausa šio karo matematika.

1948 kovo 1

Maniškis daug nekalba, tik rašo, rašo, rašo. Paklauso radiją ir vėl rašo.

Ypač daug naktimis, sako – vis tiek nesimiega. Sako, turįs pabaigt knygą, Vokietijoje VLIK‘as žada išspausdint – tokia ten lietuvių organizacija.

Paprašiau, kad paskaitytų ir man. Atvertė atsitiktinį puslapį:

Kovo 6 d. vakarą pradėjom ruoštis kelionėn: aš, Vieversys ir Guoba. Dar nesutemus atvyko Kregždė. Jam padavėm tik ką „iškeptus“ prieškolchozinius atsišaukimus. Atvežė Baurukas valgyti. Pavalgėm ir pradėjom atsisveikinti.
– Na, tai sudievu, vyručiai! Viso geriausio jums čia, – atsisveikindamas palinkėjau liekantiesiems.
– Sėkmės... laimės... iki pasimatymo... – atsakė visi.
– Tik žiūrėkit, atsargiai, nes pavojinga, jeigu čia kur yra rusų, – lyg ir susirūpinęs pratarė Kapsas, sužinojęs, jog pamiškėje pasalauja rusai.
Pažadėjau dovanų parvežti: Kregždei dešros galą, o kitiems saldainių. Baurukui juokais pasakiau:
– Sudievu, galbūt jau nepasimatysim niekados.
Aš prisimenu tuos savo žodžius ir dabar. Tai, žinoma, nieko ypatinga. Dažnai juokaudami vienas kitam ką nors pasakom. Tačiau ar ne keistas mūsų likimas? Toks lengvas: pasakei, ir įvyko. Iš viso –

argi mes gyvename? Viskas vyksta kaip sapne,
baisiame sapne...

(Pasirodo Žilvinas Lietuvoje irgi dienoraštį rašo.)

1948 balandžio 5

Velykų rytą Žilvinas išvyko.

Netgi ne į Lietuvą, o pradžioje į Prancūziją. Iš ten į Lietuvą bandys lėktuvu, parašiutais. Išsidavė, kad formuojamos dvi desantininkų grupės.

Turėsiu ir vėl įprasti prie gyvanašlės gyvenimo.

Su Ąžuolu marginame kiaušinius, verdame svogūnų lukštuose, apvyniojęę pirmomis žolelėmis, spygliais – mano tėvai irgi taip darydavę.

Po to spoksau pro langą: musė tarp stiklų bando ropinėt, saulutei pašvietus. Pavasarėja.

Stiklo karste pabudus karalaitė
Kandims išdovanoti baldai,
Užmigusių dvariškių sielos.

Ir tiksi laikrodis tartum be vietos,
Ir zirzia radijas seniai girdėtas –
Muselė mirštanti tarpu stiklų.

1948 gegužės 19

Ryt Ąžuolui jau dveji.

Reikėtų ką nors sugalvoti, gal net pyragą iškept. Bet nėra jėgų... Apėmęs jausmas, kad pamažu tampu tuščia, besielė.

Kai visiškai blogai, nueinu prie šaltinio ar kur atokiau miškan ir išsirėkiu. Arba dainuoju vaikams šitą:

Eik, laimele, laiminguo,
Per lieptelį, laiminguo,
Kad neskęstų, laiminguo
Man dalelė, laiminguo,
Gailiose, laiminguo,
Ašarėlėse, laiminguo.

(Anksčiau gelbėdavo dienoraštis, dabar nieko nebenoriu užrašinėt. Užrašinėti tai, kas skauda, – kam? Nebent ugniai.)

1948 liepos 3

Lyja jau antra diena.

(Devyni verkiantys broliai – taip Lietuvoje vadindavom šį laiką.)

1948 spalio 12

Prieš savaitę buvo parlėkęs Žilvinas – dviem dienoms. Sakė negalįs ilgiau, švedų žvalgyba neleidžia! Turi grįžt į Stokholmą, iš ten Vokietijon, paskui dar kažkur. Ne į Lietuvą, į Romą, regis, popiežiui laišką nuvežti, partizanų vadų

pasirašytą. Prie to laiško pridėti ir ištremtųjų į Sibirą sąrašai, dar gatvėse gulinčių nušautų, išniekintų partizanų nuotraukos.

(Abu atrinkinėjom, kurias rodyt, kurių ne. Jis norėjo tas kuo šiurpesnes, kad padarytų didesnį įspūdį.)

1948 lapkričio 29

Moika vis rečiau beužeina, pradėjo stipriai gert. Vis noriu su juo pasišnekėti, bet suomis vengia. Maisto palieka atvežęs naktį, dar neprašvitus, tarsi koks aitvaras ar kaukas – tik atneša ir dingsta.

Gyvendama saloj, su retsykiais (vis rečiau) trumpam iš karo parvykstančiu Žilvinu, vaidindama nebylę ir pašnibždom kalbėdamasi tik su savo vaikais, jaučiu, kad miško medžiai tampa broliais, žuvėdros – seserimis. O į kiemą atstraksintis kiškis – artimiausiu pokalbių bičiuliu.

Prisijaukinau jį, palieku daržovių lovelyje.

Manęs žvairys nė nebebijo, prieinu arčiau, o tas graužia vaišes kaip graužęs. Dirst per petį, sumurma kažką ir vėl kramto.

Vakar nunešiau kopūsto lapų. Atstraksėjo ir puolė ėst nė nepadėkojęs.

– Kaip gyveni? – klausiu ir tarsi girdžiu jo atsakymus.

– Nieko, – atsako nepakeldamas galvos.

– Tai gerai, kad nieko.

– Nieko čia gero.

– Tai blogai, jei nieko gero.

– Bet ir blogo nieko.

– Gerai, kad bent blogo nieko.

– Tai straksėsiu.

– Straksėsiu ir aš.

1948 gruodžio 20

Vėl Kalėdos, ir vėl jas sutiksime be tėtės. Nebent įvyktų stebuklas. Jei gyvulėliai tvarte pradeda šnekėti, tai kodėl ir Žilvinas negalėtų sugrįžti?

Beje, paaiškėjo, kad šioks toks stebuklas visgi įvyks, tikriausiai ir vėl laukiuosi.

Bus dar vienas pametinukas. Arba pametinukė.

Jau įpratau prie nuolatinio nėštumo būsenos, tarsi ir nebegalėtų būti kitaip. Ir jaučiuosi visiškai gerai. Matyt, į mamą... Ji yra pasakojusi, kad po gimdymo jau trečią dieną lėkdavusi prie gyvulių. Arba į daržus.

O Žilvinas vėl nieko nežino. Nors... Pats kažkada sakė, kai gimė Uosis su Beržu:

– Ketvirtoji bus dukra, matysi.

– Iš kur žinai? – tada paklausiau.

– Vardas bus Drebulė. Sapnavau.

Nustebau – ką, ir jis sapnuoja? Paskui juokiausi iš savęs – manei, tik pati viena sugebi sapnuot ateitį?

(Be to, vyras ir turi būt panašus į žmoną! Arba supanašėja.) Turėtų gimt liepą arba rugpjūtį, nesunku apskaičiuoti.

1948 gruodžio 24

Vidurnaktį nupėdinti prie eglės,
Smulkiais žingsneliais lig šaltinio,
Įkišti ranką versmėn, kur verda
Išsižiojus žalčio burna. Nebijot,

Ištart – aš rami, aš irgi ledinė. Atiduok
Šiandien mirštančių nuodėmes,
Sušaldyk man ranką, išmokyk nejausti,
Gailėtis savęs. Nejau negirdi, ledaširdi.

1949 vasario 1

Ilgi vakarai, beprotiškai ilgi.

Temstant berniukams dainuoju dainas, kalbamės, pasakoju apie Lietuvą... Mažieji turbūt ne kažin ką dar supranta, bet vis tiek klausos, akis išpūtę... (O ką gali žinot, kas ten jų galvytėse vyksta?) Porinu pasakas, dažnai pačios sugalvotas.

Vakar sekiau apie turtingą karalaitę, kurią pamilo princas. Kai princas pasiūlė jai tuoktis, toji išdidžiai atsakė:

– Gerai... Kadangi man priklauso jūros ir vandenynai, pastatysiu tau pilį – toli nuo savęs! Saloje vidury jūros.

– Kodėl taip toli? – nustebo princas.

– Kad turėtum begalybę erdvės!

– O kaip mudu pasimatysim?

– Tarp mūsų bus milžiniška jūra. Tu turėsi laivą ir aš turėsiu laivą. Ir tu galėsi plaukiot po jūrą, ir aš galėsiu plaukiot... Ir vieną dieną galbūt netyčia imsim ir susitiksime toje jūroje – iš tolo pamatysi mano bures ir iš karto atpažinsi. Aš pamatysiu tavąsias bures ir irgi atpažinsiu. Taip kartais jūroje ir susitikinėsim.

– Kam to reikia? – nustėro princas.

– Įsivaizduoji, kaip būsim vienas kito pasiilgę!

1949 rugpjūčio 1

Liepos pabaigoje gimė Drebulė.

Turėčiau džiūgaut, bet viskas permaininga. Visom prasmėm. Jeigu šiandien giedra, rytoj lauk audros. Atsitinka kas gera, tuoj dairykis ir blogesnių žinių!

1949 rugpjūčio 8

Gavau trumpą laišką prieš savaitę su „šviežiom lietuviškom bulvėm“. Šį kartą Žilvinas rašo liūdnas naujienas: gegužę ištrėmė mano tėvus. Tėtis numirė vos nuvažiavęs į Sibirą. Atsigulė barake ant lovos ir gulėjo taip, nusisukęs į sieną, kol pasimirė. Nustojęs buvo kalbėt, valgyt, užsispyrė, kad Sibire negyvensiąs.

Ir ką tu jam, jis jau toks.

Ir seseris ištrėmė, tik brolių ne – matyt, pabėgo.

(O gal jie jau miške su Žilvino vyrais?)

1949 rugpjūčio 9

Kasdien stengiuosi rasti laiko bent minutėlę – nueiti prie šaltinio, pasėdėt ir pasikalbėti su ta šalta, pulsuojančia požemių karaliaus širdim. Kartais įprastom maldom, kartais savais žodžiais:

Išvesk mane iš proto,
Kai būsiu verta pamilti.
Parvesk mane atgal,
Kai būsiu verta numirti.

Leisk priimti Tave
Su meile ir džiaugsmu,
Kad viskas Tau ir mums
Šį kartą pasisektų.

1949 rugpjūčio 16

Mokomės skaičiuot. Parsinešiau obuolių iš sodo, perpjoviau vieną, parodau Ąžuoliui dvi suglaustas obuolio puseles. Klausiu :

– Kiek čia yra?

O jis atsako:

– Obuoliukas.

Tada atskiriu puseles ir parodau atskirai:

– O dabar kiek?

Atsako, kad dabar obuolys negyvas.

1949 rugsėjo 19

Jau trys mėnesiai praėjo nuo tėvo mirties.

Šiąnakt galvoje girdėjau jo balsą, itin aiškiai. Nemiegojau, nes Beržas slogavo, knerkė, muistėsi pernakt.

Tėvas kalbėjo griežtai savo žemu, piktoku balsu, kad privalau kuo skubiausiai grįžt į Lietuvą:

– Turi aplankyti brolius, jie didelėj bėdoj.

– Aš gi negaliu išvykti iš salos!

– Tik tu gali jiems padėti!

(Tėvas kalbėjo iš po žemių, lyg smaugiamas.)

Bandžiau ginčytis, kad negaliu, kad vaikai dar maži, o jis vis tiek savo:

– Visą gyvenimą tik dejuoji ir dejuoji, o nieko nedarai.

Nieko nebeatsakiau, nesiginčijau su tėvu. Jam vis tiek nieko neįrodysi!

1949 spalio 30

Kartais Ąžuolas mane tiesiog nuginkluoja – nei iš šio, nei iš to pasižiūri senio akimis (beje, visiškai tokiomis kaip senelio!) ir žemu balsu pasako:

– Nesijaudink.

Tiesiog taip, nors nekalbu piktai, net susijaudinusi nebūnu.

Kartais išvis nekalbu, bet vis tiek sulaukiu tokio pat patarimo:

– Nesijaudink, mama.

Be tolesnių paaiškinimų.

Lyg ir norėtųsi su juo pasiginčyti, kad kartais jaudintis reikia: mes gi jautrūs, pasaulis netobulas, ir taip toliau. O kaipgi meilė be jaudulio?

Bet suprantu, kad nieko nepaaiškinsiu, nes jis teisus.

Anądien vėl einam pakrante, rodau vaikams gražią pušį:

– Žiūrėkit, koks gražus medis.

– Visi medžiai gražūs, – atsako Ąžuolas.

Suprantu, kad ir vėl jis teisus. Nieko gero skirstyti į gerus ir blogus, gražius ir negražius. Ir pati nieko nepasakyčiau, sutrikčiau, jeigu kas paklaustų:

– Kuris iš tavo vaikų geresnis?
Visi geri, visi gražūs.

1949 gruodžio 3

Maniškis grįžo prieš tris dienas... Pervargęs, išbadėjęs, bet svarbiausia – gyvas.

Pamatęs Drebulę, ilgai sėdėjo prie mažosios, glostė.

– Blogas aš tėvas, – murmėjo, – labai blogas, bet kad kitaip neišeina... Ir tu, Eglel, man atleisk.

– Jau seniausiai viską atleidusi! – apkabinau savišką. – Net supykusi nebuvau.

– Taip jau ir nebuvai... – šyptelėjo. Pagaliau apkabino ir mane, įsikniaubė į krūtinę kaip vaikas – permirkęs nuovargiu, prakaitu, mirties tvaiku.

– Kaži, kaip ten mano tėvų namai? – paklausiau, įsitikinusi, kad kas jau kas, o Žilvinas turėtų viską žinoti.

– Nieko negirdėjau, visą vasarą ir rudenį slapsčiausi Dzūkijoje... Išdavikų pilna, net iš savų. Niekuo nebegalim pasitikėt. Jeigu ateina su partizano uniforma, tai dar nereiškia, kad tikras partizanas. Daug perverbuotų – kankinimų neatlaiko... Po to mūsų vardu žmones šaudo, vaikus netgi, – viską daro, kad tik nuo mūsų nusisuktų remiantys, mus palaikantys. O be jų mes niekas, nedaug pakariausi, jeigu kaimas nepalaikys.

Liūdnai porino toliau:

– Arba dar gudriau daro: pagauna partizaną ir siūlo bendradarbiaut. Tas – ne, atsisako, o ruseliai – gerai, eik namo, laisvas. Nekankina, nieko... Paleidžia, o iš paskos jau ir siunčia gandą per tuos pačius užverbuotus – atseit, sutikęs būti išdaviku.

Vieną tokį partizanai net nušovė galvodami, kad parsidavęs. O kodėl nesumuštas, kodėl ten nekankino – niekas per daug ir nesiaiškino.

1949 gruodžio 4

Daugiau apie Lietuvą Žilvinas nieko labai ir nebepasakoja. Sako:

– Pirmiausia noriu atsimiegot.

Aš ir neklausinėju.

(Dar nudžiugino pasakęs, kad šį kartą pabūsiąs ilgiau. Nebelėks atgal tarsi akis išdegęs.)

Kai grįžo, miegojo dvi paras. Nepabusdamas.

1949 gruodžio 5

Žilvinas pasiėmė Ąžuolą, išėjo medžioklėn. Grįžo be laimikio, bet atsigavęs. Akys bent jau žiba, o buvo visiškai užgesusios.

Auksinis mėnesio pelekas
Išskrodžia jūržolių paviršių,
Lėti pakrantės paukščiai
Nusėda rūko tirščiuos.

Nuo pat ankstyvo ryto
Už miško stovi kaimas,
Virš pelkės dūmai kyla,
Ten laumės skaldo malkas.

1949 gruodžio 23

Pirmos Kūčios, kai mes visi namie. Šešiese.

Po vakarienės dar ilgai sėdėjome prie stalo, niekas nenorėjo migt. Tik Drebulė užsnūdo man ant rankų, tai Žilvinas nunešė ir paguldė lopšin.

Grįžęs atsinešė pluoštą šiaudų, pakišo po staltiese ir siūlo traukti:

– Kieno ilgas šiaudas, tas ilgai gyvens.

Ąžuolas čiupo arčiausiai styrojusį ir ištraukė. Visiškai trumputis, Žilvinas atėmė, pakišo atgal po staltiese:

– Trauk kitą.

– Geriau kokią pasaką vaikams pasek, – pasiūliau.

– Nenoriu pasakos, – purto galvą Ąžuolas ir tuoj klausia vėl: – Tėti, o kiek metų gyvena partizanai?

– Kodėl klausi? – Žilvinas pasisuko į sūnų.

– Mama sakė, kad partizanus ten dažnai nušauna.

– Niekas nežino, kiek kam metų duota.

– Mama sako, kad Dievas žino.

– Nebent Dievas...

Beržas su Uosiu jau žiovauja ir akis trina. Žilvinas keičia temą:

– Papasakot, kaip Dievas metus dalino? Norit?

– Gal pirma suguldykim dvynius, – pasiūliau, – regis, tuojau migs.

Suguldėme, tada Žilvinas jiems ir pasekė:

– Kitą kartą Dievas sukūręs žmogų ir gyvulius. Paskirstęs visiems amžių po lygiai – po keturiasdešimt metų. Ir žmogui, ir arkliui, ir šuniui, ir beždžionei.

Dievas pakvietė arklį ir sako:

– Daviau tau keturiasdešimt metų amžiaus. Ar gerai?

Arklys pagalvojo ir atsakė:

– Tiek daug metų nenoriu. Įkyrės arti, būti plakamam. Man užteks ir dvidešimt.

Dievas jam ir paskyręs dvidešimt metų, o kiti dvidešimt atliko nepaimti.

Paskui pasikvietė šunį ir sako:

– Duodu tau keturiasdešimt metų. Ar gerai?

Šuo pagalvojo ir purto galvą:

– Tiek daug metų nenoriu. Įkyrės šaltį, alkį kentėti, žmonėms vergauti. Užteks man ir dvidešimt metų.

Dvidešimt metų ir vėl liko nepanaudotų.

Dievas jau turi keturiasdešimt likusių.

Dabar Dievas pašaukė beždžionę:

– Skiriu tau keturiasdešimt metų. Ar patenkinta?

Ji pagalvojo ir atsakė:

– Tiek daug metų gyventi žemėje nenoriu. Vaipytis, pamėgdžioti, šaipytis... Užteks man ir perpus mažiau – dvidešimties metų.

Dievui jau atliko šešiasdešimt metų.

Pašaukęs žmogų jis ir sako:

– Skiriu tau keturiasdešimt metų. Ar patenkintas?

Žmogus pasakęs:

– O taip, Dieve.

Tada Dievas ir klausia:

– Gal nori dar dvidešimt?

– Pridėk, paimsiu.

Dievas pridėjęs jam likusius arklio metus. Žmogus dar labiau patenkintas, o Dievas ir sako:

– Jei toks laimingas, tai imk dar dvidešimt metų.

Žmogus sutikęs su džiaugsmu ir tuos paimti. Dievas atidavė likusius šuns metus.

– Gal dar nori dvidešimt metų?

– Pridėk ir tuos.

Dievas pridėjo likusius beždžionės metus.

Užtat žmogus dabar taip ir gyvena – lig keturiasdešimties gyvena kaip žmogus: ir dirba, ir pasilinksmina, ir įsimyli. Pabaigęs keturiasdešimt metų, stoja gyventi arklio metus, neberūpi jokie pasilinksminimai. Tik dirba, dirba ir dirba. Ir šitaip iki šešiasdešimt metų, kol dar turi jėgų. Nuo šešiasdešimt metų jėgos baigiasi. Prasideda šuns amžius: dirbt nebegali, tad atsisėdęs tik loja ir loja tartum šuo, vesdamas jaunesnius iš kantrybės. Ir taip pragyvena iki aštuoniasdešimt metų. O kai jau baigia aštuoniasdešimt metų, lieka tik kaip beždžionė. Nebemoka nei su žmogum kokiu pasikalbėti, nei kur nueiti, kur dėtis. Tik sėdi ir vaiposi.

1949 gruodžio 24

Po pusryčių Ąžuolas, Beržas ir Uosis iškurnėjo laukan. Ąžuolas žaidžia partizanus – tvarte statosi „bunkerį“.

Žilvinas šiandien geros nuotaikos, tai įkvėpiau ir išpyškinau:

– Noriu kai ko paprašyt, bet nedrįstu.

– Kodėl? Ar aš toks baisus?

– Nes tikriausiai pasakysi „ne“.

– Nėra dalyko, kurio nepadaryčiau savo karalienei, – šyptelėjo apkabinęs kaip senais gerais laikais, – aš juk žalčių karalius!

Įsidrąsinau:

– Man reikia trumpam sugrįžti į Lietuvą. Nors kelioms dienoms.

Jis užsimerkė, panarino galvą:

– Pati žinai, tai neįmanoma.

– Bet pats... sau visada ką nors sugalvoji.

– Ne dėl savęs tai darau.

– O gal... gal pabandom?

– Nenorėčiau tavęs netekti. Ir vaikus reikia užauginti, kam tu juos čia paliksi? Be to, kiekvienąsyk ten nuvykti darosi vis sunkiau ir sunkiau.

– Galiu keliauti su vaikais, mane ten visi seniausiai pamiršę. Apsimestume karo pabėgėliais ar dar kuo.

– Nebėra Lietuvoje jokių karo pabėgėlių, seniai jau! – matyti, kad Žilvinas nervinasi. – Užtat kariuomenė ant kiekvieno kampo, išdavikų pilnos patvorės!

Ir išėjo į kiemą, tuoj pasigirdo nirtus malkų kapojimas.

Ką gi... Pradžia padaryta, pasakiau, ką norėjau, jis išgirdo... Tegu susiguli, kada nors vėliau pratęsim. Vis tiek savo minties lengvai neatsisakysiu, jis mane pažįsta.

Nuėjau tvarkytis, kiek pasidarbavęs grįžo ir Žilvinas, priėjo:

– O kas ten laukia tavęs, tuose tavo namuose?

– Broliai likę... Būsiu labai atsargi.

– Nesupranti, Egluže, kur lendi. Ten pragaras, žiaurus pragaras.

– Bet tu kažkaip į tą pragarą vis tiek nuvyksti... Ir parvyksti.

– Tau to nelinkėčiau, patikėk.

Iš kiemo atbildėjo sūnūs, tempdami milžinišką susiraizgiusį tinklą, apkarstytą plūdurais:

– Žiūrėk, tėti, ką radom ant aukšto! Einam žvejybon!

– Pirmiausia reikia išnarplioti, – dirstelėjęs metė tėvas irzliai.

(Sugadinau nuotaiką savo prašymais.)

Ąžuolas bandė narpliot tinklą, bet įsidūrė, pasipylė kraujas.

– Yra dalykų, kurie tiesiog neįmanomi, – sumurmėjo Žilvinas, nesuprasi – man ar Ąžuolui. Tas supykęs metė tinklą ir čiulpt sužeistą pirštą.

O mano mintys sukasi vien tik apie Lietuvą, karštligiškai! Ūžia, dūzgia – tarsi bičių spiečius! Kuo labiau stengiuosi negalvoti, tuo blogiau...

– Nėra tokio dalyko, kurio nepadaryčiau dėl savo vaikų, – staiga išsprūdo man.

– Ką gi, prašau, – tarstelėjo maniškis.

Ir pridūrė – lyg juokais, lyg slėpdamas susinervinimą:

– Malonėkit! Ąžuolėli, paduok mamytei tinklą.

Ąžuolas atitempė tinklą iki manęs, o Žilvinas tęsia nė neatsigręždamas:

– Šimtą metų niekas nesinaudojo. Žiurkių apgraužtas, apipuvęs. Išnarpliosi, bus tikras stebuklas.

– Tėvų namuose tvarkiau ir baisesnius!

– Matysim.

Aš irgi užsivedžiau – ginčytis tai ginčytis:

– Sutariam, jeigu išnarpliosiu tinklą, tada ir tu išnarpliosi mano prašymą?!

– Tu čia rimtai?

– Pažadi?

– Pažadu pagalvoti, – atsakė jau truputį švelniau.

1950 vasario 4

Tinklą jau seniai išnarpliojau ir sutvarkiau. Berniukai su tėvu net žuveliokų prigaudė, įlankėlėj įsigudrino užmest.

Tada ir vėl užsiminiau Žilvinui apie kelionę namo. Vėl apsiblausė kaip debesis:

– Maniau, kad apsigalvojai... atėjai į protą.

Visą vakarą nebesišnekėjom.

(Atrodo, kartais jo nebepažįstu.)

Maniškis vėl ėmė ruoštis grįžti į Lietuvą. Vėl kasdienės treniruotės, po kurių atsisėda lediniam jūros vandeny prie kranto ir sėdi iki pusės paniręs. Suakmenėjęs.

Ir ką pasakysi tokiam? Nieko.

1950 vasario 20

Kitądien vėl atšilo pasakoti: anksčiau į Lietuvą dar buvęs kelias per Lenkiją, bet ir tą „užrišo“. Ryšininkus iššifravo ir likvidavo.

Šį kartą Žilvinas turbūt bandys brautis per Suomiją, sniegynais, nors ten irgi ne pyragai.

Vėl atsargiai užsiminiau, gal pasiimtų ir mus? Penkeri metai saviškių nemačiusi!

Jis nė į kalbas:

– Ten ir vienam keliauti pavojinga. Suomiai visus pagautuosius perduoda rusams. Tik meškas Sibire pašertumėt, jei vietoj nenušautų, kertant sieną...

Patylėjęs pridūrė:

– Nebent lėktuvu. Galbūt... Jei geras lakūnas, gal ir įmanoma. Pažeme, kur rusų radarai nesiekia.

– O jei rimtai? Jei susirastume lakūną?
– Rasi tu čia jį... – tik ranka numojo.
Daugiau apie tai ir nebešnekėjom.

1950 kovo 7

Žilvinas išvyko prieš savaitę, išvažiuodamas darsyk perspėjo:
– Nesukvailiok keliauti į Lietuvą, tai savižudybė. Pažadi?
– Kaip pasakysi. Tu čia vadas.
– Taip, tai įsakymas.
– Tu tik Lietuvoje vadas, – įsiterpė nusiklausęs Ąžuolas. – O čia vadė – mama!
Sūnaus žodžiai prajuokino iki ašarų.
Šypsojosi net ir Žilvinas:
– Kai tik Lietuva bus laisva, pirmasis jus ten nuvešiu. Sutarta?

1950 kovo 8

Žilvinui išvykus, po pagalve radau jo laišką:

Eglel, papasakosiu Tau vakarykštį sapną, Sapnais netikiu, tačiau mūsų šeimoje Tu esi ta geroji raganėlė, kuri viską supranta, išgydo ir atmeldžia. Gal suprasi ir šias klejones, galbūt paaiškinsi ir man, kuomet grįšiu.
Sapnuoju, kad su mūsų vaikais slidėmis čiuožiu per užledėjusią jūrą, didžiulės suledėjusios bangos, aplink kurias reikia apčiuožti. Pametu vieną slidę,

grįžtu ieškoti, randu pamestą vaikišką slidę; paskui mes jau krante, vasara – nutariam nueiti į tviskantį, žėruojantį žaidimų parką, ten sūpynės ir karuselės. Bet gudrus ūsuotas kontrolierius manęs nepraleidžia, kol įvykdysiu užduotį – išgersiu didelę pieno puodynę. Užsiverčiu tą pieną ir geriu, geriu, net per smakrą bėga, teška. O kai išgeriu, pamatau, kad puodelio dugne nebe pienas, o žemės grumstai, molis.
Jeigu būčiau sapnų aiškintojas, gal ir suteikčiau prasmės šiems vaizdiniams – pieno puodelis būtum tu, mano išmylėta ir neatmylėta. Molio grumstai dugne – gal mano kovos brolių auka, sudėta ant laisvos Tėvynės aukuro?
Ar grąžins mums aukštybių dievai pagrobtas meilės dienas ir naktis, ar suteiks sapnuotąsias slides mūsų vaikams čiuožti palaimingai slidėmis per spengiančią ledo jūrą link laisvos Lietuvos. Ar...
Tiek tų sapnų, o dabar gyvenimas: ilgiuosi Tavęs dar nė neišvykęs... O kas bus toliau, nė neišmanau. Vėl staugsiu vilku, bastydamasis miškais ir nakvodamas po skarotų eglių šakomis... Nežinau, kas ir kaip klostysis toliau, tačiau vieną dalyką turi man tvirtai pažadėt... Nėra neįmanoma, jog vieną dieną gausi žinią, kad manęs nebėra, kad mano kraujas jau irgi susigėrė į gimtosios žemės dirvonus. Tad ir prašau, jeigu taip netyčia nutiktų, jei jau tik sakalu parlėkčiau – pažadėk man, kad kursi toliau sau ir mūsų vaikams laimingą gyvenimą, neprisi-

rišdama prie minties grįžti į pavergtą tėvynę. Ten grįžti galit tik tada, kai Gedimino pily vėl plevėsuos mūsų brolių krauju nušlakstyta Trispalvė.

1950 balandžio 7

Vakare suguldžiau vaikus. Už lango barbeno lietus, beviltiškai monotoniškas, be didesnių paguodos prošvaisčių.

Darsyk perskaičiau Žilvino laišką, labiausiai sunerimau netgi ne dėl tų žemių puodynės dugne, o dėl ledo jūros... Prisiminiau, ką apie sapnus yra aiškinusi mamaitė, jog žiemos peizažai sapnuose atspindi abejingumą ir vienatvę. O ledas sapnų pasaulyje rodo santykių atšalimą, sapnuojančiojo sielos šaltumą ir jam gresiantį vienišumo pavojų.

Šast į ugnį ir sudeginau.

(Kitus Žilvino laiškus saugau, dėžutėje ant aukšto paslėpusi.)

Paskui parašiau Žilvinui, šį kartą eilėmis:

Vidurnaktis, o mudu su lietum
Jau baigiam prisimint tave,
Vis patekantį tarp dabar
Ir mūsų meilės „buvo“.

Lig paryčių ragaujam ūką,
Šią naktį jis aviečių skonio,
Išaušus – purpuro spalvos.

Ir išsiunčiau tuo pačiu ugnies paštu.

(Maždaug valanda po vidurnakčio.)

1950 liepos 15

Sunkiai susirgo Beržas, nei iš šio, nei iš to ėmė dusti. Supanikavau, nubėgau su vaiku prie šaltinio ir čia pat prisiminiau dar vieną babos užkalbėjimą. O buvau visiškai užmiršusi:

Paukštelis be pieno,
Akmuo be žiedo,
Vanduo be sparno –
Taip tu, dusuly, prapulk,
Pražūk ant amžių amžinųjų.

Sukalbėjau tris kartus neįkvėpdama, dusulys ėmė rimt ir aprimo.

1951 sausio 14

Vis mažiau rašau, vis mažiau kalbuosi su tavim, savim.

Vis daugiau tylos. Atrodo, jeigu išsipasakočiau viską, priversčiau ir Tave gyventi šiom sunkiom ir nereikalingom mintim... Man atrodo, kad ir pati tame liūdesio sklidiname galvojime kaltės turiu, todėl atleisk už tai... Juk Tu tiki manimi ir žinai, kad mano mintyse tik Tu ir Lietuva egzistuoja. Tu ne mintim, o darbais vykdai, kiek tik išgali. O aš, deja, tik mintimis tepajėgiu.

Visa kita – niekai.

Kai nieko geresnio negali, tai kartais griebiesi ir niekų ar net priekaištų... Bet tik tam, kad laikas ir mintys užsipildytų.

Laikas užpildytas laukimo, nežinios, lūkuriuoju ženklo, užuominos. Eidama malkų suskaičiuoju kankorėžius – dvidešimt aštuoni, tai tuoj įsišneku, kad tu grįši už dvidešimt aš-

tuonių dienų. Pati žinau, kad tai tik juokai, bet kartu ir tikiu jais. O kas belieka?

Kartais net ir paukštį kokį prie namų pamačiusi išsigąstu, kad tai ženklas nuo tavęs. Negeras ženklas.

(Tokias mintis greitai veju šalin.)

1951 kovo 23

Pamečiau laiką.

Nebepamenu, kada Žilvinas paskutinį kartą buvo grįžęs į salą, nebeskaičiuoju. Gal prieš metus ar pusantrų?

Su viskuo susitaikiau. Netgi su tuo, kad gal išduotas, gal ir nebegyvas. Meldžiu nebent stebuklo – geriau būtų ištremtas į sibirus, negu užkastas kur patvory arba už kapinių.

1951 rugpjūčio 15

Vėl Žolinės. Negaliu eit į Visbi, į bažnyčią, tai einu į savo šventyklą, eglynan prie šaltinėlio.

Šventyklą vis tobulinu, dabar jau ir sienas susidėjau iš plokščių akmenų. Ir Rūpintojėlį stogu uždengiau, dabar ir per lietų galima būti čia, kalbėtis. Dar vieną įdomų akmenį radau pajūry, panašų į žalčio galvą, tarsi skulptoriaus išskaptuotą. Su karūna ant galvos. Atsitempiau ir tą.

Mielasis, prisimink šį sapną:
Kai mes gulėsim nugalėti
Ant jūros kranto akmenų
Tarsi žuvėdrų palikuonys

Vikingų. Be rankų kojų,
Susipynę, pasiklydę –
Kaitrios akimirkos pavėsy,
Vaiskaus akivaro aky.

1952 vasario 13

Iš Žilvino, kaip įprasta, – jokių laiškų, jokių žinių.

Kitkas lyg ir gerai, tik spėk suktis nuo ryto ligi nakties, kol visi mažieji namiškiai bus apskalbti, pavalgydinti, aprengti, nurengti, apglostyti, apklostyti.

(Be reikalo skundžiuosi, vaikai susitvarko ir patys. Ąžuolas iš viso brandus vyras namuos – ir vandens iš upelio partempia, ir šakų parnešęs prilaužo, ir ugnį gęstančią pakuria... Manęs nė neklausė, kaip ką daryt... Matyt, Žilvinas kažkada bus pamokęs?)

Kas aš, ar dar gyva esu?

Kiek anksčiau turėta polėkio, svajų, troškimų – visa kažkur pradingę, nebelikę. Net minčių nebeturiu. Darausi lyg prisukamas žaislas: rytą prisisuku ir judu per dieną. Vakare atsisėdu ant lovos, net užmigt nebepajėgiu.

Jaučiuosi tuščia esanti. Jokia. Nesanti.

(Noriu namo.)

1952 balandžio 7

Pasitraukė Moika, tyliai. Nieko nepranešęs, neperspėjęs. Rado kybantį miške...

Apie tai sužinojau iš buvusios pribuvėjos, tos pačios Marijos, kurią pats Moika ir atvesdavo.

Atėjo Marija vakar, atnešė saldumynų vaikams ir viską papasakojo.

(Išsyk nesuvokiamos kaltės svoris – kirto tai kirto. Juk galėjau kažką padaryti, bet nepadariau, gal reikėjo eiti pas jį, kalbėtis. Jaučiau, kad su juo vyksta negeri dalykai.)

Marija pasakė, kad dabar ji mane prižiūrės, Moika palikęs tam pinigų. Visus pinigus.

Ir suomio nuotraukas kažkodėl išeidama man paliko, tą patį pluoštelį, kur tada žiūrinėjom. Kur jas dėsiu?

Paslėpiau ant aukšto.

Prie Žilvino laiškų.

1952 balandžio 8

Po Moikos mirties atsitiko šis tas sunkiai paaiškinama – prapuolė šaltinio versmė. Nuėjau vakar vandens pasisemt, o ten sausa, nė lašelio.

Apėmė negera nuojauta, netgi savotiškas apmaudas – tarsi mane apvogęs kas būtų ar nuskriaudęs.

Gerai, kad Žilvinas anuosyk šulinį sutvarkęs, tai ėmėm su vaikais semtis ir neštis maistui. Ąžuolas pasisiūlė, kad tuo šulinio vandeniu galėtų ir šaltinėlį atgaivint – neš neš, kol tas ir vėl prisipildys.

Nusišypsojau ir sakau:

– Nešk, ką aš žinau. Tik nepatrūk. Gal ir prisipildys...

Paskui įtikėjau ir pati, pradėjau su Ąžuolu tą vandenį nešiot ir aš. Pilam ir pilam – viskas subėga tarsi į bedugnę. Ir vėl sausa.

Pilu ir užsimiršusi kalbu su savim:

– Bevardi, bevardi, kur buvai?

– Už kalno.

– Ką darei?

– Kumelės galvą kramčiau.

– O man ar palikai?

– Ne, pamiršau.

– Kad tave Dievas pamirštų!

Ąžuolas ir klausia:

– Mama, o kas tas bevardis?

– Kartėlis... Tavo probaba kartėlį šitaip užkalbėdavo.

– O kas tas kartėlis?

– Toks negeras jausmas, kai širdelę spaudžia.

– Ir padėdavo?

– Reikia neatsidusus triskart pakartot. Tada jis pasišalina.

1952 liepos 29

Skinu pirmuosius obuolius, įsilipusi obelin. Atbėga Drebulė, nusiskynusi gėlę, ir sako:

– Mamyte, čia tau gėlyčių.

Atsakau, kad esu medžio viršūnėje ir negaliu pasiekti.

– O tu nukrisk ir pasieksi.

1952 rugsėjo 3

Vakar atėjo Marija ir paprašė, kad su vaikais ateitume į talką, bulviakasis.

Nejau iš tiesų pagalbos prireikė?

Jaučiu, kad labiau nori traukti mane iš to įšalo, iš aklino sielos urvo, kuriame tūnau pastarąjį laiką.

Ten pirmąsyk iš arčiau susipažinau su vietiniais – pasirodo, Marija ir pati didelę šeimą turinti, penki vaikai. Didelis ūkis, daug karvių. Ir kitų kaimynų atėję, plušėjome iki sutemos.

Paskui stalas nukrautas, dainos. Paprašė, kad ir aš ką nors padainuočiau.

– Apie uodą padainuok, lopšinę, – man mirktelėjo Beržas. Moka atmintinai, ta jo mėgstamiausia.

Kas girelėj trinktelėj, net girelė sujudėj,
Aa apapa, net girėlė sujudėj.
Ir atskrido uodelis, ir nutūpė ant šakos.
Aa apapa, ir nutūpė ant šakos.

Tuoj pagavo pritart ir Marija, ir jos vaikai, paskui ir kiti, talkon atėję:

Aa apapa...

Ir papūtė vėjulis, ir nukrito uodelis…
Ir nukrito uodelis, išsimušė tris dantis…

Grįžom visiškai naktį, parvežė Marijos vyras, pakinkęs arklį.

1952 spalio 5

Esu užmiršusi, kiek dainų mokėjau kažkada, Lietuvoje. Bet kai reikia, žiūrėk, ir išplaukia iš užmaršties tai viena, tai kita.

Šiomis dienomis galvoje aidi liaudies daina, net nežinau, kas ją dainuodavo, turbūt tėvo mama, dzūkė. O gal ir jis pats kartais:

Oi eisim namo namo,
Važiuosim namo namo,
Nieks manęs nenakvino,
Nieks manęs nenakvino.

Motulė apnakvino,
Tėtušis nekentėjo,
Motulė apnakvino,
Tėtušis nekentėjo.

1952 lapkričio 29

Naktį švelniai pasnigo.

Rytą kieme radau žmogaus pėdsakus. Sunerimau, nes jau kuris laikas niekas čia nesilanko. Išskyrus Mariją.

Bet pėdos ne jos. Ji dažniausiai atidardėdavo arkliu, o čia eita mišku.

(Dėl visa ko vėl išsitraukiau pistoletą, užkištą už krosnies.)

1952 gruodžio 4

Šlapdriba į stogą.

Nemiga, kartais ji tiesiog varo iš proto.

(Kartais taip reikia, kad būtumei šalia, atrodo, tuoj iš vienatvės lipsiu sienomis!)

1952 gruodžio 18

Vaikai sumigę, o aš negaliu net prie stalo nusėdėti – arbata, ir ta ataušusi.

Tik slampinėju iš kampo į kampą.

Ar tu gyvas? Koks tavo veidas? Nebelabai ir prisimenu.

Koks tu grįši?

Dažniausiai būni išblyškęs. Pradžioj galvodavau, kad sergi.

Sykį pasakojai, jog rusų saugumiečiai pagal tai atpažįsta partizanus... Stribams net specialios instrukcijos dalinamos, kaip minioje atpažinti partizaną – arba išbalęs nuo ilgo sėdėjimo bunkeriuos, arba pelėsiais smirda – nuo nuolatinės, visa persmelkiančios požemių drėgmės.

1953 sausio 22

Prieš vidurnaktį atėjo žmogus, pasišviesdamas jūriniu žibintu.

Vaikai jau miegojo.

Pasibeldė, prisistatė: ką tik atplaukęs iš Lietuvos. Atnešęs laišką nuo Žilvino.

(Nekalbėjo apie jokias šviežias bulves.)

Išsyk prie reikalo:

– Žilvinas suimtas.

Iškart supratau, kažkas čia ne taip. Aš tyliu, aš gi – nebylė. (Tiems, ką pirmą kartą matau.)

O jis:

– Jūsų vyras liepė perduoti laišką.

Ir pridūrė po pauzės:

– Kameros prižiūrėtojas buvo mūsiškis.

Stoviu tarpduryje, nesinori svečio net į namus pakviesti, o tas barbatuoja toliau:

– Daug laiko neturiu. Būtų gerai, jeigu paskubėtumėt.

Atkišo laišką, netgi išlankstė paslaugiai.

Skaitau ir išsyk matau – lyg ir Žilvino raštas, tik klaidų palikta. Galininkai be nosinių, kai kur iš viso tarsi girto rašyta!

(Maniškis rašo be klaidų, juk kažkada mokykloje gimtąją kalbą dėstė!)

– Turit kuo skubiau atsakyti, – vograuja atvykėlis.

Laiške pasakyta, kad turiu atvykti Lietuvon, liudyti teisme, nes:

„Tada mums visiems bus pritaikyta amnestija, blogeusiu atveju gausiu keleta metų ir viskas.“

– Tuoj atsakysiu, – pasakiau ir nuėjau į kambarius, palikusi tipelį už durų.

Pro langą matau – laiškanešys spokso vidun, net ant kulbės pasilypėjęs! Labai jau smalsus.

– Niekur iš čia nevažiuosiu, – tariau išėjusi, o jis kad šoks:

– Tai ką... Savo vyro išsižadat?

– Taip, išsižadu, – ir žiūriu, ką pasakys.

– Taip jam ir pasakyt? – ištarė lediniu balsu ir kiša ranką užantin.

– Geriau nesakykit, – ilgiau nė nelaukiau, išsyk šoviau krūtinėn, neperspėjusi!

(Taip Žilvinas pamokęs buvo: niekad nelauk, kol pirmas pradės šaudyti.)

Po šūvio taip ir nukrito išsižiojęs, nebespėjo nieko ištart.

Sėdžiu, klausausi – vaikai lyg ir nepabudo, gerai, kad bent jie kietai miega!

Iškrausčiau negyvėlio kišenes, net palengvėjo, kai radau rusišką pistoletą, o už pamušalo įsiūtą ir raudoną pažymėjimą.

Panašius turėdavę ir pasieniečiai: kai atėjo tardyti tėvo, pirmiausia atkišo tokį pat. (Tada, kai pajūry tie trys banditai nuskendo.)

Nutempiau negyvėlį per samanas, tuojau už upelio neužšąlanti pelkė – pririšau akmenį ir atiduodu giltinės globon.

Bet, matyt, buvau blogai parišusi, iškilo vėl, tad teko gramzdinti darsyk.

(Darbavausi, kol nuburbuliavo ir daugiau nebepasirodė.)

Grįžusi dar nemažai paprakaitavau, kol iki ryto visus kraujus iššluosčiau.

Iki tol laikiausi visiškai stipri, bet kai atsisėdau pailsėt, netikėtai pratrūkau drebėti, verkt... Tik dabar suvokiau, ką padariau.

Susiradau žvakę, uždegiau, kad mirusiojo vėlė nepristotų, ir ėmiau niūniuot, linguodama Vėlinių dainą:

Ko jūs ponai norit, žalio vario?
Ponai broliai didi drauge.
Vyrelio norim, žalio vario...
Ai kas atvers vartus, žalio vario?..
Mes atversim vartus, žalio vario...

Nepastebėjau, kaip ir užsnūdau prie stalo.

1953 kovo 17

Nežinia ką atiduočiau, kad tik greičiau grįžtų Žilvinas... Nors trumpam, nors Velykų.

Vieną dieną jaučiu, kad nebeištversiu, kitą jau džiaugiuosi, kad ištvėriau, net didžiuojuosi galinti būt tokia... Kuria Žilvinas pasidžiaugtų.

Galėtų ir nesidžiaugt, tiesiog – kad tyliai pabūtų šalia.

Pasėdėtume. Galėtume net nesikalbėti, kaip tie šiaurės gyventojai.

(Kiekvienam iš mūsų retkarčiais prireikia, kad kas nors padėtų atskirti dieviškąjį nerimą nuo psichikos sutrikimo.)

1953 balandžio 9

Kasdien virš salos praskrenda pulkai paukščių. Šiaurinės žąsys, gervės – traukia link Lietuvos. Nuo Žilvino jokių laiškų.

Bet tai nereiškia, kad ir aš jam neberašau. Prisigalvoju visko:

Tveriu namus. Juose numačiau vietą ir Tau:
erdvius kambarius su dideliais balkonais į sodą,
su paukščiais, giedančiais tame sode. Su ąžuolais,
susodintais ratu. Nežinau, kiek metų ar gyvenimų
truks šių namų statymas.
Tik vieno laukiu – kada Tu sugrįši ir įsiliesi į juos,
tapsi nebeatskiriama jų dalimi.
Ir pamažu savo švelniu buvimu pakeisi juos, kad
būtų tinkami ne tik mudviem ir mūsų vaikams,

bet ir visiems pernakvot užsukusiems pakeleiviams,
sušalusiems ar išbadėjusiems žvėrims, paukščiams.
Visiems mūsų bičiuliams.
Šitie namai yra tyla.

1953 rugsėjis 4

Ąžuolui septyneri, reiktų leist į mokslus, o ir kitiems greitai bus laikas.

(Tik Drebulė dar visiška *mazgė*.)

Gerai, kad Žilvinas prieš keletą metų atvežė knygų.

Vakarais prie žvakės skaitome ar žibalinę užsidegam: apie Algimantą, Vinetu, Tarzaną. Arba lietuvių liaudies pasakas... Dar geografijos vadovėlis prieškario laikų, matematikos.

Taip ir gyvename.

1953 rugsėjo 9

Seniai jau nieko nesapnavau, o šiąnakt mane ir vėl pažadino tėvas, liepė pasiimti Ąžuolą ir skubiai eit paskui jį, Žilvinui atsitikę kažkas negera. Nusivedė prie šaltinio ir vėl kaip ir praeitą kartą – susiėmėm rankom ir nėrėm gilyn, į tamsą. Kritome vėl žemyn, kol Žemės centre radome baltų žalčių kamuolį. Pavargę, mieguisti, bejėgiai...

Vienas jų klausia:

– Kodėl mūsų nebepagirdai?

Kitas:

– Nejaugi nori, kad mirtume nuo troškulio?

Trečias:

– Kai prie eglės šaknų grįš šaltinis, tai ir tu prie savųjų sugrįši.

(Prisiminiau, kad tai kažkur esu jau girdėjus. Perverčiau dienoraščius ir iš tiesų radau – seniausiai užrašytame sapne. Kai tik į salą atplaukėm.)

Rytą vėl pradėjau nešioti vandenį į išdžiūvusį šaltinį ir pilti, pilti... Bet jis kaip buvo sausas, taip ir liko.

1953 gruodžio 1

Paklausiau vaikų, kokios dovanos norėtų Kalėdoms. Pasirodo, seniai jau žino – šuns. Tik nesutaria kokio. Ąžuolas norįs didelio, Uosis medžioklinio, tokio kaip buvo mūsų Zuikis. (Tas vijosi lapę, bet gavo širdies smūgį ir pasimirė.)

Drebulėlė pradėjo šaukt:

– Noriu mažiuko, kad į lovą pasiimčiau.

Beržas išvis norėtų vilką prisijaukinti, iš Lietuvos parsivežęs.

Prieš užmigdamas Beržas paklausė, o kokios Kalėdų dovanos norėčiau aš pati.

– Grįžt į Lietuvą. Nors trumpam, porai dienų.

– Aš tave ten nuvešiu, pažadu, – pasakė visiškai nevaikiškai.

1953 gruodžio 2

Vaikai ir vėl įsismagino šnekėti apie rimtus dalykus. Į jų pokalbį nesikišau, tik tvarkiausi aplink krosnį ir klausiausi iš šalies.

– Svarbiausia gyvenime yra nenumirti, – rimtu veidu Beržui aiškino Uosis, o tas ir nesiginčijo. Netgi pritarė broliui:

– Tai dar svarbiau negu žaisti.

Išėjau į kiemą, o ten migla stūkso tarsi siena! Už poros žingsnių jau nieko ir nebesimato. Lyg debesyse gyventume.

Stovėjau ir žiūrėjau. Ir jutau, kad pamažu tampu šios begalinės, aklos miglos dalimi.

(Nė nežinau, kiek laiko praėjo.)

1953 gruodžio 23

Vaikai puošia eglutę, gamina dovanas tėčiui, jeigu tas kartais parvyktų.

Ir vėl Kalėdos, ir vėl ne Lietuvoj.

Kai nurimsiu tamsa ant pečių,
Nusileis angelai be sparnų –
Tuščia jų... Ir su jais, ir be jų.

1954 vasario 5

Juntu, kad nebeturiu jėgų pasiilgti.

Nebepasiilgimo malonė. Ją dovanoja tik itin artimi žmonės, kurių vis pasiilgsti, bet jau nebesusitinki, nebebendrauji.

Tykiai užsiveria pasiilgimo varteliai ir lieki viena su savo naiviais prisirišimais, įsivaizdavimais. Namie buvau apsupta begalinio artumo, maudžiausi jame, sėmiau jį kibirais iš tėvų, sesių, brolių. Dabar aš – čia, o jie – ten. Anapus jūros, atminties.

Viskas nuskaidrėjo manyje, kai pradėjo užsivėrinėti ilgesio vartai. Girgždėdami.

Vieną dieną apniko tai, ko niekada nesitikėjau – nebepasiilgimo palaima.

1954 kovo 5

Iš Žilvino jokių žinių – jau kokie treji metai, o gal net daugiau.

Nustojau skaičiuoti, pamažu pradedu pasiduot jos didenybei Užmarščiai.

Tik vaikai neleidžia užsimiršti, prašo papasakot apie tėtę, Lietuvą, apie dėdes, tetas.

– Jeigu tu turi brolių ir seserų, tai gal ir mes turime pusbrolių, pusseserių?

– Tikriausiai turit. Seniai bebuvau, nežinau...

– O kodėl negalime jų aplankyti?

– Ten niekaip nebepateksi, laivais neįmanoma.

– Geriausia lėktuvu, – lyg niekur nieko išpyškina Ąžuolas, – tėtė sakė.

– Baikit, – tuoj raminu įsikarščiavusius, – iš čia mes niekur nevažiuosim!

– Ne važiuosim, o skrisim, – nenurimsta Ąžuolas.

– Mama, o jei rimtai... – broliui pritaria Uosis. – Saloje mes matėme lėktuvą.

– Tikrą, skraidantį, vienmotorį.

Išsidavė broliukai netyčia, kad kartą medžioklės metu paklydo, nusibastė iki kitos salos pusės, o ten gyvena kažkoks ūkininkas. Prie jo namo įlankoje tarp laivelių plūduriuoja ir lėktuvas.

– Vandenyje lėktuvas? Negali būt... – negalėjau patikėti, – ar tik nemeluojat?

– Taip, taip, tikrai... Be ratų, toks kaip ant balionų, kyla ir leidžiasi ant vandens.

Patys matėm, kaip pakilo ir paskui apsukęs ratą nusileido.

Viską mano sekliai išsiaiškino.

1954 gruodžio 24

Miegoti vakar nuėjau tarsi žinodama, kad naktį susapnuosiu ką nors svarbaus (Man Kūčių naktį jau kelis kartus taip yra nutikę.)

Taip buvo ir šįkart: sapnuoju, kad mūsų šaltinis pildosi, iš žemės į jį garma baltas, garuojantis pienas, tarsi būtų ką tik pamelžtas. O mes su vaikais gardžiuojamės, semiam dubenėliais ir geriam, kol Uosis nustebęs sako:

– Mano puodelyje pienas baigėsi.

Ir rodo apytuštį, o ant dugno kraujas.

Taip ir pabudau suspausta širdim, dar neprašvitus. Nubėgau prie šaltinio ir matau, kad jis – vėl pilnas vandens!!!

Net įsižnybau, ar nesapnuoju.

1955 rugsėjo 14

Reikia bandyt pasiekti Lietuvą. Kad ir kas bebūtų... O ką jie man padarys – su mažais vaikais?

Stalino jau nebėra, jeigu ką – saviškiai tikrai priglaus, padės.

(Gal ir apie Žilviną kokių žinių rasim? Jeigu jis, aišku, gyvas.)

Kantrus nežinojimas lapo,
Kada gi pūstels tavasis atodūsis
Pavasario, vyšniom išsprogusio,
Tada vėlei lig Vėlinių, ligi Kalėdų,
Ligi seniai nesapnuoto Tavęs.

1955 spalio 1

– Palydėsit iki to kaimo? – paklausiau berniukų šįryt.

– Kokio?

– Noriu pasikalbėt su tuo jūsų lakūnu.

– Rimtai?! Skrisime į Lietuvą?

Už valandos su Ąžuolu ir Uosiu jau išsiruošėme į žygį. Drebulę palikom Beržui, jis kuo puikiausiai mane pavaduoja.

Ilgokai teko paklaidžioti, nežinant kelio.

Pro vikingų kapavietes, pro žvejų bažnytkaimius, kad niekas neužmatytų. Galop radom tą ūkininką, jo vardas Hilmar. Seniokas mėgstantis meistrauti, susitvarkęs karinį lėktuviuką. Pavaišino mus, pripasakojo istorijų: lėktuvą radęs karo metais nukritusį jūros pakrantėje, parsibogįnęs į tvartą įlankoj.

Ėmėme tartis. Pasirodo, turįs giminių Latvijoje, prieš karą kateriu nuplaukdavęs į Papę. Sužinojęs, ko norim, iš pradžių nė į kalbas! Gyvent norįs.

Atšilo tik mano babos grandinėlę su brangakmeniais pamatęs.

Sutarėm, kad nuskraidins naktį, nutūps Papės ežere – išleidžia ir pats atgal.

– O kaip grįžt?

– Ką grįžt?

– Pasiimsit kada?

– Jūs ką, visai išprotėjot? Ten jau patys žinokitės.

Sutarėme, kad išskrisim po savaitės arba dviejų, reiks sulaukt tinkamo oro, kad būtų mėnesiena.

Ėmėme laukti.

1955 lapkričio 2

Vakar pavakare atvažiavo Hilmaras, pranešė – išskrendame šiąnakt. Apie trečią.

Vos spėjau duonos išsikepti, apie antrą nakties jau ir prisistatė.

Apsirengėm kiek įmanoma šilčiau, tada Hilmaras nusivežė į savo fermą. Prieš pakylant davė paskutinius nurodymus:

– Kai nusileisim, privairuosiu kuo arčiau kranto, tada briskit sausumon – turite staigiai dingt! Kuo toliau nuo nusileidimo vietos. Tik neikite keliu ar laukais, o dieną išvis geriausia pralaukit kur nors pasislėpę.

(Panašiai pasakojęs ir Žilvinas, jie visad stengiasi keliauti upeliais ar pamiškėm, o žiemą ledu, sausžolėm, kur sniegas jau nupustytas. Kartais ir eglę tempia iš paskos, kad pėdsakų neliktų.)

Paskui Hilmaras išsitraukė raštelį, ten pavardė ir adresas pakeverzota:

– Mano pusbrolis Martins gyvena Rucavoje, netoli Papės. Perduok šitą, padės, kiek galės... Gudrus berniokas, daug visko matęs.

Po valandos jau skridom virš jūros, rūkas aplink. Regis, dar tik pakilome, o tuoj ir krantas pasirodė. Lėktuvas vienu

metu šovė aukštyn, tada vėl staigiai žemėn. Net sproginėt ausys ėmė, o vaikams, žiūriu, lyg ir nieko. Ąžuolui išvis patinka, šypsosi sau, visas į tėvą. (Tam irgi kuo blogiau, tuo geriau.)

Nusileidom tiesiai į vandenį, iškart išjungė variklius ir tyliai priplūduriavo prie meldų. Iki kranto teko briste bristi, mažuosius Hilmaras padėjo sunešiot ant kupros. Tik Ąžuolas nesutiko, kur tau, pats nueis!

Prieš akis didžiulis vandens telkinys, gal jūros įlanka?

– Papės ežeras, – tarstelėjo Hilmaras, lyg supratęs, ko klausiu, – Rucava kitoj pusėj, pora valandų kelio.

Atsisveikindamas mirktelėjo, šoko į lėktuvą, apsuko savo skraidyklę ir pakilo atgal į ūką. Prasmego lyg nė buvęs nebūtų.

Pasileidom paežere, pakniopstom, kiek įmanydami, kuo toliau nuo nusileidimo vietos. Brovėmės mišku valandą kitą, o pažadėtosios Rucavos kaip nėr, taip nėr.

(Turbūt būsim pasiklydę.)

Tik paryčiui prasidėjo pamiškės, trobos.

1955 lapkričio 3

Tolumoj pamatėm apgriuvusią fermą, už jos kluonas, sodyba sudegusi. Eisime ten.

Prieinam prie klojimo, tas mediniu kaiščiu užkištas, kad durų kas neatidarytų. Ąžuolas ištraukė kaištį, įleido mus, tačiau kaiščio nenumetė – ir vėl duris užkišo.

(Stebiu ir šypsausi – turi vyrukas išminties, tarsi dešimtąkart tai daro... Išties, jei dieną eitų kas pro šalį, pamatytų – aha, klojimas neužkištas! Tuoj kratą!)

Dieną praleisime čia, o naktį trauksim toliau.

Bijom net ir prožektorių užsidegt, negalima naktį. Apgraibom radom žirnių priplėkusių, tiksliau, žirnių virkščių. Į jas ir susėdom – pasėdėsim tamsoje iki ryto.

Pamažu akys apsiprato, ir švist palengva pradėjo, jau matyti, kokia čia padėtis. Šiaudai iki pat palubės sukrauti, viršuje tokie susigulėję, tarsi specialiai mums slėptuvės įrengtos. (Gal piemenys per lietų čia pasiilsi ar šiaip valkatos užklysta?)

Ir perėjimas vidury padarytas – gerai per šiaudus matyti, jeigu kas ateitų.

Į tą slėptuvę ir sukišau vaikus, žiūrim, kaip bus toliau.

Stogo lentutės išpuvusios.

Dairomės prietemoj – klojimas, matyt, kažkada irgi padegtas buvęs. Bet nesudegė, tik kraštai.

Ant tų priplėkusių šiaudų ir įsitaisėm, bandysime nusnaust.

Regis, tik sumerkiau akis, atmerkiau – žiūriu į laikrodį, ogi numigta net porą valandų! O vaikai, regis, įmigę visiškai rimtai. Vėl užsnūdau.

Pažadino artėjantis šuns lojimas. Ir žmonių balsai.

Tuoj pabudo ir Ąžuolas su Uosiu.

– Tsss, – rodau į apačią ir dėl visa ko susigraibau pistoletą. Maža ką.

Matau, atsidaro durys, sueina vaikigalių ir vyresnių, su karučiais, šakėm – ėmė semti tuos žirnius.

(Gal gyvulių šert atėjo?)

Nebegaliu judėt, nes išgirs šlamesį. Guliu ramiai.

O čia dar įbėga šuo – tik žiūriu, ropščiasi į viršų, braunasi pas mane! Guliu, nejudu, beveik ir nebekvėpuoju. Nė ženklo jokio neduodu. Jis užlipa visai prie manęs, prikišo snukį prie veido ir pradėjo uostyt. Neišlaikiau, pasakiau tyliai „ciuc iš čia!“. Kaip šoks lodamas ir lakstyt, skalyt – pirmyn atgal!

Dabar tai baigta, manau, – tuoj ateis pasižiūrėti!

O vienas iš tų vaikių ir sako latviškai (aš gi dar moku, iš vaikystės!):

– Bjaurybė, vėl katiną užpuolė.

Pradėjo šaukt tą savo šunį, pasiėmė ir išmetė iš tvarto.

Vėl ramiau.

Taip ir laukiam visą dieną, kol sutemsta.

1955 lapkričio 5

Naktį vėl į žygį, turim susirast tą Rucavą!

Mažieji irzlūs, sušalę – raminu, kad kitą naktį jau nakvosim kaip žmonės, po stogu. (Nors ir pati tuo nelabai tikiu.)

Išlenda mėnulis, šviesu kaip dieną. Už valandos ir vėl išėjom palei ežerą, prie kažkokio raistelio.

(Kažkur čia Hilmaras vakar ir išleido, tai Rucava bus netoli).

Slidu pasidarė eit, bet vis tiek klampojam, tai kas, kad kojos vandeny. Sušalau, nes avėjau tik kaliošais, o tie labai traukia drėgmę.

– Dar toli? – klausinėja Drebulė, lūpos pamėlusios. (O gal tik mėnesienoje taip atrodo?)

– Jau tuoj... Nebetoli.

Nemeluoju, jau matyti šviesos, kažkoks miestelis nebetoli.

Tik nenoriu, kad ten eitume visi.

Miestelio pakrašty apleistas, nuniokotas dvaras, tai ir sakau vaikams:

– Įlįsim kur nors, šalta.

– Daugiau jau nebegaliu, – lūpas kramto Drebulė.

Ten ir palikau vaikus – suguldžiau, pamaitinau, duonos dar turėjau... Palaužiau po gabalėlį visiems, o į miestelį einu pati viena, mažiau krisiu kam į akį.

Pradėjau eit, paskui ir bėgt pasileidau, iš karto sušilau.

Nesunkiai miestelio pakrašty radau namą nurodytu adresu. Į langą „barkšt“, kažkokia moteris atitraukė užuolaidą – priglaudžiau prie stiklo Hilmaro laiškelį, gal pažins pusbrolio laišką? Tuoj duris atidarė, pribėgo – pažino.

Greitosiomis susakiau, kas kaip – pasiūlė atsigerti ko nors šilto, užkąst, bet, sakau, pirma vaikus parsiveskim. Davė šiltai persiaut ir mudvi atgal į fermą.

Kai parėjome su vaikais, buvo dar tamsu. Lyg ir niekas nepastebėjo.

Vaikams sumigus, įsišnekėjau su šeimininke: jos vyras – vietinio tarybinio ūkio vairuotojas, vežioja prekes į parduotuves. Kartais net ir į Rusiją nuvažiuoja, o Lietuvon mažiausiai kartą per savaitę!

(Grįš tik paryčiui, tada ir nutarsime, ką darome toliau.)

Paguldė ant grindų, namai ankšti. Visaip gerai, svarbiausia, kad šilta.

1955 lapkričio 10

Gyvenam Rucavoj vaiduoklių gyvenimą.

Ir vaikams prisakyta, kad mūsų niekas neturi pamatyti nei prie lango, nei kur. Jau nekalbant apie ėjimus į lauką!

Vakarais kalbamės su mus priglaudusios moters vyru (jis Martinas, o ji Ausma), kaip mums elgtis toliau. Sakosi, galėtų nuvežti iki sienos ir ten paleisti... Arba į kažkokį Šukenės kaimą Palatvijy, ten irgi netoli sienos, pas gimines. Pas juos gal net ir saugiau.

(Kuo daugiau išsikalbam, tuo darosi ramiau... Pasirodo, mūsų globėjai – savi žmonės. Martino tėvai, sesuo irgi ištremti į sibirus, ir apie partizanus daug ką žino: po karo su dėde Hilmaru ginklus jiems gabendavę. Ir vaistus... Panašiai kaip ir mano tėtis.)

Vėl svarstome, kaip mums čia elgtis toliau... Ausma siūlo dar kitaip – palikti vaikus čia, į Lietuvą keliauti man vienai. Palauks, niekur nedings.

– Tada jau ir pati matysi, saugu parsigabent vaikus ar ne.

Klausiu Martiną:

– Gal tame Šukenės kaime yra likusių partizanų?

– Ką aš žinau... Visi seniai nušauti arba kalėjimuose. Kur ten bus.

– Arba ryšininkų? Reiktų nuvažiuot ir paklausinėt.

– Pats nuvažiuosiu, tau iš čia niekur važiuoti nereik.

– Paklausk, gal ir apie Žilviną ką nors žino.

– Gerai, bet nieko gero nesitikėk. Jau viskas baigta, miškuose jų nebelikę. Nei čia, nei Lietuvoj.

– Gal bent ištremtas?

– Nenoriu liūdint, – atsidūsta apsidairęs Martinas, šnibžda, kad mano vaikai negirdėtų, – bet... jeigu treji metai jokios žinios, tai nieko gero.

– Pati suprantu, bet vis dėlto.

– Pasakiau, kad paklausiu, tai paklausiu, – regis, susinervino, – man du kartus priminti nereikia.

1955 lapkričio 11

Martinas taip ir padarė, kaip žadėjęs: nuvažiavo, pakalbėjo su kuo reikia. Bet grįžęs tik patvirtino, ką sakęs anksčiau – partizanų nelikę. Nei Lietuvoj, nei Latvijoj. Kažkur gal dar slapstosi keli jų, vienas svarbus vadas, už kurio galvą didelės premijos pažadėtos...

(Suklusau – ar tik ne maniškis?)

– Bet nenusimink, nėr viskas taip beviltiška, – tuoj mane guodžia Martinas. Pasirodo, jis radęs vieną buvusią ryšininkę, ta ubagauja eidama per žmones, apsimeta esanti ne viso proto... Šiaip ne taip įbrukęs pinigų, priprašęs, gal ir pabandys nueiti į Lietuvą, perduos, kam reikia, kad Žilvino žmona sugrįžusi.

Gal ir pasiseks? (Bent žinią kokią parneš ar ką.)

Tupim kaip pelės po šluota ir laukiam.

1955 gruodžio 15

Iš ryšininkės jokių žinių, matyt, teks kažką daryti patiems. Nebūsime gi čia, pas svetimus žmones, visą likusį gyvenimą.

Sutariam, kad bandysiu eiti namo, į Šventąją. Pas savo brolius, o vaikus paliksiu kol kas Rucavoje.

Martinas apsukrus žmogėnas, pats keturiasdešimt penktais kalėjimo duonos ragavęs. Greitai susigaudo, kas ir kaip:

– Ryt poryt važiuosiu į Rygą prekių. Galėčiau ten ir tau dokumentą kokį pagamint, vis saugiau būtų... Bet kainuos.

Atidaviau vestuvinį žiedą.

Pasisodino mane ant taburetės, nufotografavo dulkinu prieškariniu aparatu, iš palėpės išsitraukęs. Ir dingo savaitei.

1955 gruodžio 22

Martinas nemelavo, atvežė pasą iš Rygos, būsiu latvė – Ilzė Reinikė. (Pažadėjo, kad ir vaikams padarys dokumentus, jeigu reiks.)

Pasiūlė nuvešiąs iki Palangos, kaip tik turįs ryt gabenti žuvų ir konservų krovinį. Pametės ir mane.

O dar kaip tyčia – vakare žinutė nuo ryšininkės! Atėjo, viską susakė Martinui ir dingo.

Martinas persakė man:

– Tau laiškas paliktas prie Būtingės bažnyčios, šiauriniam pamate klibantis akmuo. Lyg ir Žilvinas atsiradęs...

Net ant grindų atsisėdau, norėčiau verkt, bet tarsi užrakinta.

O kalbėt irgi nieko negaliu.

(Vaikystėj eidavom grybaut į Būtingės pusę, pajūriais...)

Martinas tą patį vakarą sulakstė iki evangelikų bažnyčios ir laišką parvežė. Trumpas, bet rašysena tikrai Žilvino, su visom nosinėm ir kableliais:

> *Egle, nieko nedaryk, būk, kur esi. Susirasiu ir pas vikingus grįšime kartu! Jei kas keistųsi, savo žinią palik ten, kur radai manąją.*

Netverdama džiaugsmu net ir vaikams pasakiau, kad tikriausiai jau greitai pasimatysim su tėvu... Ir kad žinotų, kur palikti jam laišką, jei man kas nors atsitiktų.

(Tik sutarėm griežtai – apie tai niekam nė žodžio! Drebulei iš viso nesakėm, gerai, kad mažoji tuo metu ir miegojo.)

Elzė pasiūlė savo rūbus – paltą, skarą. Nė nepamaniau, kad mano skudurai gali kam nors pasirodyt pernelyg „užsienietiški“.

Susikeitėm drabužiais dėl šventos ramybės.

1955 gruodžio 24

Artėdama prie tėvų namo, ėmiau jaust, kad trūksta oro. Dūstu. Turėjau prisėst, atsikvėpuot, tik tada pėdinau toliau. Priėjusi arčiau ėmiau žiūrėt, gal įžvelgsiu ką nors pro langus. Jau matau, kad kambariuos juda žmonės, kažkokia moteris nematyta, vaikai.

Brolių nesimato.

Įsidrąsinusi prisliūkinau arčiau. Moteris, išėjusi išpilti kibiro, pamatė mane:

– Ko nors ieškot?

– Ar jūs čia gyvenat?

– Taip... Jums viskas gerai?

Atsigavau paguldyta ant tėvuko lovos, tėvų kambary:

– Norėčiau atsigert, truputį silpna.

Moteris atnešė vandens stiklinę, tarpdury nosis sukišę būriavosi vaikai. (Toptelėjo – „tikriausiai aš šitų teta?“)

– Gal gydytoją reiktų pakviest?

– Ne, nieko, tuoj praeis... Jau viskas gerai, aš tuoj eisiu. Jūs labai gera, ačiū.

– Iš kur jūs?

– Iš Latvijos, – sumečiau pusiau melą, pusiau tiesą ir tuo metu į kambarį įėjo vyriškis... Brolis, Jurgis!

Pažino išsyk:

– Egle, čia tu?

– Lyg ir aš...

– Iš kur, po galais, kokiais keliais pas mus?

– Iš Latvijos.

– Betgi tu... – nebaigęs šnekėt pašoko, piktai nuvarė vaikus: – Bėkit žaist, kad nematyčiau!

Uždarė duris, grįžęs atsisėdo šalia:

– Tai grįžai vis dėlto?

– Trumpam, tik aplankyti... Nebijok, aš greitai dingsiu.

– Aš ir nebijau, – nustebo jis, – ko čia bijot, karas seniai pasibaigęs.

– O kur Adomas? – paklausiau apie vyresnėlį.

– Klaipėdoje, dabar milicijoje dirba... Tu viena?

Aš tyliu, suglumino žinia apie Adomo darbovietę.

– Manęs gali nebijot... – užsirūkė brolis, – dėl Adomo irgi... Kaip tik gerai, niekas čia nieko neieškos... Tu gi, sako, buvai kažkur Švedijoj?

– Buvau, bet nutariau grįžt... Aš jau senokai Latvijoje... – vėl pusiau meluoju, pusiau ne.

– Su vaikais?

– Iš kur žinai, kad vaikų turiu? – pakišau virpančias rankas po antklode.

– Spėju tik... Ko nerviniesi, mes gi savi!

– Palikau pas pažįstamus Latvijoj.

– O... o taviškis? – tarsi bijotų klausti, gyvas ar ne.

– Ką aš žinau, jau treji metai nieko apie jį negirdėjau. Jeigu ne daugiau.

– Mes irgi, anksčiau dažnai apie jį šnekėdavo... Paskui dar kažkas sakė, esą Amerikon pabėgęs, su laivu ar kaip.

– Nežinau. Aš nieko apie jį nežinau.

Taip pamažu ir išsišnekėjom, sužinojau, ką ir taip žinojau – kad tėvų nebėra, palaidoti kažkur Rusijoj. Liepa ten tremty ištekėjusi ir visiškai nesiruošia grįžt.

O kur Rožė, niekas nežino.

– Panašiai dingusi, kaip ir taviškis. Visokių kalbų buvo, žinai, žmonės daug ko prišneka.

(Keista, kiek kalba, niekad nemini Žilvino vardo. Vis „taviškis, taviškis...“)

– O ką šneka žmonės?

– Esą buvo ir ji susidėjusi su miškiniais, bet paskui persimetė rusų pusėn... Kad miškiniai paskui už tai mirties bausmę paskyrė, bet lyg ir spėjo dingt. Niekas nieko tiksliai nežino.

Sutariau, kad atvyksim su vaikais Naujųjų švęst – Kalėdos čia nebešvenčiamos.

Prižadėjo, kad niekas nesužinos, bus tik savi:

– Jau kuo kuo, bet broliais gali pasitikėt. Ir vaikams kiek džiaugsmo bus – turi gi kada nors pusbroliai su pusseserėmis pasimatyt.

Grįžau į Latviją pėsčiomis, paryčiu tik parsibaladojau.

Eidama viską permąsčiau, nusiraminau. Viskas Dievo valioj, juk neatrodė, kad brolis turėtų negerų ketinimų.

Pakeliui dar Būtingės bažnytėlę aplankiau, palikau raštelį po akmeniu:

Kurgi tu? Kada pasirodysi.
Myliu.

1955 gruodžio 31

Martinas pažadėjo, kad nuveš mus visus iki Šventosios, paskui pasiims. Sausio antrą turįs vėl Lietuvon važiuoti.

Pakeliui dar stabtelėjom prie Būtingės bažnyčios, mano raštelis paimtas, jo vietoje kitas:

Sausio penktą susitinkame, lauksiu vakare sutemus.
Nuo bažnyčios eikite šiaurės kryptim iki miško.

Grįžusi išbučiavau vaikus, pasakiau tyliai:

– Atrodo, greitai pamatysim ir tėtį.

– Ką nors parašė? – išsprūdo Uosiui.

– Tsss... Niekas niekam nieko neparašė.

– Parašė parašė... – linksėjo galvą Drebulė.

(Tai raganiukė, nuo jos nieko nepaslėpsi.)

1956 sausio 1

Naujųjų metų vakaras praėjo jaukiai ir šviesiai. Iš Klaipėdos atvažiavo Adomas su šeima; papuošta eglutė, dovanos, brolienės, pusbroliai, pusseserės. Nuotraukų albumai, prisiminimai ir... kelios temos, kuriomis nešnekama.

Kai vaikai jau buvo suguldyti, pasikvietė mane broliai virtuvėj pasišnekėt.

– Matai, kaip gera visiems vėl kartu, – apylankiais pradėjo Jurgis. – Ko jums čia blogai, vietos visiems užteks... Ko į tą Latviją trenktis? Galės vaikai į tą pačią mokyklą eiti.

– Gal išties niekur nebevažiuokit? – įsiterpė ir Adomas. – O dėl visų kitų dalykų... dėl taviškio... aš sutvarkysiu. Jeigu

ką, blogiausiu atveju parašysi spaudai kokį atsiprašymą ar apgailestavimą, kad jauna buvai, išvežė per jėgą, ar panašiai.

– Per jėgą ir išvežė, ne kitaip, pats atsimenu... – Jurgis įsipylė sau, Adomui, – na, išgeriam, kad vieškelėlis nedulkėtų.

Tylim, nežinom, ką kalbėt. Tiek metų praėjo.

O čia dar Drebulė apsisapnavusi įtipeno:

– Negaliu užmigti, kažkas už lango stovi.

– Niekas ten nestovi, saulute, – nuraminau, – nebent mėnulis.

Palydėjau, apklosčiau, lopšinę sudainavau.

Ir užmigo.

Kai sugrįžau virtuvėn, broliai jau kauštelėję... Adomo akys kaip apuoko, žiūri, markstosi, bet nieko tarsi ir nebemato.

Jurgis įsipylė dar, padėjo man ranką ant peties ir sako:

– O pas mus, Egluže, nenuobodu! Štai vakar kopose pasieniečiai rado kaukolę. Nepatikėsi, milžiniška, tarsi kokio mamuto! Aptvėrė, net mūsų neprileido. Dar melavo, kad ten bomba nuo karo, bet mes gi matėm, jokia ten ne bomba... Išsprogdino paskui.

– Tėvai iš Sibiro parašydavo? – keičiu temą.

– Taigi tėtis mirė tik nuvažiavęs, o mama... taip, rašė, bet paskui tuos laiškus sudeginom. Į mus ir taip visi pro didinamąjį stiklą žiūri.

– Iš Žilvino jokių žinių? – sumurmėjo Adomas, lyg klausdamas, lyg atsakydamas.

Pratylėjau.

Adomas išmaukė dar vieną, stojasi ir sako:

– Viskas, turiu važiuot, ryt po darbo užlėksiu, permąstyk viską... Kur rasi geriau negu namie.

Aš tyliu toliau – juk negaliu sakyt, ko negaliu.

(Taip ir nemiegojau pernakt.)

Prabūsiu dar dieną, iki Martinas iš Rucavos atvažiuos pasiimti, ir maunu iš čia. Mano nuojautos ėmė neramiai banguoti, kažkas čia ne visiškai taip.

(Ir dar ta istorija su išsprogdinta kaukole!)

Tik broliams kažkaip teks paaiškint, kad nesupyktų. Pasakysiu vėl kokį pusiau melą, kad turiu dar pagalvoti – pranešiu už savaitės, ką nusprendusi.

O ten jau bus matyt.

1956 sausio 2

Keista dienelė vakar buvo: vėl atvažiavo Adomas, vaikai žaidė, tarsi linksma. Davėsi po kluoną, prie jūros. Beržas su pusbroliu Justu roges išsitempė, Drebulė su Nijolyte lėles išsidėliojo vidury kambario, šukuoja. Tik kiti du pusbroliai, Adomo berniokai, atokiau vis dar laikosi. Nieko keisto, reikia laiko priprast... Juk mes tarsi iš mirusiųjų pasaulio sugrįžę.

Su brolienėmis po namus tvarkėmės, valgyt darėm, dar kažką.

Kai nuėjau kviest vaikus pietų, radau Ąžuolą už kluono – į mano šaukimą net neatsiliepė, sėdėjo ant rąstų krūvos už kluono, veidą susiėmęs.

– Kas buvo? – klausiu, – su pusbroliais susimušei?

Jis tyli.

– Kas primušė? – klausiu vėl.

– Nukritau kluone, – atsako nenorom, o jaučiu, kad meluoja.

Pavakarėj tas pats su Uosiu, man jau visiškai nebepatinka.

Tas irgi nieko nesako:

– Žaidėm, nudribau netyčia, nieko tokio...

Išsisukinėja.

O kai prieš miegą ir Beržas atėjęs pasakė:

– Važiuojam greičiau iš čia!

Supratau, kad vyksta kažkas negera.

– Ryt ryte išvažiuosim, – pažadėjau.

Naktį atsikėliau apklostyt miegančios Drebulės, tai irgi mėlynė ant rankos.

– Kas čia darosi?

1956 sausio 3

Anksti rytą ėmiau žadinti saviškius, buvo kokios šešios.

Martinas žadėjo apie devintą pasiimti nuo plento, bet išėjome gerokai anksčiau.

Tyliai, kitiems tebemiegant ir išspūdinom. Nenorėjau nieko nei žadinti, nei kam nors aiškintis.

Einam nuo namų link kelio pamiške, o Drebulė vis kūkčioja.

– Kas atsitiko? – klausiu.

– Tėtuko pasiilgau.

1956 sausio 4

Rucavoj ir vėl nemiegojau visą naktį.

Kalbėjomės su Martinu ir Ausma beveik iki paryčių. Prisimenam vaikystę, daug panašių patirčių, pomėgių būta... Gal kada nors net ir matėmės Rygos turguj ar Liepojoj kur?

(Jie tokie artimi pasidarė, tarsi artimesni net ir už brolius.)

Martinas pažadėjo kitąryt pametėt iki Būtingės bažnyčios, nujautė, matyt, su kuo važiuoju susitikt.

Dar padavė apdulkėjusią kuprinę, matyt, iš palėpės kur ištrauktą, ilgai ten gulėjusią. Sako:

– Imk... Dėl visa ko.

– Kas čia?

– Tavim dėtas pasiimčiau, maža ką.

Apčiupinėjusi supratau, kad joje sprogmenys, – Martinas net parodė, kaip ir ką daryt:

– Šitą reikia patraukti į save, kita ranka laikai kuprinę už dugno... Supratai?

– Ką supratau? – vis dar nesusigaudau.

– Kai mano tėvas plaukdavo su ginklais, visada šitą daikčiuką turėdavo po ranka... Dėl visa ko, apsidraudimui... Kad gyvo nepaimtų, sakydavo. Spręsk pati.

1956 sausio 5

Norėjau į Būtingę važiuot viena, bet įsiprašė ir vaikai. (Negaliu gi jiems neleist susitikt su tėvu; nors kažin, ar jis pats ateis, greičiau bus pasiuntinį atsiuntęs...)

Išvažiavome temstant. Vėl aprengiau vaikus kuo šilčiausiai, ką gali žinot, kur ir ką teks veikti. Kur nakvosim.

Ir daiktus dėl visa ko pasiėmėm.

Kelionės metu keistai ėmė šnekėti Beržas:

– Aš tai nieko jiems nepasakiau.

– Kam nieko nesakei? – klausiu.

Nieko neatsakė, tik Ąžuolas prabilo:

– Labai smalsūs jie ten visi... Ypač dėdė Adomas... Ir tie jo sūnūs. Nevažiuokim ten daugiau.

– Ko nors klausinėjo?

– Ir jie klausinėjo, bet labiausiai pusbroliai.

Dabar prašneko ir Uosis:

– Erzino – „Tavo tėvas žaltys“. Žnaibėsi, spardė – „Kur slepiasi tavo tėvas, kur tas tavo žaltys“?

– O tu ką?

– Nieko, pabėgau, nebežaidžiau.

Martinas mašiną pastatė tolėliau nuo bažnyčios, išleido mus ir paklausė, kada pasiimt.

Atsakiau, kad nežinau, tegu važiuoja namo, kaip nors pareisime patys.

Jau prie pat bažnyčios Drebulė ėmė verkt:

– Manęs irgi dėdės klausinėjo.

– Ir ką...

– Sakiau, kad nieko nežinau. Tik nemuškit, sakiau.

– Nieko nepasakei?

– Nieko...

– Nemušė?

– Ne, tik dėdė Adomas rankytę labai spaudė.

Nuo bažnyčios pasukome link miško.

(Ir vėl negeras jausmas, tarsi mus sektų.)

Pamiškėj klausiu Drebulės dar sykį:

– Tikrai jiems nieko nepasakei?

Neatsakė.

Priėjom mišką, puoliau ieškoti kokio nors ženklo, nuorodos, kur eiti toliau. Žiūriu – ant šakos baltas kaspinas plevėsuoja.

(Iškart ir vėl prisiminiau vestuvių naktį!)

Už kaspino pasukau miškan, ten dar vienas. Širdis ėmė daužytis – jis čia!!!

Einam toliau, o sniege grumtynių pėdsakai – kraujas!

Žiūriu, ir kepurė voliojasi.

– Eikit iš čia, palaukit prie bažnyčios, – sakau vaikams, – aš tuoj grįšiu.

Tie paėjėjo kelis žingsnius atokiau, bet stovi kaip įbesti, niekur neina.

Dairaus po kojom, tuoj ir švarką radau... Ne partizaniškas, ačiū Dievui, – galbūt ne Žilvino.

Bet jau visiškai aišku, kad kažkas čia ne taip...

Visiškai ne taip.

Dar ranką švarko kišenėn kyšt – ten mano siuvinėta nosinaitė:

> *Mano miestai balti, mano kalnai pilni medžių, mano žmonės gražūs ir neklastingi, mano upės švarios, šaltiniai tyri, mano žemėje gimsta sveiki vaikai, oras kvepia gėlėmis, paukščiai gieda dangiškas giesmes, o žvėrys draugiški žmogui. Dievas vaikšto po tą žemę ir sutikęs kiekvieną apkabina, o žmonės iš laimės vis gerėja. Tegu ir tavo pasaulyje būna taip gražu, kad mums visiems būtų gera.*

– Nebėr tėtės, – sakau, galva svaigsta, suklumpu.

Ir pradedu ropom laidot sniege, kas po ranka pasitaiko: kepurę, švarką, tolėliau aptiktus Žilvino marškinius... Kaip vilkė urgzdama draskau nagais įšalusią žemę ir užkasinėju.

(Negi išsivežė nuogą?)

– Mama, kas tau? – klausia Drebulė.

– Nieko, man nieko, – ir kasu toliau, šnabždėdama saviškiui: – Nemirk, nemirk.

Žiūriu, ir vaikai tą patį daro, ir jie užkasinėja tėvo rūbus.

Visi kasam, išskyrus Drebulę – ta sustoja ir lyg nudžiugusi sako:

– Žiūrėkit... Dėdė Adomas atvažiavo mūsų pasiimti.

Dabar ir aš matau, kad esame pasaloj – mus supa ne tik dėdė Adomas, bet ir būrys milicininkų, netgi kariškiai su šunimis.

– Paduok man kuprinę, – prašau Drebulės, toji atneša.

– Ateikit, vaikai, – pakviečiu visus, – laikas pas tėtį.

Patraukiu raištelį.

Sprogimo banga nušluoja visus. Ir mus, ir mus apsupusius.

Juoda duobė, ramu.

Tyla, apie kokią tik pasvajot galima.

Ir daina iš kažkur:

Čiūčia liūlia šitą,
Duos Dievulis kitą,
Kai kitą turėsma,
Tai abu mylėsma.
Vieną pamyluosma,
Kitą pabučiuosma.

....
....
....
....
....

1968 sausio 3

Man jau dešimt metų. Aš jau beveik dviejų metrų ūgio, skara iki pat žemės, po manimi nesunkiai galima pasislėpti.

Kartais koks nors kiškis taip ir padaro. Arba stirna.

Mane pasodino Jurgio sūnus Justas, atvažiavo su savo seserim Nijole. Visiškai šalia pasodino ir žilvitį Žilvinui atminti, nors jo kūno čia ir nėra. (Žilvinas buvo išvežtas ir užkastas kažkur Vilniuje, Našlaičių kapinėse, bendroje duobėje su kriminaliniais nusikaltėliais.)

Šiedu brolio vaikai čia kasmet atvažiuoja, slapta. Kartais net po du kartus – Vėlinių proga ir mūsų žūties dieną.

Šalia auga Beržas, Uosis, o Ąžuolas toliau truputį. Gaila tik, kad Drebulę taip toli nuo mūsų pasodino, norėčiau, kad būtų visiškai šalia.

Dėdei Adomui vaikai pasodino klevą netoli paminklinio akmens, kurį pirmųjų sprogimo metinių proga pastatė valdžia. Jame iškalta:

Čia buržuazinių nacionalistų pasaloje žuvo dvylika tarybinių aktyvistų ir liaudies gynėjų.

Ir pavardės. O pabaigoje:

Amžina šlovė didvyriams.

Beje, mudu su Žilvinu susodino visiškai šalia, iš pradžių buvo mažas tarpelis, dabar beveik ir nebeliko. Kasmet vis labiau suaugame, vis artimesni esame.

1972 vasario 17

Vakar su broliu Justu buvome nulėkę iki „miškelio“. (Taip tarpusavy vadiname sprogimo vietą, kad kiti nesuprastų.)

Atodrėkis, ir lietus lyja – toks purvynas, kad, regis, prieit neįmanoma.

Po sprogimo, kai žuvo mūsų teta ir dėdė, toje vietoje liko išvartytos žemės, kalvos ir duobės. Viskas pamažu apaugo krūmais, viksvom, o ant kalvų mudu su broliu pasodinome medžius. Tetai Eglei – eglę, dėdei Žilvinui žilvitį, dėdei Adomui – klevą, o pusbroliams, pusseserei – kiekvienam pagal jo vardą.

(Vietas parinkome patys, vis tiek tiksliai niekas nepasakys, kur čia kas guli.)

Pakabinom mažas trispalves ant šakų, patys pasigaminom iš atraižų.

Sudėtingiausia sugalvot, ką daryt su tuo paminkliniu akmeniu. Brolis pernai siūlė nutept raudonais dažais, bet nesutikau. Ten gi ir dėdė Adomas.

Tačiau ir trispalvių kabint prie pat akmens neišeina?

Pasitarę visgi ant klevo pakabiname – gal ten danguj jie jau nebesipyksta, gal jau susitaikę.

Kai sukabinome trispalves, brolis pastebėjo nuošliaužą vienos kalvelės papėdėje, matyt, atlydžio upelis bus paplovęs. Pasilenkęs pabaksnojo pagaliu, kol stuktelėjo į kažką kietą, beveik pačiame paviršiuje. Ištraukė pakapstęs, o ten – aprūdijusi dėžutė... Joje pageltę popieriai.

1945 kovo 18

Kartais sapnuoju ateitį. Būna, kad sapnas ima pildytis, ir jau žinau, kuo visa tai baigsis... Netgi su smulkmenom.

Neseniai sapnavau milžinišką banginį, išmestą ant paplūdimio. Sukapotą, išdarkytą... Sulestą paukščių, lapių nudraskytą, tik griaučiai belikę, apkibę nenugraužtais mėsgaliais. Sapne suvokiau, kad visa tai, ką regiu, įvyko prieš daugybę tūkstančių metų. Netgi mačiau, kaip visi tie tūkstančiai pagreitintai prabėgo pro akis, kol milžino kaulai užsinešė smėliu, pavirto kopa, apaugo pakrantės medžiais. Pabudau.

Žalčių karalienė / Vytautas V. Landsbergis. – Vilnius : Dominicus Lituanus, 2018. – 160 p.

ISBN 978-609-8227-10-9

„Žalčių karalienė“, gerai žinoma lietuvių liaudies pasaka, šioje V. V. Landsbergio apysakoje iš mito perkeliama į realų istorinį laikmetį, į partizaninių kovų sūkurį, priverčia naujai pažvelgti į epo modernizavimo galimybes, atrandant universalias šios žinomiausios lietuviškos pasakos sąsajas su dramatiška XX amžiaus Lietuvos pokario istorija.

„Žalčių karalienė“ – tai pajūrio moksleivės, literatės Eglės, dienoraštis, pradėtas rašyti, kai jai buvo septyniolika. Dienoraštis fiksuoja įvykius nuo 1945-ųjų metų pavasario (netikėtos pažinties su partizanų vadu Žilvinu) iki pat žūties 1956-aisiais, jai su keturiais vaikais grįžus iš Gotlando salos į Lietuvą aplankyti savo artimųjų.

Šioje knygoje naudojamos citatos iš partizanų vado Liongino Baliukevičiaus-Dzūko dienoraščių, remiamasi gausia partizaniška lektūra (dokumentais, laiškais, pasakojimais etc.).

Vytautas V. Landsbergis

ŽALČIŲ KARALIENĖ

Dailininkė Ieva Babilaitė
Redaktorės Erika Urbelevič ir Ilona Ežerinytė
Maketavo Aivaras Gecevičius

Tiražas 1000 egz.

Išleido UAB „DOMINICUS LITUANUS“
Nugalėtojų 3d-2, LT-10105, Vilnius, tel. +370 5 2777888
www.dominicus.lt

Spausdino UAB „BALTO print“
Utenos g. 41A, LT-08217 Vilnius
www.baltoprint.com